KEMALİZM İNKİLÂBININ PRENSİPLERİ

Büyük Türk Medeniyetinin Tarihî
ve
Sosyolojik Tetkikine Methal

Yazan:
M. SAFFET ENGİN
Türk Tarih Kurumu Üyesi

Cild II

İSTANBUL
CUMHURİYET MATBAASI
1938

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ CİLT

MİLLİYETÇİLİK

XV

Milliyetçilik İdeali ve
Milliyetçilik Hareketinin Gayri Şuurî Tarihî Esasları 3

XVI

Milliyetçilik ve Monarşi 17

XVII

Milliyetçilik Hareketinin Felsefî Esasları . . . 41

XVIII

Şuurlu Türk Milliyetçilik Hareketinin Esasları:
Millî Tarih, Millî Dil, Millî Menfaat, Millî Ülkü 57

XIX

Kemalizm İnkılâbında Millî Vicdan:
A T A T Ü R K . . 79

Halkçılık

XX

Halkçılık Mefhumu
Halkçılık Karakterinin Tarihî Tekâmülü ve Kemalizmde Halkçılık İdeali 93

XXI

Türkiyede Halkçılık HareketininZaferi ve İnkişafı 123

BAHİS XV

Milliyetçilik ideali

Milliyetçilik hareketinin gayrı şuurî tarihî esasları

Çağdaş medeniyetin başlıca karakterlerinden biri ve belki, siyasal yaşayışta, en mühimmi milliyetçiliktir.

On sekizinci asırda cihan sahnesinde iki büyük mevzuun belirmekte olduğunu görürüz: muasır millet ve onun hükûmeti. Biri, bütün ülke üstünde genel bir hükûmet kuvvetinin tesiri; diğeri, bu kuvvette idare edilen halkın tesiri. Bu büyük kuvvetlerin birbirile münasebeti, birleşmeleri veya çarpışmaları, bütün çağdaş tarihin mevzularıdır. Asilzadeler, ruhaniler, san'atkârlar, çeşit çeşit sınıflar ve ayrı ayrı kuvvetler artık geride kalıyor. Meydan, genel ulusçuluğa ve onun hükûmetine açılıyor.

Bu mühim değişikliğin başlıca sebeplerini,

on üçüncü asırdan on altıncı asra kadar devam eden çağda aramak lâzımdır. Bu çağın mütemayiz karakteri muasır millet ve devlet mefhumunu doğurmuştur; ve büyük tarihî ehemmiyeti de buradan çıkıyor. Eğer bu bakımdan mütalâa etmezsek onun hakikî ehemmiyetini anlamak imkânsız olur. Meydana getirdiği sonuçlara bakmada bu devrin başlı başına mütalâası, bir karışıklık ve ruhî kaynaşma manzarası görmekten ibaret kalır. Hakikaten Avrupada, bu devrin başlangıcında hükümdar, asılzadeler, ruhaniler ve sanatkârlar gibi sosyal nizamın bütün unsurları ayni daire içinde dönüyormuş gibi huzursuz ve ilerilemeyen bir vaziyette görünür. Ulusal hürriyetin esaslarını kurmak için yapılan bir çok teşebbüsler var, dinî reformasyonlara baş vurmalar var, fakat hepsi bir karışıklık içindedir.

Avrupanın, bir düziye yeni fikirlerle, veya yeniden canlandırılmış eski yüksek fikirlerle tahrik edildiği halde gene yerinde saymağa mecbur kaldığı, çalışmağa mahkûm olmakla beraber çalışamadığı bir çağ varsa, onun en göze çarpan örneği on üçüncü asırdan on altıncı asra kadar olan zaman içinde görünür. Bu, beşerin yeni zamanları doğurma sıkıntısı içinde yeni hayatın müjdesidir.

O halde, muasır medeniyet tarihi üç büyük devre ayrılır. Birincisi, teşekkül devridir ki, cemiyetin çeşit unsurları, kaosdan kendilerini kurtarmağa başlayarak bir müstakil varlık kazanır-

lar, ve kendi şekillerile ortaya çıkarlar. Bu hal, on ikinci ve on üçüncü asırların hususiyetidir. İkinci devir, tecrübeler, teşebbüsler devridir ki, bu devirde cemiyetin çeşit unsurları bibirine yaklaşır, çeşit kombinezonlara girer, fakat genel ve devamlı bir sonuç meydana getirmez. Bu devir de on altıncı asra kadar devam eder. Sonra üçüncü devir gelir ki, bu da inkişaf devridir. Bu devirde ileri insan sosyetesi kat'î bir şekil alır; genel bir azim, istikamet ve hareketle açık ve muayyen bir amaca doğru süratle ilerler. Bu devir, on altıncı asırda başlayan, on sekizinci asrın iki büyük devrimile şahlanan (Fransız inkilâbı ve Büyük Sanayi devrimi) ve bugün de, her şeye rağmen, bütün kuvvetile yürüyen nasyonalizm ve demokrasi devridir.

Biz burada ikinci devirden kısmen ve üçüncü devirden daha tam olarak bahsedeceğiz. Bu devirlerde geçen ve bizim büyük inkilâbımızın esaslarile çok yakından alâkalı olan hâdiselerin mahiyetini araştıracağız, ve bunları Kemalizm prensiplerile karşılaştırmağa çalışacağız. Böylece muasır sosyal değişiklikleri meydana getiren sebepleri ve büyük Türk istihalesinin felsefî ve sosyal mânalarını daha iyi anlayacağız.

İkinci devrin büyük hâdiseleri içinde haçlı seferlerinin şarktan garba götürdükleri tesiri görürüz. On birinci asrın sonlarında başlayıp on ikinci ve on üçüncü asırlarda devam eden bu bü-

yük sosyal hâdise tarih felsefesile uğraşanların dikkatini her zaman çekecek bir ehemmiyettedir. Çünkü bu hâdise, şarktan garba fikrî ve hayatî değişiklikleri kütle halinde götüren ve ulusların yaşayış şartlarını doğrudan doğruya değiştiren canlı hâdiselerden biridir. O zaman şark, yaşayış ve fikir itibarile garptan daha yüksek bir seviyede idi. Klasik Yunan medeniyetinin **humanizma** ruhu Türk - İslâm âleminde epeyce kuvvetle yaşıyordu. Bu hayat, yüksek bir takım ahlâk telâkkilerile dinî müesseseler içinde insanî ilerileyişe hız vermiş, ona yeni ve taze hayat unsurları getirmişti. Türk zekâ ve karakterinin bu hamleye karışması hızın artmasında en büyük âmil olmuştu. Tam bu sıralarda **humanizma** ruhunu dinî akidelerle en çok mezceden Farabi, İbni Sina gibi büyük Türk filosoflarının yaşadığını ve bütün Avupaya hâkim olacak fikirler yaydıklarını görüyoruz.

Bütün çağdaş medeniyetin esasını teşkil eden bu «humanizma» ruhu o zaman bizim ülkemizde yaşıyor ve garba Türk zekâlarile götürülüyordu.

Haçlı seferlerinin birinci karakteri, onun evrensel bir mahiyeti haiz oluşudur. Bütün Avrupa uluslarının katıldığı ilk genel hâdise budur. O zamana kadar Avrupa ulusları ortaklık bir amaç için hep birlikde hareket etmemişlerdi. Doğrusu, o zamana kadar Avrupa denilen bir genel sosyal

heyet yoktu. Haçlı seferleri, bir Hiristiyan Avrupa birliğinin varlığını gösterdi. Birinci seferde yalnız Fransız, Alman, İtalyan, İspanyol ve İngilizler vardı; ikinci ve üçüncü seferlerde ise hiristiyanlık âleminin bütün uluslarının buna katıldıklarını görürüz. Dünya tarihi, o zamana kadar buna benzer bir birleşmenin eşini görmemiştir.

Bu hareket enternasyonal bir manzara göstermekle beraber, her milletin kendi ulusal fenomeni olarak sayıldığı da şüphesizdir. Her ulusun bütün sınıfları aynı idareye tabi olmuş, aynı hıza kendini vermişti. Krallar, asilzadeler, papaslar, sanatkârlar aynı ilgiyi duymuşlar ve ona katılmışlardı. Bu, yeni Avrupa uluslarının gençlik ve kahramanlık devrinin bir ifadesi gibi görünür. Bu devirde esaslı siyasal bir program hazırlanmadan yapılan plansız hareketlerle, tarihin kahramanlık fenomenlerini ve milletlerin kahramanlık devirlerini hatırlıyoruz.

Halbuki, daha esaslı bir tetkik, dinî bir taassubla şarka, Türk ve İslâm dünyasına, hazırlıksız, öndersiz ve teşkilâtsız yapılan bu haçlı seferlerinin bir kahramanlık örneği değil, Avrupadan şarka doğru akın eden bir haydutlar istilâsı olduğunu gösterir. Onun için, her türlü kültür ve medeniyetten âri olan bu hareket, küçük Asyanın ileri ve derin Türk kültürüne çarptığı zaman paralanmış ve ezilmiştir. Bu yıkılış, o za-

manlar Türklerin ne kadar ileri ve yüksek olduğunu gösteren en kuvvetli belgelerden birisidir.

On üçüncü asrın sonlarında Avrupa sosyetesinin ruhuna giren yeni bir şey, haçlı seferlerini sona erdirmişti. Bu seferlerin sona erişinin sebebi usanç ve yorgunluk değildi; çünkü, babaların usanç ve yorgunluğu çocuklara irsen geçmiş olmaz, usanç şahsîdir. Bunun başka bir sebebi vardı: O da fikirlerde, duygularda ve sosyal ilgilerde büyük bir değişiklik meydana gelmiş olmasıydı. Şarkın yüksek Türk - İslâm kültürüyle temas etmek bu değişikliğin âmili olmuştu. Artık eski istekler, amaçlar kalmamış, eski şeylere karşı olan inanış sarsılmıştı. Bu ruhî ve siyasal değişikliklerdir ki birbiri ardına gelen soyların karakter değişikliğini izah edebilir.

Yedinci asırdanberi hiristiyanlığın müslümanlıkla bir düziye çarpışması, birikmiş bir gayız ve taassup deryası halinde haçlı seferlerinin en büyük bir sebebi olmuştu. Hiristiyanlık, Avrupada müslümanlığa galip gelmiş ve onu İspanyaya münhasır bırakmıştı, fakat haçlı seferlerile savaş meydanı garptan şarka geçmiş bulunuyordu. Ancak, bu defa hiristiyanlık müslümanlığın Avrupada uğradığı âkıbete uğramıştı. Bununla beraber, birinin garba medeniyet götürmesine, ve bugünkü Avrupa medeniyetine en büyük âmil olmasına mukabil, öteki şarka iptidaîlik ve inhitat getirmişti. Hakikat şudur ki, iki büyük di-

nî ve içtimaî sistem birbirile mütemadî bir cidal içinde idi. Haçlı seferleri bu savaşın en buhranlı devridir.

Haçlı seferlerine ikinci sebep, Avrupanın on birinci asırda içinde bulunduğu sosyal durum idi. Avrupada bu asra kadar her şey mahallî karakteri haizdi. Devletler, cemiyetler, fikirler dar alanlar içinde sınırlanmıştı; feodalite egemenliği vardı. Ancak bir zaman sonra bu dar ufuk artık kâfi gelmemeğe başlamış, beşerin düşüncesi ve hareketi, içinde kapalı bulunduğu dar dinî sınırları aşmıştı. Artık gezgincilik hayatı kalmıyor, fakat o hayatın zevki de unutulamıyordu. Bir zaman ihtibasa uğramış olan bu zevki tatmin için haçlı seferleri iyi bir fırsat olmuştu. Bu seferlerde, değişiklik, hareket ve göçebeliğe benzer bir hayat, en eski barbarlık devrinin serazadlığı vardı.

İşte on üçüncü asırda, bu iki sebepten ne birinin ne de ötekinin kalmamış olması haçlı seferlerini sona erdirmiş oluyordu. Fakat bu seferler, insanlıkta ve sosyetede ferdî ve sosyal derin bir değişiklik meydana getirmişti ki, bu, şarkın yüksek kültürünün Avrupaya aşıladığı fikrî, ruhî ve sosyal büyük değişikliktir. Evvelce şarkı anlamıyan garp, ondan nefretle bahsederdi; bu sebepler dolayısile, şark ile daha uzun ve esaslı temasın neticesi olarak artık bu kültürün üstünlüğü takdir edilmişti. Önceleri sadece dinî bir çarpışmadan ibaret sanılan bu sa-

vaşların, sonradan fikrî ve kültürel mahiyeti meydana çıktı; ve üstün kültürün cazibesine karşı bir sempati duyulmağa başlandı. Nureddin ve Salâheddinden yüksek takdirlerle bahseden William Tyre gibi o devrin tarihçileri yetişti. Hatta bunların eserlerinde, tıpkı Tacitus'ün çürümüş Romayı, Cermenler ağzından hiciv ettirmesi gibi, Türkler ağzından hiristiyanlığın hiciv ettirildiği vakidir.

Görülüyor ki haçlı seferlerinin ilk ve son devirleri arasında, muasır Avrupa medeniyetinin zuhurunda en büyük âmillerden biri olan büyük fikrî değişiklik meydana gelmiş ve Türklerin bundaki rolü tebarüz etmiştir.

Milliyetçilik bahsinde haçlı seferlerinden bu kadar uzun bahsedişimizin sebebi, bizim büyük inkilâbımızın en mühim bir karakterinin, muasır medeniyette hangi cezrî tesirler altında doğup inkişaf ettiğini göstermek, ve bizdeki şeklile ileride karşılaştırılmasını temin içindir. Milliyetçiliği iyice anlayabilmek için onun hakikî menşelerine ve köklerine kadar inmek, oralarda araştırmalar yapmak gerektir.

Haçlı seferlerinin başlıca sonucu, Avrupada insan zihninin zincirlerden kurtarılmasında, kendi benliğine ve şuuruna kavuşmasında en önemli bi adım temin etmiş oluşudur. Böylece, geniş ve hür düşüncelere büyük bir ilerleyiş yolu açılmıştır. Klâsik Yunan felsefe ve edebiyatının

Türklerde yaşadığı **humanizma** ruhu, Avrupalı haçlıların bunlarla temasile Avrupaya aşılanmış bulunuyordu. Bu çok muazzam bir fikir inkilâbıdır. Dinî itikad namına başlıyan haçlı seferleri dinî fikirlerin katastrofile neticelendi. Burada milliyetçiliğin başlangıç unsurunu buluyoruz.

Zaten seyahat insan zihnini açan, ona hürriyet veren bir şeydi; kaldı ki, haçlıların seyahati, ileri memleketlerde ve kendilerininkinden çok yüksek kültürlü insanlar arasında olmuştur. Çeşit halklar, çeşit âdetler görmek, yeni yeni fikirler almak zihni genişletir ve muhakemeyi kalıplaşmış telâkkilerden kurtarır. Haçlılar şark dünyasına, Anadoluya geldikleri zaman, buranın halkı tarafından ne kadar vahşî, kaba, ahmak ve barbar görülmüş ise, onlar da buradaki halkı, bunun tersine olarak, çok ileri, ince ve akıllı bulmuşlardı. Avrupa zekâsı önüne ne geniş, ve o zamana kadar keşfedilmemiş, ne parlak bir âlem açılmış bulunuyordu. Buradan aldıkları dersler fikrî inkişaf ve millî hürriyetlerinin en büyük âmili olmuştur.

Başka bir hâdise daha vardır ki o da, bu arada dikkate değer. O zamana kadar Roma kilisesi ve ruhanilerle doğrudan doğuya temas yoktu. Avrupanın muhtelif yerlerinde yaşayan halklar, uzaktan uzağa Roma nüfuzunu tanır ve onun egemenliğine tabi olurdu. Halbuki haçlı seferleri, uzak diyarların hiristiyan halklarını bir

çok vesilelerle Romadan geçirmek suretile, o büyük ruhanî metropolu, ve yüksek kilise erkânını görmek ve tanımak onlar üzerinde epeyce tesirler bırakmıştı. O yüksek, kutlu tanılan ve ilâhî zannedilen yerde de nasıl cismanî ve beşerî hayat yaşandığı, ne gibi dünyevî menfaatların papalar arasında hâkim olduğu yakından görülmekle menfî bir takım tesirler kazanılmış ve o makamlara karşı olan huşu ve hürmet oldukça zayıflamış oluyordu.

Böylece ön üçüncü asrın sonunda, önceleri haçlı seferlerine saik olan manevî bağı, hiristiyanlık taassubunu, bütün bu tesirler altında epeyce çözülmüş ve zayıflamış buluyoruz. Avrupanın maneviyatı esaslı bir surette değişmiş bulunuyor; herkesin kendi milletini yükseltmesi isteği bu çözülen bağın yerine geçiyor ve kazanılan serbest düşünceler milliyetçilik idealinin tohumlarını ekiyordu. Papalara ve derebeylere tabi olup gitmenin, asıl halkı ne kadar geri bıraktığı herkes tarafından doğrudan doğruya görülüp anlaşılmış bulunuyordu. Bunun karşısında yapılacak iş her milletin kendi kendisine bakması olacaktır. İşte, haçlı seferleri, Avrupada ulusçuluk ve halkçılık ideallerinin ilk tohumlarının serpilmesinde böylece önemli tesirlerden birisi olmuştu. Avrupa bu yükseltici hamlenin köklerini Anadoluya, oradaki Türk medeniyetine borçludur.

Bu arada bir çok feodal beylerin, hem haçlı seferlerinde kendi gruplarının önderliğini ka -

zanmak için, hem de şanu şeref kaygusile ve dinî taassupla kendi malikânelerini satarak bu gayeye sarfetmişler ve bir çok imtiyazlarını da krala veya halka devir etmişlerdi. Bunlar geri geldikleri zaman halk içinde gözü açık halk lideri olmaktan başka bir vaziyette bulunmuyorlardı. Artık eski feodal egemenlikleri yerine şimdi imtiyazsız, hukuksuz ve malikânesiz birer halkçı olmuşlardı. Görüş ufukları bu kadar genişledikten sonra böyle olacakları tabiî idi. Bundan başka bir kere malikânelerden, topraktan ayrılan esirler de (serfler) geri geldikleri zaman artık böyle bir esarete tahammül edemezlerdi; ve zaten altüst olan bu vaziyetten sonra tekrar eski sosyal şeklin aynen tatbiki mümkün olamazdı. Şu halde eski serfler bu defa serbest halk olarak ve açık fikirli, bir çok şeyler öğrenmiş, yeni yeni âdetler ve görgüler kazanmış vatandaşlar sıfatile yurtlarına dönmüş bulunuyorlardı. Buna mukabil, bir çok beylerin yerine bu defa az fakat büyük feodal beyler türemişti. Harpte muvaffakiyeti ve yararlıkları görülenler döndüklerinde yeni baştan ve geniş mikyasta feodal beyliklerini canlandırmış oluyorlardı.

Bu da haçlı seferlerinin Avrupada meydana getirdiği mühim bir neticedir. Bu suretle Avrupada tohumları atılan milliyetçiliğin yanında, eskisine nisbetle çok daha mütekâmil ve geniş sınırlı feodalite devri de açılmış bulunuyordu ki bu, daha sonra Avrupayı karakterize eden büyük u-

lusal krallıkların ve merkezî devletlerin teşekkülüne doğru mühim bir adımdı. Yeni kurulan bu ileri feodalite sisteminde, harpte beyle neferler arasında nasıl her şeyde bir iştirâk ruhu yaşıyor idise, aynı ruh devam etmişti. Birbirlerile temas içinde bulunmak itiyadı kökleşmişti ki, bu da ulusçuluk idealini besliyordu. Eskiden yalnız derebeyin ailesine inhisar eden şatolarda, bu defa daha çok kimseler, küçük arazi sahipleri de toplanmağa başlamış, sosyal temaslar ziyadeleşmişti.

Diğer taraftan haçlı seferleri büyük ticaretin de inkişafına yaramıştı. Küçük sanatlar ve küçük ticaret yerine şehirlerde büyük ticaret ve sanat ruhu türemişti.

Hasılı haçlı seferlerinin sonunda Avrupa cemiyetinin genel durumu her sahada ulusal merkezileşmeğe doğru kuvvetli bir hareket gösteriyordu. Bu hareket muasır milliyetçilik ve halkçılık idealinin nüvesidir. Artık küçük şeyler büyük şeylerin içinde yutuluyor, yahut onların etrafında toplanıyordu. Haçlı seferlerinde bulunanlar, şarkta gördükleri yeni hayatı, değişiklik ve genlik hayatını, bu defa Avrupanın sosyal durumunda da kurmuş bulunuyorlardı.

İşte bu sırada krallar, siyasal kuvvetlerinin artmakta olduğunu sezdiler. Kendi kapıları eşiğinde fütuhat yapacak memleketler varken Asyaya gitmeğe ne lüzum vardı? Artık kralların Avrupada birbirlerile siyasal kuvvet ve egemenlik için döğüşme ve boğuşma devri açılıyordu.

Halk içinde içtimaî münasebetlerin artmasile büyük ticaret ve servet kapıları açılmış, siyasal birlikle beraber ferdî hürriyet te artmış bulunu - yordu. Her çeşit ve büyük mikyasta faaliyet için geniş bir saha açılmıştı. Ferdin hürriyeti cemiyetin merkezileşmesile müvazi olarak ilerlemişti. Muasır medeniyetin karakteri olan millet ve onun hükûmeti teşekkül ediyordu.

Puslanın, matbaanın ve topun icadı da bu merkezileşmeğe epeyice yardım etmişti. Hasılı, bu devir böylece Avrupada milliyetçilik nüvelerile birlikte büyük ve mühim bir müessesenin zuhuruna da şahit olmuştu. Bu müessese yeni zamanın monarşisi idi . Şimdi bunun, milliyetçiliğin uyanmasında müessiriyetini ve alâkasını tesbite çalışacağız.

}

BAHİS XVI

Milliyetçilik ve Monarşi

Cumhuriyetin kuruluşunda en mühim menfî âmillerden birisi monarşi olduğunu söyledik. Monarşi rejimi ile halk ve hükûmet denilen iki kuvvet, bütün öteki sınıfların yerine geçti. Sosyal unsurlar bu iki kuvvette birleşti.

Monarşi devrinin, cihan tarihinde ne geniş bir rol oynadığı biliniyor. Beşer sosyetesinin ilerleyişi ile birlikte ve onunla müvazi olarak monarşi müessesesi de büyüyor ve kuvvetleniyordu. Muasır Avrupada, bütün eski sınıflar ve unsurlar eriye eriye halk ve hükûmetten başka tesirli ve nüfuzlu kuvvet kalmadığı zaman hükûmet monarşiye inhisar etmişti. Fransa, İngiltere, İspanya ve Almanyada olduğu gibi, yakın şarkta Türkiyenin durumu da böyle idi. Avrupa cemiyeti içinde çeşit sınıfların genel bir halk kuvvetine inkilâp ettiği sırada monarşi de en nüfuzlu ve ihtişamlı devirlerinden birini yaşıyordu. Yakın şarkta Türkiyenin ve şarkın başka memleketlerinin

de vaziyeti bu idi. Hatta bu vaziyetin, Türk hayatının tarihten önceki devirlerindenberi tekâmül merhalelerini geçirdiği arkeolojik kalıntılardan ve yazılı tablet ve anıtlardan anlaşılmaktadır. Anadoluda, milâddan önce 4000 yıl kadar eskiye giden Eti tarihinde, cemiyet içindeki sınıfların çözülmeğe başlıyarak genel bir ulus halinde ve bir hükümdar idaresinde birleştiği görülür. [1] Bu tekâmülün o zamandan Anadoluda görünüşü, Türk medeniyetinin derinliğini ve eskiliğini göstermesi itibarile beşer tarihinin en ehemmiyetli safhalarından biri ve sosyal tetkiklerin geniş bir mevzuudur. Beşer tarihinin, Spencer'in gösterdiği gibi, ardı ardına iniş ve çıkışlardan ibaret, fakat orta kutru daima meyilli yükseliş gösteren bir münhani gibi tekâmül takıp ettiği en yeni arkeolojik belgelerle de anlaşılıyor. Muasır Avrupa ve Asya milletlerinin büyük monarşi ve halkcı sistemlerini, milâddan binlerce yıl önce Anadoluda buluşumuz, tarihin bir tekerrürden ibaret olduğunu değil, fakat yükselip alçalmalar münhanisi seyrini takip ettiğini gösteren ve bu tekâmülde Türk ırkının hâkim rolünü tebarüz ettiren bir vakıa olmak itibarile çok dikkati caliptir.

Monarşi müessesinin, bazan menfî bir despotizm halinde, bazan da medeniyetin ve hatta hürriyetin ilerleyişine müsait münevverane bir

(1) T. T. K. neşriyatı, Eti Tarihi müsveddeleri, Seri III, S. 5 - 6.

disiplin halinde olduğu görünür. Bu müesseseden iki mühim netice çıkıyor. Birincisi, beşer hayatını sevk ve idare eden şeyin, maddî kuvvetten ziyade manevî kuvvet olduğu neticesidir. Maddî kuvvet, gündelik hayatımızdaki işlerimizde esaslı bir âmil olmakla beraber, geniş insanî ve tarihî fenomenlerde bu âmilin, manevî kuvvet yanında gölgede, hatta karanlıkta kaldığını görürüz. Halk kütlelerini ve tarihin sosyal hâdiselerini manevî ve ruhî kuvvetler idare eder. Cemiyet hayatında maddî kuvvet, ferdin hayatında bedene benzer. Şüphesiz hayatta beden esas bir temeldir, fakat hayatın prensibi değildir. O, hayatın mahfazasıdır ve hayat onun içinde devaran eder, fakat hayatın bizzat kendisi ondan ibaret değildir. İnsan cemiyetinin vaziyeti de böyledir. Maddî kuvvet orada nasıl bir rol oynarsa oynasın, onu her halde idare etmez ve mukadderatı üzerinde en yüksek bir kontrolü yapamaz. Bunu yapan manevî iradedir, ruhî kuvvettir; hâdiselerinin arkasında gizli olan manevî tesirlerdir. Tereddütsüz diyebiliriz ki monarşi müessesesi de muvaffakiyetini esas itibarile maddî kuvvete değil, manevî kuvvete borçludur.

Ehemmiyetli olan ikinci bir hakikat te, monarşinin elâstikiyeti ve kendi kendini bir düziye değiştirme ve yeni yeni şartlara intibak ettirme kabiliyetidir. Fertte olduğu gibi cemiyette de çeşit unsurlar bir araya toplanıp bir kül meydana getirirler ki, bu hamur muhtelif hal ve şartlara gö-

re değişebilmek kabiliyetini haiz olur. Şu veya bu halde, tıpkı fert gibi cemiyet te birbirine zıd prensiplere tabi olarak değişebiliyor.

Monarşiyi bu mütezat ve ayrı ayrı cephelerinden tetkik etmedikçe onun milliyetçilik tarihindeki, bazan müspet ve çok kere menfî rolünü iyice anlamak mümkün olmaz. Monarşide, onu idame eden ve yaşatan manevî kuvvet, onun başında hükümdar olarak bulunmuş olan adamın kendisinde değildir. Halk, monarşiyi bir müessese olarak kabul etmekle, filezoflar onu bir sistem olarak göstermekle, her halde bir tek adamın iradesini, esas itibarile cahil, haris ve despotik bir iradeyi murad etmiyorlar. Monarşi, böyle bir şekil altında bulunur görünürse de, bir tek adamın iradesinden ayrı olarak manevî ve genel bir egemenliğin (otorite) bir şahısta temsil edilmesinden, fakat mutlak bir telâkki ile temsil edilmiş olmasından ibarettir. Bu kuvvet, halkın mâşerî vicdan ve iradesidir; ve âkil, bilgili, âdil ve cesur olması lâzımdır. Halkın sözü hakkın sözüdür. Ulusal iradeleri temsil etmeyen ve onlara uymayan hükümdarlar, bütün mutlakiyet haklarına rağmen, devrilip gitmeğe mahkûmdurlar. Mukavele esasına dayanan devlet mefhumu da dahil olmak üzere bu fikirlerin bilhassa Türk ananesi

delerinde gayet sarahatla görülmektedir. [1]

Halkı idare eden bir maşerî vicdan ve irade bulunduğu doğru mudur? Bu kuvvet, tarihin bütün devirlerinde mutlak bir surette sezilmiş ve sezilmektedir. Bununla sevk ve idare edilmeyen ve sadece maddî kuvvet ve şiddete dayanan bir hükümdar, maşerî ruhun anî bir kaynayışı ve isyanile yuvarlanmağa mahkûmdur. Beşer tabiatında bu maşerî vicdanı sezişin ve ona inanışın yüce kuvveti vardır. İnsanlar, adaletle temsil edilen bu vicdanın egemenliğine kendilerini verirler. Bütün tarih bu evrensel hakikati ifade eden fenomenlerle doludur; bütün siyasal felsefeler, bu vicdanı ve onun karakteri olan **sosyal adaleti** en iyi bir surette hangi hükûmet şeklinin temsil edebileceğine dair samimî ve ciddî araştırmalardan başka nedir? Milletleri bu kadar yıpratan elim savaşlar, bu doğru egemenliğin, ve hakikî kuvveti temsil eden maşerî vicdanın, dünyada her şeye üstünlüğünü temin amacından ileri gelmiyor mu? Tarih, Hegel'in felsefesine uygun olarak, Evrensel ruh ve vicdanın, devir devir bazı uluslarda tecellisi için genel bir savaş manzarasından başka bir şey değildir. Sosyal felsefelerin, bu doğru egemenliğin nerede oldu-

(1) Thomsen, Inscriptions de l'Orkhon dechiffrées, 1896, S. 92.

ğunu araştırmaktan başka ne gayeleri olabilir? Ve bu hakikati göstermedikçe, tarihin ne mânası kalır? Bunsuz tarih, bir hayvanî mücadele ve didişme serisinden başka bir manzara göstermez. İnsanî faaliyetlerin özünde ve bütün münasebetlerde bir sosyal adalet egemenliği bulunmak gerektir. Aksi takdirde tarih bir çocuk taklitçiliğinden başka bir mahiyet ifade edemez; bir tiyatro sahnesindeki yapmacıklardan farkı kalmaz. İşte bu ulusal vicdan yolu, ve akıl kanunu, tarihi meydana getiren bütün fenomenlerin hâkim prensibidir. Bu prensibin bazan kötü durumlara düşmesi ve mağlup gibi görünmesi, daha yüksek bir zafer kazanmak için biraz gerilemeden, biraz hız almaktan başka bir şey sayılamaz. Tarih, bu ulusal maşerî vicdanın, bu uluhiyet ve ekmeliyet remzinin, beşer ruhunun mütemadi tekâmülünde daima yükselip geldiğini gösteren bir sahnedir. Bütün medeniyetler, bütün kültürler, bu yüce vicdanın tesir ve nüfuzile meydana gelmiş, onun kuvvetile mütenasip olarak cihana yayılabilmiştir. Türk ırkının yüksek vicdanının ehemmiyeti böyle bir telâkki ile şuur ve idrâk sahasına girer.

Krallık ve hükümdarlık rejiminde bu ulusal vicdanın ve onun en büyük prensibi olan adaletin, tek bir şahısda mutlak bir şekilde tecelli et-

mesinin ne kadar yanlış ve tehlikeli olduğu kendiliğinden anlaşılabilir. Hükümdar, bu yüce kudrete ve egemen prensibe mutlak ve ilâhî bir hak gibi sahip olursa ve hele onu yanlış yollarda kullanmağa kalkışırsa behemehal bir genel halk isyanı meydana gelir, ve onu yanlış yolda kullanmağa kalkışanların devrilmeleri ve hatta feci ölümlerile neticelenir. Muasır tarihte ve eski devirlerde cumhuriyetlerin ve sosyal demokratik rejimlerin doğuşu böyle olmuştur. Egemenliği bir şahısta mutlak bir surette toplamak daima yanlış ve ulusal hayat için çok tehlikeli olmuştur. Mutlak egemenlik hiç bir şahısta, ne futuhatla, ne irsen ne de hatta seçimle mutlak olarak ve kaydı hayat şartile toplanamaz. Böyle bir mutlakiyetin doğru olmadığını tarihî fenomenler göstermiştir. Farabinin John Locke'ın ve daha sonra Rousseau'nun, sosyal mukavele esasına dayanan siyasal felsefeleri bu gerçekliğin aklî ve lojik esaslarını teyid eden felsefeleridir.

Siyasal egemenliğin kimde ve nasıl temsil edileceği üzerinde çeşit fikirler ve teoriler ileri sürülmüş, zaman zaman hâkim fikir ve teoriler değişmiştir.

Eflâtunun «Cumhuriyet» adlı harikulâde eserinde, iyilik idesi olarak uzun uzun anlattığı ilâhî kuvvet ve kıymet, tarihin bağrında daima kaynaşan, bütün fenomenlerin üstünde ve özünde kendisini tanıttıran siyasal egemenlik prensibidir, millî vicdanın ta kendisidir. Bir zaman, beşerî

tekâmülün bir devrinde, Fransız içtimaiyatcısı Durkheim'ın da kabul ettiği gibi, «mana» denilen mukaddes bir kuvvet, iptidaî cemiyetlerin dinî prensibini teşkil etmiştir. Bütün dinlerin menşei, bu sosyal teorinin gösterdiği hakikate göre, maşerî vicdan kuvvetinin, yahut Eflâtunun **iyilik idesi** dediği idealin, yani insan ruhunda ezelden varolan adlî ve siyasal egemenlik prensibinin tezahüründen başka bir şey değildir. Muasır milliyetçilik te, bütün manevî kuvvetini ve öz ruhunu bu derin ruhî kudretten alıyor. Tarih sahnesinde hep aynı kudret, beşerin tekâmülüle mütenasip olarak ayrı ayrı şekiller ve sosyal nizamlar içinde kendisini göstermiştir. Kudret aynı kudrettir, yalnız insan cemiyetleri tekâmül merhalelerini geçirdikçe, tarih, o kudretin, mütemadi tekâmül prosedeleri geçiren insanlığın tekâmülüne göre, hayatındaki çeşit şekillerde tecelli edişinin ifadesi ve sahnesi olmuştur.

Tarihte monarşi devri, bu egemenliğin bir kişide temsil edildiği geçici bir devir idi. Teokrasi teorisini kuranlara sorunuz, onlar size, hükümdarın, tanrının gölgesi ve hayali (zıllullah) olduğunu söylerler. Yani hünkâr, en yüksek adaletin, en büyük hakikatin ve iyliğin şahsileşmesidir derler. Eflâtunun «iyilik ide» si onda tecelli etmiştir. Hukukçulara dönünüz; onlar da size kralın «yaşayan kanun» olduğunu ileri sürerler. Buna göre de, hükümdar içtimaî adaletin, adalet ruhunun mücessem timsali demek oluyor. Monarşi

müessesesinin kendisine sorunuz; size, kral devletin kendisi olduğunu, sosyal kurum ve kuvvetlerin kendi kuvvetlerinden ibaret bulunduğunu söyleyecek. [1]

Yüce Atatürk'ün büyük «Nutuk» undaki vesikaları okurken, bizde, saltanat ve monarşi devrinde sultanlara karşı kullanılması zarurî olan unvan ve lakabları, saltanat üslûbunu görerek insanın o devre karşı nefret duymamasına imkân yoktur. Kabiliyetsiz, âciz, ruhsuz ve cahil et yığınlarından ibaret olan bu egoistlerin kendilerini yer yüzünde Allahın vekili, ve devletin ta kendisi olarak saymalarına, ve milletten ayrı olarak onun üstünde bir varlık gibi görünmek küstahlığını göstermelerine karşı bir milletin asırlarca süren tahammül kudreti şaşılacak bir şeydir. Onların yüzünden bu kadar geri kalmış olmaklığımızın utancını bugün çok derinden duyuyoruz. Atatürk bize bu acıyı ve utancı, aydınlık içinde bütün çıplaklığı ile göstermiş oldu. Çağdaş medeniyete doğu giden yollara tekrar dönmek için memlekette ne derin, ne çetin, ne kadar çok ve zor devrimler yapmak lâzımgeldiğini anlamış bulunuyoruz.

Bizde daha düne kadar, o utanç verici vaziyet bulunduğu gibi, daha önceki asırlarda da başka Avrupa memleketlerinde buna benzer haller vardı. Meselâ on sekizinci asırda Fransada XV inci Lui «Devlet demek ben demektir» sözü-

(1) Fransada XV inci Lui.

nü ilân ettiği vakit Fransanın sosyal durumu az çok bizim bu halimize benziyordu.

Hasılı her ne şekilde olursa olsun, millî vicdan, daima içtimaî adalet ve millî hakimiyet prensibinin bulunduğu rejimlerde yaşayabilmiş, ve bunun aksi vaki olduğu zaman, rejim daima yıkılmağa mahkûm olmuştur.

Şimdi bu kadar önemli olan, ve üzerinde bu kadar savaşlar, fikrî ve siyasal çatışmalar meydana getiren bu millî egemenliğin vasıflarını araştıralım.

***

Meşru bir egemenliğin karakterleri nelerdir? Her şeyden önce egemenliğin ilk bariz karakteri, onun tek ve bölünmez oluşudur. Madem ki tek hakikat ve tek adalet vardır, o halde tek hakimiyet olabilir. İkinci karakter olarak, hakikat gibi egemenlik te değişmez ve mahvolmaz; ancak bir elden başka bir ele geçebilir. Üçüncü olarak da, bu prensib, küçüklerin ve bayağılıkların erişemiyeceği bir yüksekliktedir, ve ancak ulusal karakteri ve ulusal vicdanı temsil edenlerde kendini gösterir. Bunlar meşru bir egemenliğin aklî ve tabiî karakterleri olunca, hâkimiyetin en mütekâmil şeklinin cumhuriyet rejiminde tecelli edeceği aşikâr olur. Meşrutî monarşi, mutlakiyetin bir hayal ve tasvirinden ve biraz da uydurma ve düzme şeklinden ibaret kalıyor. Hükümdarı, cemiyetin gündelik işlerinin ve ilgilerinin üstüne çıkarmak ve onu, müstesna hallerden başka suretler-

de, hiç bir şeye karışmaz gibi göstermek te, medresenin ve kilisenin kendisini cismanî kuvvetle takviye edebilmesi için hükümdara ilâhî haklar vermek gibi uydurma ve kasda matuf bir telâkkisine dayanır. Bu telâkkiye dayanan rejim, beşerî işlerde meşru bir devlet şekli olarak devam edip gidebilir mi? İnsanî vicdanın tekâmülü böyle bir halin devamına müsait midir?

Bazı memleketlerde, hükümdar, sadece partiler arasında barıştırıcı, itidalci bir kuvvet olarak gösterilmektedir; böylece, devletin filî kuvvetlerinin üstüne çıkarılıyor, ve yalnız memlekette büyük ihtilâflar ve karışıklıklar çıkması melhuz olduğu zamanlarda barıştırıcı bir mutedil kuvvet olarak sayılıyor. Bu mânadaki monarşi egemenliği, daha sonraki bir şekildir, ve hemen cumhuriyet idaresinin başlangıcı demektir.

Dinî fikirlerin hâkim olduğu zamanlarda, ilâhlara ait düşünceler beşerî zihni monarşik sisteme sevketmişti. Aynı şekilde o zamanki hukukçular da, adalet adına cemiyet içinde meşru egemenliğin en iyi mahiyetini monarşi müessesesinde buldular. Bakılırsa, hükümdarda bu egemenliğin teşehhusünü kolaylaştıran başka âmiller ve tabiî düşünceler de yok değildi. Meselâ, cemiyet içinde ferdî kuvvetler şahsî menfaat gayelerile hüküm sürdüğü zamanlar, ferdî ruhlarda egoistlik, ya cehalet ve vahşet veya ahlâkî sukut yüzünden, bir ihtiras halinde tehakküm ettiği

devirlerde, cemiyetin daima parçalanıp çözüldüğünü, ferdî iradelerin çarpışmasile bir genel yıkımın başladığını görmek, ve bunun önüne ancak genel bir tek iradeye tabi olmakla geçildiğine şahit olmak, monarşi müessesesine doğru tabiî bir temayül uyandırmakta âmil olmuştu.

Bu şekilde o menfi ve parçalayıcı ferdî iradelerin genel ve daha yüksek bir iradeye tabiiyeti monarşik bir kuvvet duygusunu uyandırmıştı. Tıpkı ruhanî reislerin yüksek otoritesinde manevî bir teslimiyet ve sükûn bulunduğu gibi monarşide de cismanî bir teslimiyet ve sükûn otoritesi tasavvur edilmişti. Ulusların hayatlarında, Avrupanın orta çağ feodalite devri gibi, tüzensiz ve karışık devirleri, böyle bir sistemin takip edeceği tabiî idi. Bizde de vaziyet hemen hemen böyle olmuştur. Anadolunun her tarafında hüküm süren «Tavaifî Mülûk» kargaşalığının, nihayet Osmanlı saltanatı gibi bir merkezî otoriteye ve rejime dökülece ği tabiî idi. Beylerin ferdî çarpışmalarının önüne ancak böyle geçilebilmişti; ve bu itibarla Osmanlı saltanatı halk arasında sükûnu temin etmiş ilâhî bir otorite olarak tanıttırılmıştı. Tarihin en eski zamanlarındanberi monarşi, daima sükûn ve emniyet arayan karşılıkların tabiî neticesi olmuştur. Onun, içinden çürüyüp ahlâkî fesatlarla dolduğu halde bile, daha bir çok zaman yaşamakta devam etmesi, ancak eski huzursuzluğun önüne geçmesile ona karşı uyanan itimadın hızından ileri gel-

miş olmasile izah edilebilir. Eğer Anadoluda, ilk devirlerin karışıklıkları ve sarsıntıları, halk içinde monarşiye karşı kuvvetli bir arzu ve alâka uyandırmamış olsaydı, Osmanlı İmparatorluğu devrinin bu kadar bozukluk içinde bu kadar uzun bir zaman yaşayabilmesine imkân görülemezdi. Beylerdeki egoistlik ruhunun bir düzüye tahrik ettiği huzursuz hayata karşı, cemiyeti toplu ve emniyetle yaşatacak kuvvet olarak monarşiyi bulmuş olmak, ona karşı halkta, her ne mahiyette olursa olsun, getireceği sonuçları düşünmeden büyük bir itimat duygusu uyandırmıştı.

O halde monarşinin her nerede ve her ne zaman yaşamakta olduğunu görürsek vereceğimiz hüküm, cemiyetin esas karakterinin, manevî prensip ve kuvvetinin, o zaman ve mekânda, o sistemde tecelli ettiği, merkezinde olacaktır. Cemiyeti idare etmek hak ve salâhiyetine malik olan tek, üstün ve meşru iradenin, maşerî vicdanın, o zaman ve mekânda cemiyetin menfaatine en uygun olarak o şekilde şahıslanması ve görünmesidir.

***

Şimdi, biraz da başka bir bakımdan monarşiyi inceleyelim; yani, elâstikiyeti, çeşitliliği ve meydana getirdiği eserleri itibarile araştıralım. Yeni devrin monarşisi, bütün eski monarşilerin sonucudur. Osmanlı imparartorluğu da, bütün eski şark saltanatlarının bir neticesi, bir muhas-

salası gibidir. Garp medeniyetinin son siyasal tarihini de karakterize eden bu nevi monarşi, eskilerin muhtelif şekil ve hususiyetlerde tenevvü ve tekâmülünden başka bir şey değildir.

Milâddan önceki devirlerde, Anadolunun eski Türk halkı olan Etilerde gördüğümüz monarşi, mütekâmil bir şekil göstermekte ve âdeta seçim esasına dayanmaktadır. Ancak bu seçim, bizim bugün anladığımız mânadan farklıdır. O zaman, kral yerinde bulunan kimse, bir savaşta gösterdiği cesaret ve kahramanlıkla tabiî lider olarak tanınmış olandı. Başka bir savaşta veya âfette başka bir kahramanın çıkışı, onun da kral veya baş prens olmasını temin etmiş oluyordu. Demek ki intihab, rey verme suretile değil, kendiliğinden, şecaat ve kahramanlık rekabetinden doğuyordu.

Milâddan sonra beşinci asırda ve daha sonraları Cermanlarda, veya Avrupayı istilâ eden Türk halkında, bu ananenin oralara da götürüldüğünü görüyoruz. Meselâ, beşinci asırda Avrupada «Clovis» monarşisi hemen hemen böyle bir karakter göstermektedir.

Bu tarzdaki monarşiler muayyen bir zaman için halk tarafından kabul ediliyordu. Hanedanlar, ancak onu kuranların kuvvet ve karakterini kendi evladları muhafaza ettikleri takdirde halk tarafından tabiî hükümdarlar olarak sayılırlardı. Bu kuvveti kaybettikleri gün, başka tabiî lider, kral olarak onun yerine geçer ve halk tarafından böylece kabul edilirdi.

Babanın karakterini devam ettiren evlâdlar veya aile uzuvları halk tarafından aynı otorite ile kabul edilince, monarşide bir nevi veraset sisteminin başlangıcı görülüyor. Bu çeşit monarşiye din de başka bir eleman olarak karışdı. Gerek Etilerin gerek Avrupayı istilâ eden başka Türklerin dinî telâkkillerinde, hükümdar ailesinin kendi tanrılarından veya kahramanlarından birinin ailesinden gelmiş olduğu kabul ediliyordu. Milâddan önce dokuzuncu, onuncu asırda Homerik sosyetede de monarklara ait böyle bir telâkkiyi bulmaktayız. Bu devirdeki kralların, kuvvetleri mahdut olmakla beraber, Homerin destanlarında okuduğumuz gibi, tanrı veya yarı tanrı sayılarak o sıfatla ihtiram ve ubudiyete mazhar oldukları görünür. Büyük Anadolu şairi Homerin cihan edebiyatının eşsiz destanları olan «İlyada» ve «Odiseya» sı baştan başa bu harikulâde hayatın, eski Türk ananesine dayanan telâkkilerin ve kahramanlıkların müstesna güzellik ve incelikteki tasvirlerile doludur.

Şimdi, örneğini Roma imparatorluğu devrinde göreceğimiz monarşiye geçelim. Bunun prensibi büsbütün başka bir mahiyette idi. Burada, Roma halkının egemenlik ve yüceliğinin, on dokuzuncu asırda Hegelin felsefesine uygun olarak, devlette teşehhus ettiği telâkkisi vardı. İmparator, halkın karşısında kuvveti alınmış olarak kalıyor ve onun sadece bir mümessili bulunduğunu ilân ediyordu. Halbuki hakikatte o,

halkın bütün kuvvetini ve egemenliğini kullanıyor, hem de en mubalağalı ve en korkunç bir şekilde kullanıyordu.

Böyle bir değişikliği kolaylıkla anlayabiliriz. Çünkü, bunun benzerini bizzat kendi ususal hayatımızda gördük ve ondan henüz kurtulmuş bulunuyoruz. Eğemenliğin ilk meşrutiyet ilânından sonra halka geçmiş iken sonra Abdülhamid tiranı tarafından gasbedilerek, millet namına yapıldığı ilân edilen, ve otuz üç yıl süren acı ve utanç verici idareyi hepimiz biliyoruz. Muasır Avrupada bunun son bir örneğini de Napoleonda buluruz. Bu şekil, hükümdarın, halk namına, halkın güya vekili olarak, fakat aynı zamanda mutlak bir surette egemenliğe tasahup etmesidir. Fransada Napoleon devrinin paralarına bakarsak bir tarafında «Republique Frnçaise» öbür tarafında da «Napoleon Empereur» kelimelerini görürüz ki bu, mutlakiyet düaliziminin müşahhas bir örneğidir.

Daha başka bir monarşi şeklini de gene Romada Diocletian'lar devrinde buluyoruz. Bu şeklin devam ettiği üç asır içinde, Hiristiyanlığın ilerleyen ve büyüyen nüfuzu ile imparatorluğa din unsuru iyice sokulmuş bulunuyordu; ve nihayet Konstantin zamanında Hiristiyanlığın cemiyet içinde mütemayiz bir rol oynaması resmen kabul edilmiş bulunuyordu.

Burada monarşi yeni bir şekil ve karakter kazanmış oluyor. Bizde müslümanlık zaten im-

paratorluktan önce yerleşmiş bulunduğu için bu şekil, evvelki ile karışık ve ayırd edilmez bir halde bulunur.

Romadaki bu yeni şekle göre, monarşi artık dünyevî menşe aramak ihtiyacından oldukça kurtulmuştur. Bundan böyle hükümdar sadece halk egemenliğinin mümessili değildir; doğrudan doğruya Tanrının vekili, delegesi ve gölgesidir. O artık kuvvetini, daha ziyade göklerden, tanrılardan alır; halbuki evvelki şekilde kuvvet aşağıdan, halktan geliyordu.

Görülüyor ki monarşinin inkişafı tarihindeki bu şekiller tamamen birbirinden ayrı şekillerdir, ve tabiî olarak sonuçları da birbirinden tamamen ayrıdır. Hürriyeti ve başka siyasal hakları, dinî monarşi prensibile birleştirmek güçtür. Çünkü bu prensip beşerî olmaktan uzak, ayrı, yüksek ve manevî bir kategoriye dahildir. Ona tâbi olan kralın söylediği sözler ilâhî kanundur, ve bütün halk onlara, doğruluğundan asla şüphe etmeyerek, tâbi olmağa mecburdur. Her şeyin hâlikı olan Tanrı, insan gövdesini yaratırken başı yukarı koymuştur ve oradan bütün uzuvlara sinirlerin dağılmasını irade etmiştir; ve başa göz uzuvlarını yerleştirerek bunlarla tehlikeleri önceden görmeği mümkün kılmıştır. Aynı suretle akıl kudretini de oraya yerleştirmiştir, ve böylece btün uzuvların idaresini ona terketmiştir. Onun için her şeyden önce insan vücudundaki ba-

şa benzeyen kralların, prenslerin emniyet ve selâmeti temin edilecek, bütün ihtiyaçları bol bol yerine getirilecek, ve ondan sonra halkı ilgilendiren şeyler düşünülecektir; zaten başın refah ve saadetini temin etmek gövdenin de saadetini temin etmiş olmak sayılıyordu.

Böylece dinî monarşi sisteminde büyük bir kuvvet kaynağı olarak şeriatçilik teşkilât ve ananesini buluruz. Monarşinin kuvvet aldığı bu kaynak, bütün medreseler teşkilâtını da içine alıyor. Bu kuvvet Allah ile padişah arasına ve aynı zamanda halk ile padişah arasına giriyor. Padişah bir «zıllullah» olmakla beraber, insanlar elinde, ilâhî iradenin yanlış bir tefsirile, bir âlet olmak derekesine düşmesi tehlikesi de vardır. Bu itibarla, padişahı böyle bir tehlikeden kurtarmak için şeriat araya giriyor; saltanatın kutsî mukadderatile, içine düşmesi melhuz tehlikeli sonuçları arasındaki ayrılığın önüne geçiyor. İşte şeriatçılığın saltanat rejimindeki rolü böyle olmuş ve haiz olduğu müthiş kuvvet buradan çıkmıştır. Avrupada da kilise sistemi ve eklesiyastik anane bu şekilde monarşi sisteminde büyük bir kuvvet teşkil etmişti.

Buraya kadar söylenenlerden anlaşıldığına göre, tarihte görülen monarşi sistemlerinin nevileri: (1) Kahramanlık monarşisi, (2) İmparatorluk monarşisi, (3) Mutlakiyet ve meşrutî monarşi (Dinî monarşi) dir. Bunların tarih sahnelerin-

deki mukadderatları da, prensipleri kadar birbirinden ayrı mahiyet ve manzaralar göstermiştir. Anadoluda tarihten önceki Türk hayatında kahramanlık krallığını gördüğümüzü söyledik; daha sonra İmparatoluk monarşisinin kurulup yaşadığı bütün Eti İmparatorluğu devrile anlaşılmaktadır.

Birinci devirde, hükümdar hanedanının seçim şekli daha ziyade kahramanlık esasına ve Pankuş'un (1) tasvibine tâbi olduğu halde, ondan sonraki devirde, İmparatorlukta daimî bir tevarüs ve daha kuvvetli dinî bir nüfuz görünmeğe başlar. Avrupayı istilâ eden Türk akınları içinde emperiyal monarşi sistemi de bu suretle Roma sosyetesine ve Avrupa an'anesine girmiş oldu. Ostrogotların, Teodorik'in monarşisi hep böyle idi. İspanyadaki monarşi de, biraz daha fazla dinî olmakla beraber, ayni idi.

İngilterede Anglosaksonlar arasında bu sistem daha geri bir manzara gösterir. Çetecilik ve feodalite hayatı orada çok uzun sürmüştür.

Heptarşiler, küçük arazi çetelerinden başka bir şey değillerdi. Bununla beraber, biraz sonra türeyen İngiliz monarşisi de eski Türk monarşisinin karakteristik bir tipini göstermektedir.

Anadoluda Eti monarşisinden sonra Frikya, Lidya, Eğe, Hellenistik ve Roma devirlerinin monarşisi ve emperiyal şekilleri birbiri ardına gelip

(1) Pankuş, Etiler devrinde umumî kararlar vermek için toplanan halk kurultaylarına verilen addı.

geçtikten sonra yeni Türk akınlarile küçük küçük beylikler ve feodal sistemler yeniden başlıyor. Selçukilerin gelişile yeni bir İmparatorluk kuruluyor, ve ondan sonra yine küçük beylikler ve feodal sistem devam ediyor. Görülüyor ki Anadoluda Etiler devrinden Osmanlı devrine kadar esaslı ve kat'î bir mutlakiyet sistemi kurulmayarak monarşi, değişik karakterlerile gelip geçmiş ve esaslı olarak yerleşmemiş bulunuyordu. Bu hal, Türk ruhundaki demokratik karakterin derinliğini ve köklülüğünü gösterir.

Avrupada, Karlovinciyanlar, Merovinciyanların yerine geçtikten sonra eski Eti, Sümer ve Homerik cemiyetlerin siyasal an'anesi olan kahramanlık monarşisinin bir aralık tekrar canlandığını görüyoruz. O eski şekildeki tabiî seçim tekrar meydana çıkıyor. Krallar kendi kendilerini seçtirerek egemenlik mevkiine geçiyorlar, ve memleketin idaresini oğulları arasında taksim etmek istediklerinde bunu bir nevi halk kurultayının tasvibinden geçiriyorlardı. Bu şeklin, garbî Avrupada zuhurunun, oraya yeni Türk akınlarının geldiği devre tesadüf ettiğini düşünerek, ancak onlar vasıtasile yeniden diriltildiğini söylemek doğru olur.

Bu sıralarda dinî prensibin ve kilise nüfuzunun da daha kuvvetle bu sisteme girmekte olduğunu görmekteyiz. Şarlman böyle bir siyaseti resmen kabul etmişti; bununla beraber hükûmetinin esas bir karakteri değildi. O, emperiyal mo-

narşi sistemini yani halk namına mutlak idareyi yeniden kurmağı tasarlıyordu. Kilise ile sıkı bir surette temasta bulunmakla beraber onun âleti de olmuyordu. Roma İmparatorluğunu yeniden diriltmek, Şarlmanın tahakkuk ettiremediği bir ideali idi. Ölümünden sonra monarşi müessesesi büsbütün kilisenin eline düşmüştü.

Demek ki Avrupada sekizinci asrın ortasından dokuzuncu asırın ortasına kadar üç çeşit monarşi kısa fasılalı vakıalarla kendisini yeniden gösterdi. Anadoluda ise Eti krallığı devrinde gördüğümüz birinci nevi monarşiyi Eti İmparatorluğu devrinde ikinci şekilde, ve nihayet uzun asıralr gelip geçici küçük büyük idarelerden sonra Selçuklular ve Osmanlılar devrinde üçüncü şeklile buluyoruz. Zaman zaman ileri geri dalgalar olduğu, ve meselâ ikinci devirde üçüncüye doğru, veya üçüncü devirde ikinciye doğru temayüller bulunduğu da unutulmamalıdır. Meşrutiyet monarşilerini mutlak monarşilerden ayırmak belki daha doğru olur. O ayrıca ve geniş bir mikyasta ulusal egemenliğe dayanan bir sistem olmakla beraber, dinî karakterini saklamaktadır. Bugünkü İngiliz monarşisi ise, en ileri bir ulusal egemenliği temsil eden sistem olduğundan artık eski monarşik vasıflarını büsbütün kaybetmiştir.

Bizdeki meşrutiyetçilik başka bir mahiyeti haizdir. Bu devir, padişah yerine bir fırka mutlakiyetinden, İttihad ve Terakki diktatörlüğünden başka bir şey değildi.

Monarşi sistemleri içinde mutlakiyet ve meşrutiyetçilikten önce ve ona yol açan bir monarşi daha bulunduğu söylenir ki bu da mütekâmil feodalizm monarşisidir. Bunun mahiyeti biraz daha karışıktır. Bu çeşit feodal monarşi sisteminde, hükümdar, süzrenlerin süzreni, beylerin beyidir; derece derece bütün sosyete şebekesine bağlıdır. ve beyden beye bütün halk üzerinde müessir olur. Ancak bu şekil, feodal monarşinin teorisidir, ve bilfiil ne bizde ne Avrupada hiç bir zaman böyle olmamıştır. Bu hierarşi teşkilâtında, hükümdarı bütün feodal sosyete bünyesine bağlayan nüfuz ve otorite, siyasî felsefenin mevhum ve mefruz mefhumlarıdır. Hakikatte feodal beylerin bir çoğu tamamen müstakil idiler ve padişahın veya kralın egemenliğini hiç tanımıyorlardı. Hattâ böyle bir hükümdarın varlığından bile haberi olmayan beyler bulunurdu. Egemenlik ve istiklâl bu sistemde bilfiil mahallî bir mahiyet taşıyordu.

Avrupada onuncu ve on birinci asırlarda da hemen umumiyetle bu çeşit monarşiyi görüyoruz.

Anadoluda feodal şekildeki monarşi, Selçuk devletinin sonlarında ve Osmanlı devletinin ilk devirlerinde görülür. Ondan sonra bu şeklin yerine mutlak hilâfet ve padişahlık geçmiştir. Artık padişahın nüfuzu, önce giremediği yerlere ve beylere ulaşmağa, onları da kendi egemenliği altına almağa başlar; padişahın cemiyette daha hareketli bir rol sahibi olduğu görülür.

Anadoluda Türk cemiyeti bu sıralarda büyük bir karışıklık ve daimî değişme manzaraları gösteriyor. Beylerin bitmez tükenmez çarpışmalarından genel bir zayıflık meydana geliyor. Kendi başına cemiyet bu vaziyete karşı savaş açacak ve nizam ve vahdeti bir dereceye kadar temin edecek halde değil. Beylerin, sübaşıların toplantıları esas itibarile kuvvetsiz. Zaten muasır devirde feodalizm sisteminin temsil ettiği teşkilâtın çoğu, bizde de Avrupada da uydurma ve hayalî olmaktan başka bir şey değildir. Bize anlatıldığı veçhile muntazam bir süzren vasal teşkilâtı ve beylerin tam bir nizam içinde toplantılar yapmaları v. s. doğru olmadığı, uydurma olduğu daha esaslı incelemelerden anlaşılmaktadır. Arizî toplantılar plânsız ve kuvvetsiz idi. Bunlarda, halk arasında nizam ve adalet kuracak bir vasıta aramak boştur.

Bu itibarla sosyal karışıklığın ve zayıflığın ortasında kime doğru bakılacağı, kimden imdat isteneceği araştırıldığı zaman, Osmanlılara, onların başbuğuna bakmak en uygun görüldü. Çünkü ortada ilerleyen, büyüyen, iyi idare edilen hükûmet o idi. Umumî ve müşterek kuvvetin bir şahısta toplanması fikri, şimdi, beylerden sarfınazar, halkın zihnine yavaş yavaş girmeğe başlamıştı. Cemiyete tesahüp eden beylerin iradeleri üstünde bir halk arzu ve iradesi de olduğu seziliyordu. Genel adalet ve sükûnun temin vasıtası olarak en son buna müracaat ediliyor ve böylece bir merkezde

kuvvet ve salâhiyetlerin toplanması arzusu gayrî şuurî olarak, sükûn ve adalet isteyen Anadolu halkı arasında yayılıyordu. Böylece zayıfların korunması, ihtilâfların âdilâne halli mümkün olacaktı.

İşte Osmanlı saltanatı halk arasında böyle bir müsait vaziyet içinde doğdu.

Avrupada da büyük krallıkların doğmasından önceki vaziyeti araştırırsak, feodal karışıklığın, halkın genel memnuniyetsizliğinin hakim bulunduğunu ve tek bir iradeye tâbi olmak arzusunun yürüdüğünü görürüz. Muasır monarşilerin muvaffak oluşunun sebebini burada araştırmalıdır.

İşte, Büyük Atatürk'ün kurduğu Türk Cumhuriyeti ve esaslı Türk milliyetçiliği, asırlardanberi memleketimize böylece girip kökleşmiş ve onu kemirmekte bulunmuş olan monarşik saltanat ve onun, göstermeğe çalıştığımız kötü zihniyetine karşı millî ruhu hâkim kılan eşsiz tarihî bir harekettir.

BAHİS XVII

Milliyetçilik Hareketinin Felsefî Esasları

Vatandaş mefhumunun ifade ettiği mananın derinliği, şümul ve vüs'ati ve hepimize verdiği içtimaî vazife ve mesuliyetlerin derecesi hakkında kat'î ve sarsılmaz felsefî esalar kuran büyük bir mütefekkirin bazı fikirlerinden bahsedeceğiz. On dokuzuncu asırda, milliyetçilk felsefesini kurarak Avrupanın yalnız irfan ve tenevür âleminde değil, geniş halk kütleleri arasında da nüfuz ve tesirini göstermiş ve bilhassa Almanyada, cemiyet idealizmini bir realite haline getirip Almanyayi mefkûreleştiren bu yüksek sima Gottlieb Fichte'dir.

Tarihin en harikalı dehası olan büyük Atatürk'ün yarattığı yüce Türk İnkılâbının birinci prensibini iyice anlamak için bu fikirlere vakıf olmamız faydalı olacaktır.

İdealsiz ne fertler ne de milletler yükselebilir. İdeal, insanlara çalışma, yükselme ve mesut olma

yolunu gösterir. İdealsiz bir insan ruhsuz bir ceset gibidir, hayatın ve insanlığın hakikî mana ve mahiyetini idrak edemez; bedbin ve menfî ruhlu olur. Saadetin nerede olduğunu arar, fakat onu asla bulamaz. Çünkü saadet kaynağı, insanların dışında, haricî âlemde değil, içindedir, kendi ruhunda ve ideallerindedir. **Saadet, insanların içtimaî bir ideal uğrunda feragatle çalışmasından başka bir şey değildir.** Büyük şair Goethe de en yüksek bir hakikat olarak Faust'unda bütün insaniyete bunu öğretti. Bütün maddî düşünceli saadet arayan mahlûklara onu asla bulamayacaklarını yüksek bir kanaat halinde söyledi.

İşet bu fikirlerin, felsefî esaslarla Fichtenin derin şahsiyetinde bir sisteme bürünmüş olarak ortaya çıktığını görürüz. Eflâtunun meşhur bir sözü vardır: «Hasseler âleminde, maddî ve insiyakî hevesler peşinde koşan bir ruh, zindanda daüssılalı bir insan gibi hakikatin hasretini çeker; onu her yerde arar fakat bulamaz. Güzel san'atlarda ve aşkta bu tahassürü tatmin etmek ister, fakat bu da kâfi gelmez. Bu tahassür, ancak ideallerle ve onların tahakkuku için samimî faaliyetlerde bulunmakla tatmin edilebilir. Ancak o zaman yüksek ve necip hakikatler görünür, niçin yaşadığımız anlaşılır, ve içimizde o hakikatlere karşı derin ve lâyezal hevesler duyulur.»

Fichte Alman milletine ve bütün Avrupaya bu lâyezal hevesi, cemiyet mefkûreciliğini iyice duyurmuştur.

Şimdi Fichtenin yetiştiği zamanda, Avrupanın içinde bulunduğu umumî vaziyeti kısaca görelim, ve sonra millî idealimiz ile bu vaziyetin nasıl değiştiğini ve aldığı yeni cereyanın esaslarını tetkik edelim.

On sekizinci asır Avrupası, bir kazan gibi kaynayan ve altındaki ateşten etrafına kıvılcımlar saçan büyük bir değişikliğin sahnesidir. Bu kaynayışı meydana getiren üç büyük âmil vardır:

1 — Bir taraftan dinî tefekkürde bir şekilperestlik cereyanı, Almanyada Pietizm, Fransada Jansenizm ve İngilterede Püritanizm adları altında kuvvetle intişar etmiş bulunuyordu.

Dinî şekilperestlik, eski ibadet ve âyin merasimi yerine ferdî bir zühtü takva hayatı ikame etmişti. Basitlik, sıkı bir feragat ve fedakârlık gündelik hayatın ahlâkî ifadesi olmuştu. En küçük eğlenceleri ve zevkleri bile büyük günah sayan bu şekildeki dinî idealin, halk kütleleri arasında tahakkuk imkânını bulamadığı için, bir riyakârlık meydana getireceği tabiî idi. Bu ideal, bazılarında tehdit edici bir taassup halinde ilerlerken, diğer bir çokları zühtü takva perdesi altında başka türlü yaşıyorlar, günah denilen bir çok şeyleri yapıyorlardı. Edebiyatta, ve muaşeret şekillerinde bu ideallere sadakat gösteriliyorsa da, filî hayatta bir çok müsamahalar yapılıyordu. İman ile hakikî hayatın ayrılığından doğan korkunç bir riyakârlık baş göstermişti.

Fransada Katolik kilisesinin despotik hâkimiyeti, hükümdara bile nüfuz edecek bir mevkide idi; aralarında bir nevi anlaşma vardı. Bir taraftan, hükümdar, kilisesinin nüfuz ve kudretini tanıyor, öte taraftan, kilise, hükümdarın ilâhî haklarını tekit ediyordu. Her iki âlemin merasim şekilleri ve diş cilâsı altında gizlenen bir ahlâkî düşkünlük ve iptizal vardı. Bu da bir riyakârlığın, ve her şeyden şüphe eden bir sinsizm ve septisizm'in tecellisi idi.

İngilterede Püritanizm o kadar şiddetli idi ki kanun ile 164 hareket idam cezasını müstelzimdi. İspanyada 1732 de hükümdar, kızını evlendirirken, imansız ve fasik sayılan dokuz insanı, düğün merasiminin bir safhası olarak diri diri alenen yaktırmıştı. Fransada Katolik kilisesi aleyhinde bulunanların dilleri kesilir, ve cesetlerinin hiç bir mezarlığa gömülmesine müsaade edilmezdi. Rousseau, biraz daha evvel fikirlerini söylemiş olsaydı kitapları yerine kendisinin yakılacağı şüphesizdi.

İşte bu korkunç dinî - siyasî mutlakiyete karşı Avrupada iki büyük isyan baş gösterdi: Birincisi aklın isyanı, ikincisi hissin isyanı.

Aklın isyanı, on sekizinci asrın ikinci yarımında Entellektüalist hareket denilen tenevvür hareketini meydana getirdi, hissin isyanı ise Natüralizm denilen büyük tabiatçilik cereyanını doğurmuştu.

Birincisinin mümessili Voltaire ve Ansiklo-

pedistler, ikincisinin mümessili J. J. Rousseau idi.

2 — Avrupada entellektüalist hareket yahut tenevvür devri, tefekkür hürriyetinin inkişafında mühim bir adım olmakla beraber, neticesi itibarile yeni bir akıl şekilperestliği meydana getirmişti. İlk dinî şekilperestliğe karşılık bu defa da bir maddî şekilperestlik doğmuştu. Aristokratik hayata ve haricî görünüşe büyük bir kıymet veriliyordu. O devrin edebiyatında görüldüğü gibi, yalnız zevahiri korumak şartile en ağır ahlâksızlıklara mesağ vardı. Şu halde birincide bulunan dinî riyakârlık, burada da eski Yunanistanda gördüğümüz bir sofist riyakârlığı halinde ortaya çıkmıştı. Dinî riyakârlığı yıkayım derken bir akıl ve ahlâk riyakârlığı kurulmuştu.

Entellektüalizmin asıl gayesi, insan dimağını metafizik bir terrorden kurtarmaktı; dinî ve içtimaî şekillerden âzade ferdin manevî şahsiyetini yükseltmek; insanın fikrî hürriyetini ve kendi kendine kifayetini göstermekti. Sarayın ve kilisenin hissiyat üzerindeki terrörünü, tefekkür üzerindeki mutlakiyetini, ve hareketlerdeki tiranlığını yıkmak, ve ferdin aklına, devletin adaletine, dinî tesamuha, siyasî hürriyete ve beşerî haklara itimat telkin etmekdi. Fert, önüne çıkan meselelerde dinî hurafelerden uzak, ve cemiyet an'anelerinden kurtulmuş olarak hükümlerini vermelidi.. Aklın, hayatı sevk ve idarede kifayeti tanınmıştı.

Bu yeni aristokrasi zekâ ve servet aristokrasisi idi. Buna göre, halk tabakaları terbiye edilmediği ve bu esviyeye getirilemediği için onlara dinin lüzumu vardı.

Böyle bir hareket, on sekizinci asırada Avrupada bir şüphecilik modası, hodgâm bir kayıtsızlıkla, karışık cilâlı bir muaşeret hayatı ve sun'î bir cemiyet meydana getirmişti. Bu sun'îlik içinde tabiî hayat istihfaf ediliyor, millî ve mahallî duygular yerine kozmopolit bir ruh geçiyordu. Entellektüalizmin vatanı yoktu. Halk bunlara karşı da nefret duymağa başlamıştı.

Bu asırda Fransa, eski medeniyetlerin Perikles ve Ogustinus devirlerini yaşıyor, kuvvet ve parlaklığı ile kurduğu saray hayatı Avrupada eşsiz görülüyordu. Fransız devleti, mutlakiyetin modeli, Fransız aristokrasisi servet ve kuvvetin sahibi, Fransız dili âdeta enternasyonal bir dil idi. Fransız edebiyatı ise şekil güzelliği itibarile erişilmez bir mertebede sayılıyordu.Fransız tavırlarının ve Fransız sosyetesinin inceliği ve güzelliği Avrupanın her tarafında yüksek bir medeniyet mahsulü olarak taklit ediliyordu. Bütün bu şaşaa, Fransız köylüsünün sırtından yapılıyordu.

3 — İşte bu dinî ve aklî şekilperverliğe karşı bir reaksiyon olmak üzere büyük tabiatçilik cereyanının, naturalizm hareketinin doğduğunu görüyoruz. Artık yalnız kilise düşmanlığı değil, cemiyet ve siyasî teşkilât düşmanlığı da meydana çıkıyor; ve yalnız menfi mahiyette eski mües-

seseleri yıkmak arzusile kalmayıp, yeni bir cemiyet ideali ileri sürülüyordu.

Bu yeni cereyanla ileri sürülen fikirlere göre, akıl her zaman hatasız olmadığı için hayatta sağlam bir esas olarak alınamazdı. **Halbuki duyğu ve derunî seziş tabiatimizin hakikî ifadesi idi.** Onun için ancak duygularımız ve sezişlerimiz, hareketlerimizin rehberi olmalı idi. Ve ayni derecede duygusu olan bütün halk tabakalarına kıymet vermek, **akıl aristokrasisi yerine bir duyğu demokrasisi yaratmak lâzımdı. Voltaire ince zekâsile akılcılığın** mümessili olduysa, Rousseau da derin heyecan ve sezişile tabiatçılığın lideri olmuştu.

Natüralizmde bir tabiî din ileri sürülüyordu ki bunda esas Hiristiyanlık maneviyatı da dahildi, fakat hurafeleri yoktu. Rousseau medeniyete, ve medeniyetin o zamanki şekline isyan etmişti. O, basit, mesut, kanaatkâr, ciddî ve namuslu bir hayat ileri sürüyordu. **Hayatave tabiata sadık kalmak lâzımdı. Halbuki akılcıların gittikçe çığrından çıkmış olan hayatı, şeklî, riyakâr, sathî ve duygusuzdu; haşin, hodgâm, gayri insanî ve gayri tabiî bir hayat idi.** Belki Rousseau'nun tasvir ettiği hayatta bir kabalık görülebilirdi. Fakat **asıl kuvvet ve kıymeti, insanı, kendi liyakatlerile ve kıymetlerile tanımış olması idi. Sempati bağını âlemşümul bir insanlık esası olarak kabul etmek,** an'aneden, zülümden ve şekilperestlikten kurtularak hürriyet ve istiklâl için uğraşmak, **basit adamı**

saymak ve onun insanî kıymetine itimat etmek... İşte Rousseau'nun Emil ve Contrat Social'i böyle arzularla idealize edilmiş eserlerdir. Rousseau diyor ki:

«**İnsan aslen fena değildir. Çünkü iyiyi ve fenayi bilmez. Onun bir iptidaî fazileti vardır: Acımak. Bu, bütün kanunların, âdetlerin ve usullerin yerini tutar. Bu günkü cemiyet bir takım sun'î müesseselerin tesiri altında bozulmuştur. Onları yok etmek, halk hâkimiyeti esası üzerinde yeni bir cemiyet kurmak lâzımdır. Bu cemiyette halkın basit zevkleri ve ihtiyaçları hâkim olacaktır.**»

Fransız inkilâbı bu esaslar üzerinde meydana gelmişti.

***

İşte, on dokuzuncu asırda Fichte ve Hegel'in temsil ettiği millî idealizm denilen büyük hareket başlamazdan evvel Avrupanın arzettiği umumî manzara bu idi.

Şimdi bu millî idealizmin mahiyetini tetkik edelim:

Fichte'nin tefekkürü iki ayrı istikamet arzeder. Biri rasyonalist, insaniyetperver ve Fransız inkilâbına taraftar olan istikamet. Fichte bu cephesinde aklın iradeye hâkimiyetini kabul ediyor. Bu fikirlere göre, aklımızın kendisine mahsus bir takım bilgileri ve prensipleri vardır. Bunlar hariçten alınmaz, öğrenilmez. Akıl bir tohum gibidir, zamanla açılır, büyür, ve içinde olanlar birer

birer meydana çıkar. Bu, bütün insanlık tarihinin tedricî tekâmülle bize verdiği kuvvettir. O halde, bütün insanlığı sevelim; insanlık bizim bu günkü aklımızın anası olmuştur. Ferd, büyük insanlık kütlesi içinde bir ünitedir; onun için bütün insanlığa şamil olan Fransız inkilâbını kutlulayalım. Bu inkilâb, beşeriyete, tabiî olan haklarını vermeğe matuf Fransada başlayan, fakat bütün insanlığa şamil olan bir ihtilâldir. Hükümdarların uydurma bir takım haklara dayanan despotik hâkimiyetlerine karşı beşerî hakların, insanlığın bir reaksiyonudur. İnsan olalım insan... Bütün elemlerile, ıztıraplarile didinen, zevklerile, neşelerile yaşayan insan olalım. Her şeyin üstünde insanlık vardır. Aklımız bize bu yolu gösteriyor. Fichte, bir taraftan bu fikirlerindeki akliyeciliği ile kendisinden önce gelen Kant, Spinoza, Descartes ve on sekizinci asır Fransız Ansiklopedistlerinin tesiri altında bulunuyor. Öte taraftan da insaniyet perverliği ile Rousseau'nun ihtilâl prensiplerinin tesir ve nüfuzunu gösteriyordu.

Fakat, sonraları Fichte değişti. Fichtenin hakikî cephesini, tefekkürünün bu ikinci safhasında görüyoruz. Fichte burada mistik bir nasyonalist, panteist bir vantanperverdir. Artık akıl yerine iradeyi, tabiat yerine hürriyeti, sulh ve sükûn yerine mücadeleyi, insaniyet yerine milliyeti, Fransız inkilâbı yerine Alman hâkimiyet ve tefevvukunu ileri sürüyordu. Burada, Yena mağlûbiye-

tinin Alman milletinin ve Fichtenin ruhunda uyandırdığı reaksiyonu görüyoruz.

Napoleonun, Fransız inkilâbı namına yaptığı hareketler, Alman milletine karşı gösterdiği zulüm ve istilâ siyaseti, Kant'ın insaniyet prensipleri ve sulh mefhumları yerine, bu defa Alman milletinin millî şuur ve benliğini uyandırdı. Kuvvetli bir vatanseverlik ve milliyetçilik cereyanı Almanyada başladı. İşte bu cereyanın hakikî felsefî esaslarını, Fichtenin bu ikinci, yüksek ve orijinal tefekkür safhasında görüyoruz.

Fakat Avrupada milliyetçilik cereyanının inkişafında iki safha vardır: Birinci safha, içtimaî ve iktisadî bir takım durumlar ve şartlar altında meydana gelen, bir takım haricî alâka ve menfaatlere dayanan bir milliyet cereyanıdır. İkinci safha, millî bir idealizm halinde Almanyada Fichte ile başlayan büyük ve şuurlu bir harekettir. Bu ikinci hareket milliyetçiliğin felsefesini yapıyor, onu mefkûreleştiriyor ve sağlam, sarsılmaz temellerini kuruyor. Fichte'nin bütün şöhreti ve büyüklüğü buradan çıkıyor. O, 1806 dan itibaren Alman milletine yaptığı, âlemşümul şöhreti haiz hitabelerile bu millî idealizmi milletin her ferdine aşılamak, onlara millî şuur ve benliklerini, millî vicdanın yüksek varlığını ve emirlerini öğretmek istiyordu, ve buna muvaffak olmuştu. Son nefesinde Alman milletine yaptığı bu peygamberane hizmetten dolayı büyük bir haz ve huzur içinde olduğunu söylemişti.

Biz burada milliyetçilik cereyanının birinci safhasından, yani siyasî milliyetcilikten bahsetmiyeceğiz. Fransız inkilâbı, büyük sanayi inkilâbı, edebiyat cereyanları ve bazı ilmî cereyanlar bunun başlıca âmilleridir. Bunları daha sonraki bahiste ele alacağız. Şimdi bahsedeceğimiz, milliyetçiliğin ikinci safhası, idealist ve felsefî milliyetçilik cereyanıdır.

Milliyetçilik ideali hangi felsefî esaslardan doğmuştur?

On sekizinci asırda Almanyada yetişen büyük filesof Kant, bize iki türlü âlem mevcut olduğunu söylemişti. (1) Biri **fenomenel** âlem, görünen ve bilinebilen, akıl sınırları içinde olan maddî âlem, determinist âlem. Burada her şeyi sebep ve netice münasebetleri içinde dar ve mahdut olan aklımızla dar ve mahdut olarak anlarız. Gözümüzde, camları renkli bir gözlük vardır; âlemi bu gözlük camlarının rengi ve şekli içinde görürüz. Bu, kendi aklımızın gözlüğüdür. Materyalist bir zihniyet ve telâkki ile gördüğümüz maddî âlem budur. Bu maddî âlem içinde her nevi ihtiraslar, ıztıraplar, hevesler ve maddî hayat dahildir. Bu âlemde, dediğimiz gibi, âciz aklımızın mutlak hâkimiyeti vardır. Sıkı bir çember içindesiniz, manevî esaret hayatı yaşarsınız. Bu âlem sizi mesut edemez.

Bir de fenomenel dediğimiz, bu maddî âlemin arkasında, daha büyük ve hakikî **numenel**

(1) Kant'ın bu felsefesini daha esaslı anlamak için «Muasır Avrupa Felsefesi» adlı eserimize bakılabilir.

âlem vardır. Bu, bizim hasselerimiz vasıtasile gördüğümüz ve tanıdığımız değil, varlığını ancak vasıtasız olarak sezdiğimiz ve mahiyetini, âciz aklımızla anlayamayacağımız hakikî varlıktır.

Bu hakikî ve yüksek benliğimizin farikası **akıl değil, iradedir, esaret değil, hürriyettir. Maddî âlemin üzüntülerinden, endişelerinden, didinmelerinden âzade olan yüksek manevî bir huzur ve hürriyettir.** Bu huzur, hareketsizlik manasına olan huzur değil, bilâkis faal ve cevval olan bir hayatın, manevî hürriyetin verdiği huzur ve saadettir. Maddî aklın üstündeki irade yahut **numenel** akıl ve onun haiz olduğu yüksek hürriyet, insanlığın tekâmül etmiş tiplerinde görülen mütemayiz bir vasıf değil midir? **Maddî benliğin endişelerinden kurtulan insan, manevî benliğin yüksekliklerinde büyük ve füsünkâr bir âleme girer. İşte dinlerin cennet ve cehennem diye vadettikleri alemler bunlardır. Biri maddî benliğimizin ihtirasları ve hevesleri içinde bulunduğu esir ve üzüntülü hasseler hayatı; diğeri ise hakikî benliğimizin geniş, sınırsız, hür ve faal hayatıdır.**

Fakat şunu unutmayalım ki Fichte, Kant'ta olduğu gibi bu iki âlemi tamamen birbirinin yabancısı ve hattâ düşmanı addetmiyor. Bilâkis biri, diğerine vâsıl olmak için geçirilmesi icab eden zarurî ve mutlak bir merhaledir. Maddî âlemin esaret hayatını ıztırapla, mücadele ile yaşamak, diğer hakikî âleme vâsıl olmak için bir yoldur. Asıl şahsiyetimiz, kendi kendisini tahakkuk ettirmek

için böyle bir mücadeleli ve ıztıraplı vasıtaya müracaat etmek mecburiyetinde idi. Zira kâinatın ve hayatın esasında mücadele mündemiçtir. Bu mücadele, sonra uzlaşmaya müncer olur. Mücadele eden kuvvetler **Tez** ve **Antitez**dir. Uzlaşma da **Sentez**dir. Fakat bu Sentezin de bir tezadı bulunacağından mücadele tekrar başlar, ve böylece devam ederek mütemadî tekâmülü meydana getirir.

Mademki mücadele, varlığın ve tekâmülün esasıdır, o halde hakikî ve yüksek şahsiyetimiz de ancak böyle bir derunî mücadele ile meydana gelebilecektir. Kendi kendisini tahakkuk ettirmek için maddî benliğimiz ile mücadele etmek ve ona karşı zafer kazanmak lâzımdır.

Burada büyük bir hakikate daha tesadüf ediyoruz ki, asıl milliyetçilik ideali buradan çıkacaktır. Münferit maddî benliklerle mücadele için onları yaratan manevî şahsiyet, münferit ve müstakil varlıklara malik değildir. Bütün fertlerin üstünde, onların maneviyatına hâkim olan şuurlu bir millet benliği, bir mâşerî vicdan vardır. **Bu kuvvet milletin bütün fertlerinde kendi kıvılcımlarını temsil eder, fakat kendisi onlardan çok daha yüksek ve onların mecmuundan çok daha fazla olan büyük ve şuurlu müstakil bir kudret ve kaynaktır.** Şu halde fert büyük millî benlikten ne kadar fazla kıvılcımlara malik olursa o kadar hakikî ve manevî dediğimiz yüksek ve mesut hayata erişmiş olur.

Öyle ise, fertlerin saadeti ve tekâmülü, millet bünyesinde mündemiç ve milletin ta kendisini teşkil eden manevî varlığa yaklaşmak, onun vasıflarını kazanmakla mümkündür. Ve bu da ancak onun içinde kaynaşmak, onu sevmek, ona hizmet etmekle olabilir. İşte milliyetçilik ülküsü budur.

Buradan milliyetçiliğin diğer büyük ve yaratıcı prensibi meydana çıkıyor. Mademki cemiyete hizmet etmekle manevî ve hakikî şahsiyetimiz tahakkukunu temin edebiliyor, o halde hayatta sadece var olmak ve yaşamak esas değildir, manevî vazifeli olmak, millet için feragatle çalışmak esastır. İnsan için millî vazife her şeydir. Maddî yaşamak hiç bir şey değildir.

Bütün varlığın nihaî ve en yüksek prensibi, içinden hepimizin çıktığı ve yine hepimizin ona vâsıl olmağa çalıştığımız şey «var olmak» değildir, «vazifedar» olmaktır. Sadece varlığın hiç bir kıymeti yoktur. Kâinat asîl bir iradenin tezahürü, manevî bir varlığın sembolüdür. Burada hakikî realite «iyi» dir, iyi olmaktır. Bu da ancak millî duygulu, manevî nefisli ve faal olmakla mümkündür. Sükûn, basit insanlarda görünen bir hayal ve karikatürdür. Kâinatta asıl olan millî - içtimaî faaliyet, hareket ve oluş halidir. Bu hareket içinde bütün bilgilerimizi kendimiz yaratırız.

Bu mutlak ve ideal olan şahsiyet insanlarda tecellî eden millî aşkdır, ilâhî kıvılcımdır. İnsan millet içinde, millete hizmet, bağlılık ve alâkası

derecesinde ideal şahsiyetine, yani ülûhiyete doğru yükselir. Büyük bir ideal aşkının kıvılcımını yakalayan mesut insandır.

Allahı, insanlardan ve cemiyetten ayrı müstakil bir varlık olarak telâkki eden bütün dinî mefhumlar esassızdır. Hakikî din, ülûhiyetin millî vicdanda ve mutlak ideal nefiste tecelli ettiğine inanmaktır.

Öyle ise insan vazife uğruna, prensipler uğruna icab ederse ölmelidir. Bu ölümle kaybedilen şey yalnız maddî ve bayağı olan benliğimizdir. Asıl şahsiyetimiz, büyük cemiyet varlığının bünyesinde sonsuz bir hayata kavuşur.

***

İşte evvelce bahsettiğimiz Avrupadaki dinî formalite ile Entellektüalist hareket ve bunlara reaksiyon olan Natüralist cereyan, Almanyada bu suretle telif edilmiş ve kuvvetli bir ahlâkî ve millî idealizm halinde ortaya çıkmıştır. On dokuzuncu asırda Alman idealizmi diye tanınan ve muasır millî şuuru takviye eden, millî vahdeti ve yükselişi temin eden cereyan budur.

Türk gençleri, bu sarsılmaz felsefî esaslara dayanan milliyet ülküsünü her şeyin üstünde tutmak ve Türk dehasını bütün kudretile yüksek şahsiyetinde temsil eden Büyük Atatürk'ün size emanet ettiği bu güzel vatanı yükseltmek, umran ve medeniyette en ileri götürmek ve tarihî üstünlüğünü ona yeniden vermek sizin en birinci

vazifeniz ve en büyük şerefinizdir. Omuzlarınızın üstünde taşıdığınız nurlu başlarınız, manevî şahsiyetinizi yaratan temiz yüksek vicdanlarınız bu yükselişin en büyük zaman ve kefaletidir. Şayet bir gün damarlarınızda acı, ekşi bir usarenin dolaştığını sezer, bir ıztırap duyarsanız bu, millî vazifenizi ihmal etmekten mütevellit mukadderatın size zımnî bir ihtarı,millî vicdanın gizli bir itabı olduğunu anlayınız; ve derhal millî benliğinize daha sıkı sarılınız. Yükseliniz, yükseltiniz... Medeniyet öncülüğü, Türklüğün tarihî mukadderatıdır.

BAHİS XVIII

Şuurlu Türk Milliyetçilik Hareketinin Esasları

Milliyetçilik, muasır tarihin en önemli sosyal hâdiselerinden biridir. Bu gün idaresi altında yaşanılan millî devletler, görülen millî hususiyetlerle, millî şahsiyetin bütün diğer tezahürleri çeşit sosyal vakıaların sonucudur. Bu vakıalar, sosyoloji ilmine, ve hususile bu ilimde mâşerî hareketlerin doğuşunu izah eden kısma ait bir takım hâdiseler zümresinden olarak tasnif edilebilir. Bu cereyanın, şuurlu bir hareket olarak nasıl başladığını, nasıl idare edildiğini ve nasıl meriyete çıktığını bu sayfalarda münakaşa edeceğiz.

Evvelâ milleti tarif edelim:

Millet, Müstakil ve siyasî bir kül halinde, muayyen bir memlekette birlikte yaşayıp müşterek bir tarih ve dili, müşterek âdetleri ve itiyatları olan, müşterek menfaatlara ve ideallere sahib olan ve kendine göre kültürel bir cemiyet teşkil eden bir halk kütlesidir.

Bu tarifin içinden, milliyetçiliğin çıkışını ve gelişimini arayarak, bunda ilgili olan sosyal vakıaları bulmağa çalışabiliriz. Tarihçilerin ve sosyoloğların bildiklerine göre, tarihte daima bir millet adile söylenmeğe hak kazanmış sosyal kütleler bulunmuştur. En eski zamanlardanberi vatanseverlik diye bir vatan veya millet aşkı vardır. Fakat muasır manasile milliyetçilik cereyanı, yeni ve pek geç meydana gelmiş olan sosyal bir hâdisedir.

Deniliyor ki, beşerin tabiatında milliyet hissi zaten vardır. İnsanın fıtraten içtimaî oluşu, bunun bir dereceye kadar doğru olduğunu gösterir. İnsanlar, daima guruplar halinde çalışmışlar ve eğlenmişlerdir. Fakat millet, insanların, içinde yaşayıp hissettikleri tek bir cemiyet değildir. Beşerin mâşerî ruhu, daima dinî ve iktisadî cemiyetler halinde kendisini göstermiştir. Onun için, meselâ Fransada, bir millet halinde yaşayan Fransız hemşehrilerin Avrupadaki Katolik, Kommünist veya banker guruplarından daha ziyade beşerin mâşerî fıtratını ifade etmesi icab etmez.

Milletlerin hususiyetlerini tayinde, coğrafî bakımdan ehemmiyetli âmiller de vardır. Dağlık yerlerde oturanlara karşılık, düz vadilerde ve yahut deniz kıyısı ve dere kenarlarında oturanlar vardır ki, bunlar birbirlerinden yaşayış teferrüatı itibarile çok ayrıdırlar. Gene soğuk, sıcak ve orta iklimler, bütün uzviyetlerde olduğu gibi, beşerin hayatında da pek çok derin tesirler bırakır.

«Milliyet» kelimesinin «millet» kelimesinden sarih bir farkı vardır. O da, milliyet kelimesinin, millî teşekküllerin bir safhasını ifade etmiş olmasıdır. Milliyet, başka milletler karşısında bir savaş safhası da gösterir. Milliyet bir teşkilât ve savaş safhası olmak üzere son Türk millî hareketlerinde vuzuhla görülebilir.Eğer bu hareketleri içtimaiyat ilmine göre analiz edersek göreceğiz ki, mâşerî hareketlerin ilmen tâbi bulunduğu bütün adımlar burada takib edilmiştir. Her şeyden önce bu cereyanların zuhuru, bir buhrana vabestedir. Bu buhran, Türkiye için, onu parçalamak hevesile, ecnebi milletlerin askerî işgal ve hücumlarından meydana gelmiştir. Böyle bir buhran karşısında bir «dönüş (Milling)» içtimaî hâdisesi meydana geliyor. Tehlike karşısında endişeye düşen halk, o tehlike hakkında konuşmağa, müzakere ve münakaşa etmeğe başlıyorlar. Herkesin bu hoşnutsuzluk içinde, vaziyetin ıslahı için muhayyelesinden yeni yeni fikirler gelip geçer. Bu sıralarda en çok kaygu ve ıztırap hissedenler içinden mütefekkir ve kabiliyetli bir sima millî rehber olarak çıkar.

Bu liderlerin zuhurundan sonra, onlar tarafından kat'î ve sarih hedefler ve gayeler kurularak müşterek ve muayyen olan millî amaçların teminine çalışılır. Bu, hakikî bir halk hareketinin bariz bir hususiyetidir. Bütün dikkatler toplanmış ve moral denilen manevî bir rabıta tesis edilmiş olduğundan, umumî ve müşterek gayelerden

ayrılmağa müsaade yoktur. Bu manevî bağ, kahramanın resminde, millî bayrakta, millî marşta, ve askerî üniformada temsil edilir. Bundan sonra, bu suretle yekpareleşmiş bütün bir kütle,rehberin emri altında, misaklarda tesbit edilmiş olan millî gayelerin elde edilmesi için çalışmağa başlarlar. Türk millî misakı, Büyük Atatürk tarafından çizilmiş, ve yine onun dahiyane sevk ve idaresile aynen tatbik edilmiştir. Bu tatbik, «halk hareketi - Mob behaviour)» nın kritik bir hususiyetidir, ve gayelerin istihsaline kadar, başka gayelerle uyuşmaktan müstenkif bir mezheb ruhile, âdeta dinî bir kuvvetle daha ziyade kuvvetlendirilmiştir. Sevgili Başvekilimiz General İsmet İnönünün, harp sahnelerinde olduğu gibi, siyaset âleminde de kazandığı büyük zaferle 1923 te imzalanan Lozan Muahedesi, millî misakta vazedilen hemen bütün millî hukukumuzu tanımıştır. Zaferden ve buhranın izalesinden sonra, son adım, yani kat'î bir devlet sisteminin teşkili hatvesi atılması icab ederdi. İşte bu adımla demokrasi esası üzerine Büyük Türk Cumhuriyeti kuruldu. Cumhuriyetimizle, Türk millî İstiklâli bütün sair devletler tarafından tanınmış, ve otoritesi mütekabil müsavat esası üzerine yapılan muahedelerle beynelmilel münasebetler dairesine girmekle kalmayarak, bugün milletler arasında pek yüksek bir mevki ve şeref kazanmıştı. O derecede ki, nihayet dünyanın en büyük İmparatoru Cumhurreisimizi ziyaret için tarihte ilk defa olarak Türkiyeye gelmiş ve

Türk milleti tarafından büyük bir misafirperverlikle karşılanmıştır.

Eğer milliyeti cidal safhası cihetinden tahlil edersek, göreceğiz ki, millî kültür ve millî timsallerle teşvik edilen millî şuurumuz ve millî hususiyetlerimiz, zamanla daha ziyade inkişaf ederek, onlara tasallut edecek her hangi bir mütecavize karşı şiddetle feveran edecek ve haklarını silâhla muhafazaya kadir olacak bir kudrete gelmiştir.

Milliyet mefhumu ırk ile tahdit edilmiş değildir. Her muasır millet, ırkî ihtilâtlardan teşekkül etmiştir. Maruf Amerikan ruhiyatçisi Partrich «Milletlerin Ruhiyatı» adlı eserinde, milliyet mefhumunda ırk ayrılığını almağı şiddetle reddetmektedir. (1) Bu ruhiyatçıya göre: «her milliyetin, mümtaz bir ırktan teşekkül etmiş olduğu,ve bu ırkın da bazı fikrî hasletleri haiz yüksek bir dimağa malik olduğu» nazariyesi metafizik bir mefhumdur. Bunun, yalnız bir milliyete mensup fertleri, müşterek tefekkür ve hareketlere sevk ve icbar eden pisikolojik bir kuvvet olduğu kabul edilebilir, diyor. Halbuki ırkî üstünlükler vardır, ve hakikat şudur ki, hâkim ırkın vasıf ve karakterlerine, menfaat ve emellerine uyan ve hizmet eden herkes milliyet hududu içine girmiş bulunur.

Şu halde millî dil, millî tarih, millî ülkü ve millî menfaatlara dayanan milliyet, coğrafî âmil-

(1) Partrich, The Psychology of Nations, New York, Methal.

lerin de tesiri altında, fertleri arasında bir fikir ve hareket ayniyeti gösterir ki buna Durkheim, fertlerin üstünde bir ruh ve bir dimağ verip onu teşhis etmektedir. Durkheim diyor ki: «içtimaî şeniyetler ve içtimaî hâdiseler, fertlerin sahası haricinde olan, ve bir mücbir kuvvet ile mümtaz olan düşünüş, duyuş ve gidiş tarzlarının tabiî neticeleridir. Onun için, içtimaî hâdise, uzvî ve ruhî hâdiselerle karıştırılmamalıdır. Onlara, ayrıca «içtimaî» ismi verilişi bu sebepdendir. Bu içtimaî teşekküller, fertlerin üstünde ve onlardan ayrı bir ruha sahiptir. Millet, ferdin ve ferdiyetin dışında bir kuvvettir, ve ona karşı mücbirdir. Böyle ayrı bir ruha ve mücbir bir kuvvete malikiyet millî cereyanların iki büyük farikavî hususiyetidir.»

Bu mütalealar, geçen bahiste söylediğimiz gibi on sekizinci asırda Fichte ve Hegel'in millî idealizm felsefesinin hemen hemen aynıdır. Bu felsefeye göre, her fert devletin malıdır; ve devlet,fertlerden ayrı ve onların üstünde bir varlık olup, her şey onun için feda edilmeğe lâyıktır. Hegel'e göre, devlet ülûhiyettir. Halbuki (Giddings), (Tard) ve (Russell) gibi ruhiyatçılar ve içtimaiyatçılara göre, «bir millet, müstesna bir ruha ve ayrı bir şahsiyete malik değildir. Ancak, mâşerî huylar vardır ki bunlar, umumî timsalîleştirilmiş sözlerle, günden güne ağızdan ağıza tekerrür ede ede, kitaplar ve terbiye sistemlerile nakledile edile, nesilden nesile tevali edip gider. Ahlâkî kaidelerin, darbı mesellerin, siyasî ve di-

nî zihniyetlerin ve itikatların menşeleri hep böyledir. Milletler, büyük içtimaî guruplar olduklarından, ve kendi hususî dillerile konuştuklarından, kendi düsturlarını bildikleri igibi tayin ederler. Yalnız bir çok milletlerin hayatlarındaki benzerlik dolayısile muhtelif milletlerde bu düsturların bir çokları hemen aynidir.» deniyor ki, bu izahın fazla ferdiyetçi olduğu görünür.

Milliyetçilik Cereyanının Menşeleri:

Milliyetçilik, bir mâşerî ifade vasıtasına ihtiyaç arzeder ki bu vasıta millî dildir. Dil, mâşerî hareketlerimizin dayandığı bir temeldir. Dikkate şayandır ki, on altıncı asırdan önce, bu günkü Avrupada hiç bir millî dil yoktu. Bin seneden fazla bir zaman için, Avrupada yalnız bir umumî lisan vardı: Lâtince. Rönesans ve Reform hareketlerile, yerli diller lehine Lâtinceden ayrılık başlamıştı. O zaman Rönesans'ın mübeşşiri olan Petrarch ve Dante kitaplarını İtalyanca yazdılar, Lüter, İncili Almancaya tercüme etti. Şekspir, dramlarını İngilizce yazdı. Millî dil, **Umanizm** denilen, klâsik felsefe ve edebiyat inkilâblarının tabiî neticesi idi. Bu sayede Avrupanın tek Hiristiyan kütlesi, millî guruplara ayrılmağa başlıyordu. İlerde ayrı bir bahiste mütalea edeceğimiz Büyük Türk Dil İnkilâbı hareketi de şuurlu Türk milliyetçiliğinin en sağlam temelini teşkil etmiş, ve Büyük Türk Jenisinin kurduğu Güneş - Dil teorisile, cihanşümul dil hareketlerinin ilmî esasını meydana getirmiştir.

Fransız inkilâbı da asrî milliyetçiliğin inkişafında mühim bir hâdisedir. Bu inkilâp, Fransanın bütün müesseselerini devirecek ve cemiyeti «Hürriyet», «Müsavat», «Kardeşlik» prensiplerile timsalîleştirilmiş, siyasî demokrasi zerine yeniden kuracak bir kuvvete malikti. Tanınmış Amerikan tarihçilerinden Profesör Hayes, «Milliyetçilik» unvanlı eserinde:

«Fransız inkilâbı, Avrupaya ve sonra bütün cihana, siyasî demokrasi mefhumunu ilân etmişti. Bu demokrasi mefhumile, saray ve din saltanatı yerine millî hâkimiyet ve millî istiklâl umdeleri kurulmuştu.» diyor. Fransız inkilâbı, milliyetçiliğin inkişafında başka ne suretle âmil olmuştur?

Fransız inkilâbı, esas itibarile, Rousseau'nun ferdiyetçi felsefesinin ozamanki muhafazakâr ve kozmopolit Fransız ruhuna karşı bir isyanı idi. Bu itibarla, Fransız inkilâbı, yalnız fertlere hürriyet vermekle kalmayıp, millî ferdiyetleri de şuurlu bir hale getirmiş, ve onlara hürriyetleri için çalışmak idealini aşılamıştır. Fransızlar ayrı ayrı hürriyet kazanmakla beraber, Fransız milleti de, başka milletler arasında seçkin bir mevkide bulunmalı idi. Bu inkilâbla terbiye sistemi millileşmiş, yeni millî kanunlar ve hükûmet sistemleri kurulmuş, ve sonradan bütün Avrupaya yayılan yeni yeni millî müesseseler açılmıştı. İnkilâb ülküleri, **hürriyet, müsavat, kardeşlik** mefhumlarile millî heyecana bir ifade vermekte idi. Görü-

lüyor ki, Fransız inkilâbı, Avrupada milliyetçiliğin tekâmülünde çok mühim bir rol oynamıştır. Bu inkilâbın, bizde de meşrutiyet inkilâbına ve milliyetçiliğin uyanmasına müessir olduğu şüphesizdir.

Bundan başka Büyük Sanayi İnkilâbı da, milliyetçiliğin tekâmülünde mühim bir âmil olmuştur.

İlk bakışta sanayi inkilâbının, milliyet cereyanile hiç bir ilgisi olmadığı, veya pek az olduğu zannına varılır. Fakat daha yakından bir araştırma ile, bu inkilâbın âlemşümul ehemmiyetinden ziyade, millî sınırlar içindeki millî devlet teşkilâtında ehemmiyeti haiz olduğu görülür. Bir cihan hâdisesi olan milliyetçilik cereyanı, filen Büyük Sanayi İnkilâbının makine mahsullerile yayılmıştır. Sanayiin inkişafı, servetin birikmesini meydana getirdi. Bu biriken servet, daha geniş ekonomik çalışmalarla birlikte yalnız fertler arasında değil, milletler arasında da büyük bir rekabet kapısı açtı. Neomerkantilizm denilen ekonomik teorinin tatbiklerile, yabancı eşya bir memlekete veya bir memleket müstemlekelerine girmekten menedildi. Böylece millî şuur, iktisadî sahada «millî haklar», «millî menfaatlar», ve «millî şeref» gibi umdelerle mütemadiyen körüklendi. Bu alımlı sözler, memleket sanayiini ve millî serveti korumak ve yükseltmek için değerli devlet adamları elinde en kuvvetli bir vasıta olarak daima kullanıldı. Bunların bizdeki milliyetçilik hareketin-

de tesirleri görülmemesi mümkün değil - di. Şimdi bizde de başlayan Büyük Sanayi inkilâbının, halk arasında millî duygunun ne derece takviyesine yaradığı izahtan müstağnidir.

Nasyonalizm cereyanının şuurlu inkişafında üçüncü âmil,on sekizinci asrın sonlarına doğru başlayıp, on dokuzuncu asrın ortalarına kadar kuvvetle yaşamış olan, Avrupa edebiyatindaki romantik harekettir. Bununla şahsî ve millî hürriyet terennüm ediliyor, millî ve vatanî şiirler söyleniyor. O zamanın şairleri, lirik şiirlerile, ana vatanın güzelliklerini, millî âdetlerini ve hususiyetlerini yüksek bir duygu ile anlatıyorlar.

Almanyada Schlegel, Fransada Chateaubriand ,ve İngilterede Sir Walter Scott ile başlayan Avrupa edebiyatındaki bu romantik hareket, on sekizinci asrın kozmopolit ve klâsik ruhuna karşı isyankâr bir cereyan idi. Daima millî bir cephe taşıyan bu cereyanın, basit halk ile alâkalı oluşu, millî oyunların, millî hikâyelerin ve millî musikinin canlanmasını temin etti. Halk dilini ve halk kültürünü en yüksek bir mevkie çıkardı; ve hattâ millî hayatın hususiyetlerini takdis ederek milliyeti, âdeta ibadet edilecek bir din haline getirdi.

Bu şartlar altında Folklor ve Filoloji ilimleri meydana çıktı. Halk âdet ve usullerini tekid eden böyle bir halk tarihine müracaat , Antropoloji ile mukayeseli kanunların ve dinî etüdlerin de inkişafına yaradı. Tarihçiler ve sosyoloğlar kendi

millî üstünlüklerini meydana çıkarmak için var kuvvetlerile gayret gösterdiler. İşte bütün bu çalışmalar neticesi olarak, Avrupada milliyetçilik kâbesi kuruldu. Fransız edebiyatı yolile bize gelen romantik hareket, burada da bazı tesirler yapmaktan hâli kalamazdı.

Milliyetçiliğin kökleşme vasıtaları:

On dokuzuncu asırda Avrupada milliyetçilik uğruna gösterilen gayretler, onu üniversel bir realite haline koydu.

Milliyetçiliğin kökleşmesinde iki büyük âmil vardır. Birincisi: münevver zümreler tarafından, milliyetçiliğin içtimaî bir düstur şekline konulması; ikincisi: mektepler, matbuat ve ordu vasıtalarile verilen millî terbiye. İlmî ve millî tarihçiliğin, millî edebiyatın, millî filoloji ve antropolojinin ve millî dramların zuhuru, halkı, kendisine izafe edilen millî ideallere göre yaşamağa teşvik ediyordu. Burjuvazi sınıfı için ise, zamana uymak bir moda idi. Onlar da milliyetçiliğin genişlemesine ve yayılmasına yardım ettiler, sanayi ve ticaretlerinin millileşmesinde bir gurur ve iftihar duydular.

Almanların icad ettikleri **Nordic Superiority** yani şimallilerin faikiyeti nazariyesi, milliyetçilik propagandasında diğer büyük bir âmil olarak söylenmeğe değer.

Muasır içtimaiyatçılardan Profesör Hunkins, şimallilerin faikiyeti hakkında «Medeniyetin Irkî Esasları» adlı eserinde, Alman milliyetçiliğinin

parlaklığını göstermek gayesine matuf olan bu nazariyenin esassız olduğunu iddia etmekte, ve hiç bir Avrupa ırkının bugün tam bir safiyet gösteremeyeceğini, medeniyetimizin, bütün beşeriyetin tarihinden miras kalan müşterek kültür mecmuasından ibaret olduğunu izah ederek diyor ki:

«Almanyada sarışınlar ve dolikosefaller için bir dalga yükselmişti. Bununla, Alman ırkına mensup milletlerin yüksek ve yaratıcı bir dehaya, teşkilâtçı bir kabiliyete ve bir edebiyat ve san'at kudretine sahip oldukları iddia ediliyordu. Halbuki böyle bir üstünlüğün dayandığı hakikî ve ilmî deliller mevcut değildir. Bunun gibi, 1914 te umumî harbin başlaması üzerine, Anglo - Sakson ırkının, şimallilerin en safı olduğu ve cihanın kurtarılması ancak onun hâkimiyetinin devamına bağlı kaldığı yüksek seslerle ilân edilmişti.

«Şimal ırklarının bazılarında, inkârı kabil olmayan bazı yüksek hasletler, o ırkın umumiyet itibarile kat'î bir üstünlüğünü temin edemez. Her ne kadar şimallilerin bu yüksek kabiliyetlerini inkâr etmiyorsak da, onların üniversel üstünlüğünü, ve bazı yüksek insanî faziletlerin onlarca inhisarını kat'iyetle reddedebiliriz. Bir kaç hâdise müstesna olmak üzere, bunların, beşeriyetin hayatında hususî bir rol ifa ettiklerini de kabul edemeyiz. Bugünkü milletler, tarihî gurupların bir çok karışmalarının, ve hele yüksek kültür sahibi

olan eski ırkların daha çok muhaceret akınlarına sahne olmuş memleketlerdeki karışmalarının neticesidir.» (1)

Şimallilerin üstünlüğü nazariyesi esassız olmakla beraber, Alman millî ruhunun gelişme ve yükselmesinde hayli hizmet etmiştir.

Almanlar, milliyetçiliğin takviyesi için böyle metafizik telâkkilere saptıkları halde, bizde Türk Tarih ve Dil tezleri, Türk ırkının üstünlüğünü ilmî esaslar üzerinde göstermiştir.

Şimdiye kadar tetkik ve tahlil ettiğimiz milliyetçiliğin inkişafına, bir içtimaiyatçı gözile bakıldığında, bu hâdisenin muhtelif âmillerin birleşmesinden meydana gelen tabiî bir netice olduğu görülür. Milliyetçilik, terakki mefhumunun esas prensibi üzerine dayanır. Her cemiyet, ayrılıp teferrüt ettikçe, kendi kabiliyetlerini daha ziyade takdir eder, ve daha yüksek bir tekemmüle erişir.

Herbert Spencer, Anglo - Saksonların o büyük filesofu, birbirine bağlı olarak tefavüt ve teferrüdün bütün tekâmüllerin alâmeti olduğunu isbat etmektedir.

Milliyetçilik bir manaya göre dindir. Beşerin tabiatında gizlenmiş olan büyük sadakat, vefakârlık ve yüksek sevgi duygusunun ifadesidir. On sekizinci asırda, intikadî zekâların tesiri altında parçalanmağa mahkûm olmuş olan Hiristiyan-

(1) Hunkins, Racial Foundations of Civilization, New York.

liktan sonra, milliyetçilik onun yerini alarak beşerin ideallerini ve derin duygularını kendi içinde toplamıştır.

Milliyetçilik bu büyük meziyetinden başka, millî istiklâl ve millî tekâmülü esas tutmakla, aslında kuvvetli bir insanî terakki âmili olmuştur. Terakki, iş bölümüne dayandığı için, milletlerin istiklâl ve teferrüdü de, onların ve ayni zamanda bütün insanlığın, o nisbette terakkisine sebep olmuştur.

Avrupa tarihinde bu suretle şuurlu olarak gelişmiş olan milliyetçilik cereyanının, Türkiyede bir gün kuvvetle canlanması zarurî idi. Mademki, milliyetçilik cereyanı, milletlerin tarihinde bir tekâmül adımıdır, Türkiye o adımı atacaktı. Avrupada yüz küsur sene evvel başlayan ve kuvvetlenen bu cereyan, bizde de Vefik ve Süleyman paşalar zamanından, onların adapte millî dramlar yazmaları, ve Türk grameri üzerinde çalışmalarile ilk izini göstermeğe başlayarak, Şinasinin, Ziya paşanın, Namık Kemalin ruhlarında feveran etmiş, Mithat paşanın siyasetinde bir ideal olmuş ve yeni devirde Fikretin, ve ondan sonra Ziya Gökalpların, Mehmed Eminlerin, Ömer Seyfettinlerin yüksek ve hassas kalemlerile bir zümrenin ruhunda uyandırılmağa çalışılmıştır. Fakat, Osmanlılık ruhu yine hâkim kalmıştır. Yeni girmiş olduğumuz halk devri, milliyetçiliği bütün şümulile halk kütlelerine kadar yaymış bulunuyor, Bu

gün Türkiye kuvvetli bir milliyet cereyanı içinde bulunmaktadır.

Şuurlu Türk milliyetçiliğinin menşelerini ararken, bittabi muhtelif istikametlere gözlerimizi çevirmek icab eder. Her sosyal hâdisenin, muhtelif kaynaklarda sebepleri bulunduğu gibi, Türk milliyetçiliğinin de tarihî, ruhî, iktisadî ve terbiyevî âmilleri olacağı tabiidir. Türk milliyetçiliğinin menşei nazarile tarihe bakacak olursak, orada Avrupa ile ve bilhassa Fransız İnkilâbı esnasında Napoleon ordularile temasımız, Kırım Muharebesinde millî devirlere girmiş olan devletlerle yan yana harbedişimiz, ve hele kendi topraklarımız üzerindeki yabancı unsurların, kendi milliyetlerini tervicen propagandalara başlamalarını görüşümüz, tabiatile Osmanlı camiası içinde hâkim olan öz Türkleri de, kendi milliyetlerini anlamağa, onu sevmeğe ve canlandırmağa sevketmişti. Arap araplığile, Ermeni ermeniliğile, Rum rumluğile, Yahudi yahudiliğile iftihar etmeğe başlayınca, Türkün Türklüğünü duymağa, onun yükseklik ve faziletlerini anlamağa başlayacağı tabiî idi . Tarihimizin son devirlerinde yetiş - miş olan, yukarda söylediğimiz yüksek simalar da dahil olduğu halde, bütün bunlar Türk milliyetçiliğinin tarihî menşeleri olarak kabul edilebilir.

Ruhî menşeler arasında, Lize dışardan ve içerden vurulmak istenen manevî darbeler var - dır. İnsanlık haysiyet ve vekarını bozacak bir su-

rette bütün ırkımıza hitaben, hele son elim Balkan faciaları üzerine ve istibdat devrinden sonra, Avrupanın bir takım müteassıp ve emperyalist menbalarından taşıp gelen hücumlar, bizi bir millî kütle halinde itham ediyordu: düşmanlarımızdan dastlarımıza varıncaya kadar bir çokları «Türkler adam olmazlar, Türklerin ırkî kabiliyetleri terakkiye müsait değildir» tarzında bir takım nazariyeler ileri sürüyorlardı. Biz bir millî kütle halinde toplanıp yükselmenin; bu nazariyeleri, bu ağır sitemleri bilfiil cerh ve tekzip etmenin bir vazife olduğunu duyduk. Aksi takdirde sükûtumuz veya hareketsizliğimiz bütün o ithamları kabul ettiğimizi gösterecek, Türkün yokluğu isbat edilecekti; ve tabiatile bizi bu hissizlik içinde boğulmuş bularak cihan haritasından sileceklerdi.

Bu suretle sinirlerimize vukubulan tecavüz, diğer taraftan kapitülâsyon denilen ve Fatihin papaslara imtiyazlar vermek gibi büyük bir lûtfile başlayan ve gittikçe büyüyen eski ahidlerin baskısı, bizi kendimize getiren, hakikî varlığımızı duyuran âmillerden birisi oldu. Avrupa, bizi en koyu karanlıklar içinde bulunduğumuz zamanlar, az çok körükledi. Fakat uyanmamızın, kendi haris menfaatlarına uygun gelmiyeceğini düşünerek, bizi, tamamile uyanmadan evvel **Reval** mukarreratile beynimizden vurmağı özledi. Böylece, Türklüğün, daha ziyade şecaat ve kuvvetle ayağa kalkmasına ruhî bir sebep yaratıldı.

Kendini koruma, yaşama hamlesini taşıyanların en kuvvetli bir garizesidir.

Düşmanlarımız, siyesatlerinde en büyük plânları olarak, en sonunda İzmir faciasını ortaya çıkardılar. Bu feci hâdise karşısında artık ölümle, tarih ve cihan haritasından büsbütün silinmek tehlikesile karşı karşıya gelmiştik. Fakat bu hal, tabiatile bize en büyük psikolojik kuvveti verdi. Madem ki öleceğiz, son nefese kadar bütün varlığımızla uğraşmağı ve hiç olmazsa düşmana cesetlerimizi teslim etmeği vazife bildik. Bu, Türkün ruhundaki derin tarihî ve yüksek faziletlerin ortaya çıkmasına bir sebep teşkil etti. Yüce Atatürk'ün, Büyük Nutuklarında, millette keşfettiklerini ifade buyurduk - ları sır bu idi. Onun hasta ve kabiliyetsiz değil, bilâkis vakur ve necip bir millet olduğunu, ve kahraman ve medenî meziyetlerile, istiklâl sahibi olduğunu Atatürk cihana isbat etti.

Türk milliyetçiliğinin dinî menşeleri olarak, dinin bu gibi cereyanlara her yerde olduğu gibi muhalif bir vaziyet almasını göstereceğiz. Bu muhalefetin, millî cepheyi daha ziyade kuvvetlendirmeğe vesile olacağı aşikârdı. Yobazlar ve müteassıplar, «din elden gidiyor, İslâmlıkta milliyet yoktur» diye bağırdıkça, Türkçüler bunlara karşı cephelerini kuvvetlendirmek için neşriyata ve başka tedbirlere baş vurdular, onlarla çarpıştılar; ve çarpıştıkça hakikatler daha ziya-

de ortaya çıktı. Dinî aleyhtarlık, millî cereyanın kuvvetlenmesine bir vesile oldu.

Ekonomik menşeler sırasında, diğer unsurların, Türkleri bir düziye iktisaden kasıp kavurmalarını söyleyebiliriz. Türkler her tarafta fakru zarurete maruz iken, kendi mülkü üzerinde başkaları zenginlik ve refah içerisinde idi. Harbe giden, memleketin müdafaası için can veren Türk, ağır vergiler ve âşar yükünü çeken Türk, diğer tarafta müreffeh yaşayan ecnebi unsurlar! Bunlar, Türkler tarafından yavaş yavaş görünmeğe başlandı, ve Türkleri himaye, Türk iktisadını koruma yollarile, içimizden gelen iktisadî darbeye karşı birlik millî bir cephe göstermek lüzumu hissedildi.

Terbiyevî sebepler arasında, bilhassa Avrupada tahsil eden, ve oradaki millî cereyanları anlayan gençlerin ve başka mütefekkirlerin kurtuluşumuzu ancak millileşmekte bulmaları ve bunu gazeteler, dergiler, kitaplar ve sair neşriyatla, cemiyetler ve mekteplerle kökleştirmeğe çalışmış olmaları gösterilebilir.

Türk Ocakları bu hususta en yüksek bir terbiyevî cephe olarak Türk milliyetçiliğinin gelişmesine ve yükselmesine çalışmıştır. Meşrutiyet devrinde, Türk nasyonalist ruhunu en ziyade yükselten ve yayan Türk Ocakları olmuştur. Ziya Gökalp, Ağa Oğlu Ahmed, Hamdullah Suphi gibi büyük Türkçüler; Yakup Kadri, Yahya

Kemal gibi yüksek edipler Türk milletine Türk ocaklarından, duygulu ve kuvvetli kalemlerile, kuvvetli millî ruhu aşılayan simalardandır. Bunlardan başka M. Şemseddin, Köprülü Fuat, Necip Asım gibi ilim adamları da Türkçülüğü, Türk edebiyat ve lisanını bütün ruhile daha derinden araştırıp ortaya çıkarmağa çalışan milliyetçilik tarihimizdeki değerli simalardandır.

Bu terbiyevî çalışmalar, Türkçülük cereyanının genişleyip kuvvetlenmesinde büyük bir âmil olmuştur. Yenilik hareketile beraber, Avrupa ile ve hele Fransız edebiyat ve kültürüle temasımızın, bize, oralardaki en kuvvetli sosyal hâdise olan milliyetciliği öğreteceği bedihi idi. Avrupa terbiyesile temasımızı, bizi millileştiren en mühim âmillerden biri olarak saymak icabeder.

Türkiyede askerlik, ve Türkün bu hususta ki yüksek kabiliyetleri millî cereyanların inkişafında derin bir rol oynamıştır. Askerlik, yüksek bir vatanseverlik ruhile birdir. Vatanseverliğin son şekli milliyetçilik suretinde tecelli ettiğine göre, askerin bütün varlığile bir milliyetçi olacağı şüphesizdir. Tarihimizde muhtelif askerlik devirleri geçmiştir. Yeniçeri teşkilâtına kadar asker adı altında beyliklerin, muhtelif nahiyelerin harp zamanında verdiği gönüllüler bulunuyordu. Yeniçeri teşkilâtı askerlikte yeni bir inzibat sistemi açtı. Askerler doğrudan doğruya ocaklarda

muntazam bir surette yetiştirilmeğe başlandı. İkinci Mahmudun Yeniçerileri kaldırmasile Avrupanın asrî askerlik sistemi memleketimize girdi. Bu son devre kadar askerler padişaha kulluk idiler. Yeni devrin askerliği ise millî bir şekilde tecelli etti. Asker, padişah ve hakanlar için değil, mensup olduğu milletin haysiyet ve şerefini korumak için, üzerinde yaşadığı öz vatanın kurtuluş ve istiklâli için harp etti ve can verdi.

1908 inkılâbını, ve bir çok felâketleri müteakıp en son Büyük İnkılâbımızı askerî sınıfa borçlu olduğumuz şüphesizdir. Eğer memleketimizde kuvvetli bir asker terbiyesi, o yüksek zabitlerimiz ve kumandanlarımız bulunmasaydı, akıbetimiz bugünkü Suriyelilerin, Mısırlıların vaziyetinden farksız kalacaktı. Binaenaleyh Türk milliyetçilik cereyanı tarihini yazarken, askerî zümreye eşsiz bir yer verilmesi icabeder.

Askerlik safhaları arasında Balkan faciaları da milletimizin canlanmasında büyük bir âmil olmuştur. Rumelinin dağı taşı ağladığı, su başlarında bakirelerimizin kızıl kanları aktığı zaman, bütün varlığımız titredi. Heyecanla Türk milliyetçiliğine sarıldık. Kurtuluşumuzun yalnız o cereyana uymağa bağlı kaldığını anladık. Umumî harp ve onu takip eden facialar ise, daha şiddetle bu inanımızı kuvvetlendirdi.

Fakat bütün bunlara rağmen, Türk milliyetçiliği, ancak Cumhuriyet İnkılâbından sonra en

şuurlu bir surette çalışma alanına geçmiş bulunuyor. Ondan evvel, fikir âleminde, mütefekkirler tarafından esasları yazılmış; şairler tarafından şiirleri söylenmişti. Fakat kat'î millî yürüyüş Büyük Atatürk devrimile başarılmış oluyor. Bütün gölgeli yerleri, harikalı dehasının eşsiz ışığı ile aydınlatan Büyük Türk Jenisi, bize milâddan binlerce yıl önce, bir Türk tarihi bulunduğunu, ve bu tarihin medenî vasıflarını göstererek, gözlerimizi kat'î surette, tarihi, ezelden başlayan büyük bir Türk varlığına çevirdi. O canlı ve orijinal fikirlerile uyandırdığı hareket - le, tarih ve dil gibi iki millî ana kök üzerinde kafalarımızı aydınlattı, ruhlarımıza millî şuuru, hakikî ve en kuvvetli unsurlarile aşıladı. İşte bugün, onun sayesinde, Türkiyede varlığımızı üstüne kurduğumuz çok kuvvetli ve sağlam milliyetçilik ruhu içinde hepimiz yoğurulmuş bulunuyoruz. Bu suretle sosyal bünyemizde eşsiz bir birlik kuvveti kurulmuştur.

Bu vaziyet, bize istikbal için çok aydınlık ufuklar gösteriyor. Bu Millî birlik içinde, Cumhuriyetimizde çok lüzumlu olan bir inkılâbı, Büyük Endüstri İnkılâbını da başarıyoruz. Bununla da millî hayat müreffeh olacak, ilim ve güzel sanatlar yükselecektir; içtimaî makinemizde büyük faaliyet ve semereler temin edilecektir. Yeni milliyetçilik hareketile sosyal devrimimize bir ruh ve şuurlu bir hayat vermiş oluyoruz. Ancak şimdi, Türk kendine gelmiş, kendi irade ve ka-

biliyetlerini anlamış, ne yapabileecğini ve nasıl yapacağını öğrenmiş bulunuyor.

Türk milliyetperverliği, Türkün hayat eksiri, kurtuluş ve yükselişinin âmili olmakla kalmayıp, bizim eserimize uyacak başka bir çok esir ve yarı esir milletlere de bir yol açmış, onlara bir kurtuluş yolu göstermiş olacaktır. Atatürk inkılâbının, beşerin medeniyet tarihinde en yüksek bir mevki ve şeref kazandığında şüpheye mahal kalmamıştır.

BAHİS XIX

Kemalizm İnkılâbında Millî Vicdan: ATATÜRK

Burada, Türk milletinin dehasını temsil eden Büyük Atatürk'ten bahsetmek teşebbüsüne girişiyoruz. Fakat hemen söyleyelim ki, onun künh ve mahiyetine tamamile nüfuz etmek, onu tamamile anlayabilmek hiç bir faniye nasip olmayacak bir şeydir. Çünk o yiyip içen, düşünen, duyan alelâde beşerî hayatın üstünde başka bir varlığa maliktir : Türk milletinin maşerî vicdan ve dehasını şahsiyetinde toplamıştır. Türk milletinin vicdanı ise önünde en derin huşu ve ihtiramla takdis edilecek bir ekmeliyet remzidir, ülûhiyettir.

Filhakika, muasır büyük filesoflar bize, bilinebilen ve bilinemeyen iki âlem olduğunu anlattılar. İlim âlemi, determinizm ve pozitivizm çerçevesi içinde sebep ve netice münasebetlerile bilinebilen, anlaşılabilen bir âlemdir; mahdut o-

lan aklımızın mahdut olan âlemidir. Bir de hads ve irade âlemi, aklımızla bilinemeyen, hakikî varlık ve küllî kudretler vardır ki, insaniyetin bu maşerî vicdanı bütün varlıkların Süperstrüktürü'dür. Hegel, insaniyetin bu maşerî vicdanının en yüksek ve en hakikî tecellisini, en yüksek fazilet ve ruhî kudretlere malik olan milletlerde buldu. Tarih içinde, beşerî irade ve tekemmülün en yüksek enmuzeci, bu umumî vicdanın sahibidir. Diğer milletler, tıpkı bir vücudun uzuvları gibi, maddî sahalarda azamî inkişaf ve kuvveti gösterebilirler. Fakat bu inkişaf maddidir. Beşeriyetin ruhî varlığı, bir uzviyetin baş ve dimağı gibi, ancak o yüksek enmuzeçte kendisini gösterir.

Şu halde, bütün tarihinde harikulâde ruhî tezahürlerile tanınan, ve esasen, beşerî tekâmül tarihinde en evvel insanlık ve medeniyet sahnesine çıkan Türk milletinin, beşeriyetin bu maşerî dehasını en yüksek bir enmuzeç olarak haiz olacağında hiç şüphe yoktur; ve bütün tarihî vakıalar da daima bunu göstermiştir. Bütün cihana medeniyeti öğreten, insanî ruhu veren Türk milleti olmuştur. Son İstiklâl Harbimiz ve inkılâbımız da, bu yüksek ruhun yeniden feveranı ve yarattığı yüksek hamleleridir. Bunun önüne geçilemezdi, ve bundan sonrada daha ileri hamlelerinin önüne geçilemeyecektir. İnsaniyetin ruhu, Türk milletinin vicdanında yüksek ve yaratıcı seyrini takip edecektir. İşte beşerin maşerî

vicdanının en büyük enmuzeci olan Türk milleti, Atatürk'ün şimdiye kadar emsali görülmemiş olan harikulâde dehasında tekrar kendi kendisini bulmuş ve uyanmıştır. Türk milletine, tarihte mukadder olan rolü tekrar teveccüh etmiştir.

Atatürk'ün iki varlığı vardır. Bir alelâde insanlar gibi yiyip içen, düşünen, duyan varlığı, diğeri ise zaman zaman ruhunda feveran eden ve onu alelâde insanlardan ayıran, bu bahsettiğimiz yüksek maşerî vicdanın, Türk milletinin dehasının faal bulunduğu varlıktır. Milletin bu vicdanına bütün tarihte derece derece sahip olduğunu bildiğimiz insanlarda bu ikinci nevi ruhî nefislerin tezahürlerini gördük. Fakat hiç birinde, Atatürk'te olduğu kadar tam ve şamil şekilde bu maşerî dehanın tecellisi görülmemiştir. Çünkü o, bu vicdanî tekâmülün en son merhalesini teşkil etmektedir. Şimşek gibi çakan derin ilâhî hadakalarda, idare, vicdan ve karakterin en yüksek tecellisi olan çehrede, ve bütün hareketlerde, bu asîl enmuzecin yüksek timsalini görüp meclûp olmamak mümkün değildir. Türk millî vicdanının en hakikî şeklile yüksek şahsiyetlerinde tecessüm etmesinin tabiî neticesi olarak, onun her söz ve her hareketi her türlü hatadan salim, mutlak bir surette isabetli, iyi ve doğrudur; millî dehanın ifadeleridir. Bu ifadeler, insan ruhunda kıvılcımlar yaratır, yeni ufuklar açar, inkişaflar meydana getirir. Aklımız, ilmimiz çok mahdut olduğundan, bu kudreti, ancak büyük filo -

sof Bergsonun akıl ve zekâ fevkindeki «intuition» dediği hadsî kuvvetle bütün mevcudiyetimizde sezebiliriz.

Nietzche'nin fevkalbeşerleri ve Carlyle'in kahramanları, âlemşumul tarihin muhtelif devirlerindeki beşerî vicdanı temsil eden ideal şahsiyetlerdir. Bugün onların yaşayan timsali Atatürk'tür. Hegel, «milletler tarihi yoktur, beşeriyet tarihi vardır, ve her devirde bu tarihi yaşayan ve yaşatan bir baş millet bulunur» diyerek muasır devrin liderliğini Alman milletine ve onun kahramanlarına vermek istemişti. Eğer Hegel bugün yaşamış olsa, ve bitaraf gözle âleme baksaydı, Türk milletini ve onun yüksek kahramanını başta göreceği ve felsefî sistemine bu hakikati geçireceği muhakkaktı. Realiteye uygun gelen bu felsefeye göre, Atatürk, bugün yalnız Türk milletinin değil, bütün beşeriyetin lideri ve kahramanıdır. Onun fikirleri, onun gösterdiği yollar, insanlık için hakikat ve saadet yollarıdır. Zaten cihan tarihi, baştan başa kahramanların yarattığı tarih değil midir? Ve bugünkü cihanın en doğru en güzel tarihini, bütün beşeriyete örnek olacak şekilde, Atatürk yaratmamış mıdır? Onun ışıkları altında yanlış ve hatalı yola sapmak imkânı yoktur. O, bütün hareketlerinde hiç bir isabetsizlikte bulunmamıştır. Onun karşısında, onun ruh ve fikirleri önünde, Eflâtunun anlattığı, ve temaşası hayatının en yüksek zevk ve saadeti olduğunu söylediği, iyilik idesini (ülûhiyet

idesi) görmek, onunla karşı karşıya gelmek mümkündür.

Atatürk'ün yüksek şahsiyetinden bahsederken, büyük filosofların asırlardanberi söyleyip anlatmağa çalıştıkları büyük gizli hakikatleri hatırlamamak mümkün olmuyor. Büyük adamları iyi görebilenler, beşeriyet tarihini, ve kahramanlığın mânasını anlarlar. Hayat ve ahlâk örneklerini oradan alırlar.

Tarihte daima iki nevi ahlâk görülmüştür. Biri passiv, uhrevî ahlâk; diğeri aktif, dünyevî ahlâk. Birisi, insaniyeti mahkûm eden, dejenere eden ahlâktır. Zaıf, sükûn, lâkaydî ve teslimiyet bunun en büyük akideleri ve telkinleridir. Bu ahlâka göre, iyi insan tipi, hakikatte zelil ruhlu, riyakâr, tenbel ve hasud olan insandır. Bizdeki son saltanat ve medrese ahlâkiyeti de bu olmuştu. Diğeri ise cesur, dürüst, mücadeleci ve yapıcı kahraman ahlâkiyatıdır. Bunu temsil eden tip, şerefle yaşayan, yaşatan ve yaratan tiptir. İşte Atatürk'ün şahsiyeti ve telkin ettiği ahlâkiyat bu ikincisidir.

Nietzsche, bu iki nevi ahlâkiyatın birincisini Hiristyan ahlâkyatı, ikincisini Diyonisus ahlâkiyatı olarak tasvir eder. Fakat Hiristiyanlıktan evvel ve Hiristiyan olmayanlarda da birinci nevi ahlâk bulunduğu gibi, ikincinin müessisi de Yunanlılar değildir. Diyonisus, bu ahlâkiyatın bir ilâhî sembolidi. Diyonisus alaylı ayinleri, Yu-

nanistana hâs olmayan bir ananedir. Oraya hariçten götürülmüş Türk ruhunun, Türk ahlâkiyatının bir ananesidir. Bunu, e neski devirlerdenberi Türk milletinin tarihî karakterinde, dininde ve sanatında görmekteyiz. [1]

O halde, Nietzche'nin ikinci nevi ahlâkiyatının asıl sahip ve müessisi Türklerdir. Onun içindir ki Atatürk bu ahlâkiyatın, tarihte hiç görülmemiş şekilde en yüksek timsali olmuştur. Tevazu içinde yüksek ve asîl bir şecaat, en derin alicenablık, muhakemenin hâkimiyeti altında en hamleli iradî faaliyetler, hadsî kuvvetler ve namütenahi bir aşk ve mefkûre...

İşte büyük şefimizin Türk nesillerine timsal olan ahlâkiyatı budur.

Onun en büyük bir şıarı iman ve emniyet telkin edişidir. İman muvaffakiyetin ve yükselişin en büyük bir şartıdır. İman ile yapılan bir işde behemehal muvaffakiyet vardır. Vaktile dinî şekilde iman vardı, şimdi imanımız millî imandır. Türk milletinin dehasına ve vicdanının yüce mümessiline iman etmeyenler bu miletten değildir; ve hatta insan değildir; ne olduğunu bilmeyen ruhan bozuk mahlûklardır.

Bu esrarengiz kâinatla hayatî münasebeti - mizde taşıdığımız kanaatler nelerse, hayatımızın en esaslı yaratıcı unsuru o istikamette faal olur, ve bütün diğer hayatî safhalarımızı tayin ve tes-

(1) İkinci Tarih Kongresine verilen «Eti ve Grek dinî sistemlerinin mukayesesi» adlı tezimize bakınız.

bit eder. Carlyle; «bana bir insanın imanını söyleyiniz, size ne olduğunu anlatayım» diyor. İrade ve iman daima akıl ve zekâ - nın, maddiyatın üstünde bir kuvvettir. Önünde hiç bir engel tanımadan her şeyi alıp götüren yapıcı ve yaratıcı bir kuvvettir. Schopenhauer, bu hakikati «her şey iradedir» demekle ifade etmek istedi. Fakat, bu iradenin şer olduğunu kabulde aldandı. İmanla karışık irade daima iyi ve mesut neticeler vermiştir.

İrade ve imanın en güzel, en doğru izahını büyük filosof Kant'ın felsefî sisteminde görüyoruz. İrade, aklın anlayamadığı büyük ve hakikî âlemin en mümeyyiz vasfıdır; ve daima, derece derece ruhî bir hürriyetle müterafiktir. İnsan, aklile anlamadığı bu âlemi, iradesinin timsali olan vicdanile anlar. Bu vicdan ona bütün manevî hayatın kapılarını açar, ahlâk yollarını gösterir. Akıl, zekâ ve maddî düşüncelerle girilemeyen diyarlara onu sevkeder. İşte millî önderimizin haiz olduğu muazzam iradî hürriyet de böyledir; derin vicdan ve maneviyetin, yüksek sezişin ifadesidir.

Bazı menfi ruhlu, kıt imanlı insanlara büyük adamlardan bahsedemezsiniz. Onlar büyük adamların mevcudiyetini ve lüzumunu inkâr ederler. Yapılan işleri gösterirsiniz, onları zaman yaptı derler. Ona perestiş edecekleri, onu takdir edecekleri yerde, küçük küçük bir takım hesapçık-

lar çıkarmağa, ve büyük adamın büyük işlerini bu mihanikî hesapçıkların içine sıkıştırmağa çalışırlar; ölçerler, dökerler ve neticede alelâde şeyler imiş gibi karşınıza çıkarırlar. Bu basit fikirli, küçük ruhlu küçük münekkidlerden daha fazla ne beklenebilir? Büyüklüğü kendi içlerinde duymayanlar büyükten ne anlarlar? Bu küçük münekkidler imansızlığı ve ruhî felci neşir ve tamim etmeğe çalışırlar. Fakat şükrana şayandır ki imansızlıkla muvaffakiyet bir arada yürüyemez.

İnsan kendisinden büyük olanlara hürmet etmek ve tâbi olmakla kendi büyüklüğünü hisseder; kalbinde mündemiç olan bu asîl sadakat ve perestişi, zamanın hiç bir samimiyetsizliği, hiç bir küçüklüğü, hiç bir şüpheci mantığı izale edemez.

Böyle bir iman telkini kuvvetiledir ki, Atatürk, her şeye açık bir kalb ve açık bir göz ile bakar. Her şeyi büyük kalbli bir sadelik, derinlik ve tazelikle görür. Hakikaten seven, takdir eden ve korkmayan bir ruh ile onları karşılar. Onun için **convenience** felsefesi mevzuubahis değildir. O, idarei maslahatçılık siyasetinin dışında, her işin en iyisini ve en güzelini yapan, en yüksek mânasında pratik bir idealisttir. Zaten Türk milletinin, bundan evvelki bahiste telhisine çalıştığımız gibi, en esaslı psikolojisi de budur.

Yeni bir vaziyet veya vakıa karşısında üç

türlü düşünen, üç türlü ruhî hal taşıyan, üç nevi insan tipi vardır. Bazıları, idarei maslahat yoluna saparlar, işin cezrî olmayan anî ve muvakkat en kestirme hal şeklini düşünür ve öyle hareket ederler. Bazıları, bunun tamamen aksi olarak anî bir hâdise karşısında, en cezrî ve en iyi şeyi düşünür ve onu yapmağa çalışır. Üçüncü bir tip de, böyle hâdiseler karşısında, ne muvakkat ve kestirme olanı, ne de iyi ve cezrî olanı düşünemeyerek menfî ve fena bir ruhî hale düşer. Atatürk'ün, ve umumiyetle Türk milletinin maşerî psikolojisinin karakteri, daima böyle vaziyetler karşısında en iyiyi, en cezrîyi ve en güzeli düşünüp yapmaktır.

Saltanat devrinin hakikî Türk ruhuna uymayan zihniyeti bir «idarei maslahat» cıhktan ibaretti. Bu hal, başını karın içine sokup ta, tehlikeyi görmediği zaman, ondan salim olduğunu zanneden bir tavşanın haline benzerdi. Cumhuriyet devrinde, Büyük Önderimizin bütün hareketlerile ve sözlerile telkin ettiği ve kurduğu zihniyet bunun tamamen aksidir. İcap ederse en çok fedakârlıkla en sağlam ve en ileriletici yolda yürümek, istikrarlı, samimî ve dürüst olmak...

Bazıları iradeyi ve iradeli hareketi yanlış anlarlar. Zannederler ki iradeli insan, bir kayaya, bir duvara mütemadiyen başını vurarak bir çıkmazı açmağa çalışan insandır. Halbuki, iradeli ve azimkâr insanlarda, hedefe vasıl olmak için en büyük bir «fleksibilite» ve elâstikiyet var-

dır. Hedefe götürecek bütün imkânları ve yolları sezerler. Birisi olmazsa ötekini ararlar, bir diğerini tecrübe ederler. Sırasına ve zamanına göre hareket ederler. Zaman ve mekân içinde, yorulmak ve usanmak bilmeyen bir mefkûre savaşı daima onlarda hâkim olur. İşte Münci Reisimizin iradesi böyle bir iradenin en yüksek şekli ve tezahürüdür. Heryonun dediği gibi, yalnız fertleri değil, milletleri de önünde hürmetle eğdiren, güneş gibi parlak bir dehanın ışıkları altında mefkûre için çalışan, yapan ve uğraşan bir irade. Büyük Nutukta, bütün vakıaların tetkik, takip ve intacının hep bu esaslar üzerinde yapıldığını, onun harikulâde şahsiyet ve karakterinin ifadesini görüyoruz. Nutuk, bütün Cumhuriyet nesillerine bir mukaddes kitap olmalıdır. Oradan düşünüş, duyuş ve hareket ediş dersleri ve örnekleri alınmalıdır. Hatta, bu eser yalnız Türk milletine değil, bütün dünya moralistlerine ve devlet adamlarına ders verecek bir eserdir.

Deha, gerçi tamamen anlaşılamayan ve tahlil edilemeyen bir kudret ise de, bir çok mütefekkirler ve ruhiyatçılar bunun üzerinde düşünmüşler ve fikirler beyan etmişlerdir. Bazıları, dehaya, en derin ıztırapla müterafık en yüksek hürriyettir demiş, bazıları tahammüllü ve orijinal bir çalışma kudretidir demiş.

Hiç şüphesiz orijinalite, dehanın en mühim bir tezahürüdür. Bunun vasıfları olarak, bir

şeye ısrarla dikkat ve nüfuz etmek, en yüksek şekilde mücerret tefekkür kabiliyetine ve sezişe malik olmak, seri amelî muhakeme ve tamim yapabilmektir. Bunların en yüksek inkişaf merhaleleri, cemiyet içinde büyük hâdiselerin ve bilhassa tehlikelerin zuhuru anında kendisini gösterir. Karışık bir hâdisede doğru ve iyi unsurları görerek, çıkar yolu en iyi keşfedebilmek, orijinalitenin en yüksek tezahürüdür. Bu itibarla, orijinalite, muhtelif yollar arasında en iyisini şuurlu bir surette tefrik kabiliyetine malik olmak vasfıdır. Gerçi her fert, küçük, büyük, münevver, cahil, etrafında cereyan eden meseleler üzerinde hüküm vermek mecburiyetindedir; ve bu hükümlerin bazıları tesadüfen doğru olabilir. Fakat dahinin orijinalitesinde, bu hükümlerdeki isabet şuurlu bir mahiyeti haizdir; ve bu hükümler, şeniyet hükümlerinden ziyade, kıymet hükümlerine müteveccihtir, yani içtimaî bir faydayı haiz, en uzak bile olsa, içtimaî bir gayeyi istihdaf eden hükümlerdir.

İnsanlar arasında büyük bir ekseriyet, hükümlerini taklidî mahiyette, göreneğe tâbi olarak ve şuursuzca verirler. Bazıları şuurlu hüküm vermekle beraber, bir çok ahvalde bu hükümlerinde aldanırlar, ve ekseriya içtimaî gayeleri düşünmezler. İşte dahi odur ki, hükümlerinde daima **şuurlu**, daima **isabetli** ve daima **içtimaidir.**

Millî Dahimizin orijinaliteden başka haiz ol-

duğu vasıflar hassasiyet, tolerans kabiliyeti ve adalet mefkûresinin en yüksek tecellileridir.

İnsanlarda üç nevi içtimaî hassasiyet vardır: birincisi, cemiyet içindeki hâdiseleri sadece bilmeği istemek; ikincisi bunları bildikten sonra üzerinde düşünüp muhakemeler ve münakaşalar yapmak; üçüncüsü ise, bununla da iktifa etmeyerek, en iyi içtimaî gayelerin tahakkuku namına veya millî bir tehlikeyi bertaraf etmek için filen çalışmak, ve müessir olacak faaliyetlerde bulunmaktır.

Mütarekeden sonra, Türk milletinin istiklâli tehlikeye düştüğü zaman, hassasiyetin bu dereceleri içinde en büyüğünü, derin bir ıztırapla müterafik olan en yüksek hassasiyeti Büyük Atatürk'ün, millî şeref ve tehevvürü temsil eden dehasında gördük.

Tolerans kabiliyeti ise, her türlü menfî ve mütecaviz fikir ve hareketlere karşı, büyük neticenin istihsali için tahammül göstermek, ve şiddetten ziyade ikna ve telkin suretile herkesi yola getirmeğe çalışmaktır. İstiklâl mücadelesi esnasında, Millî Dehamızın hareketleri, bu kabiliyeti mütebariz bir şekilde göstermektedir . Bunda demokratik bir zihniyetin de mündemiç olduğu âşikârdır.

Adalet mefkûresi de, onda en yüksek millî tecellisini bulmuştur. Eflâtun, içtimaî adaleti, «herkesin cemiyet içinde lâyık olduğu mevkii bul-

masıdır» şeklinde tarif etti. Şüphesiz adalet, herkese lâyık olduğu mevkii vermek ve lâyık olduğu muameleyi yapmaktır. Bunun için, başkalarının fikir ve hükümlerini de dinlemek, deliberasyon yapmak ve ondan sonra hüküm ver - mek lâzımdır. Millî İstiklâl ve İnkılâp hareketlerinin Şefi, hep bu metodla hareket etmemiş midir?

İçtimaî şahsiyetler, millî şuuru kendilerinde derece derece temsil eden şahsiyetlerdir. Bunun en yksek tecellisi, her cepheden inkişaf etmiş olan millî dehada bulunur. Millî deha, içtimaî münasebetlerin tekâmülünü istihdaf eden gayelerde, iş beraberliği usullerinin inkişafında, milletin saadet ve terakkisine yarayan vasıtaların ıs - lahında, aile ve devlet gibi aslî içtimaî müesseselerin korunmasında ve yükseltilmesinde daima derinden alâkadardır. Cemiyete daha geniş ve daha iyi bir hayat temin etmek mefkûresile çalışır.

Böyle bir liderde en yüksek hayatiyet, en yüksek şahsiyet, ve en yüksek içtimailik vasıfları toplanınca, o artık cemiyetin terakki denilen yüksek mefhumunun en ağır taahhütlerini omuzlarına almış olur.

Büyük Atatürkümüz siyaset, kültür ve iktisad sahasndaki icraatile, milletin hayatını zenginleştirdi, ona her türlü yükseliş imkânlarını verdi. Ahlâkî, içtimaî misaller, ibret nümuneleri yarattı. Damarlarımıza taze kan, gönüllerimize can,

iman ve kafalarımıza ülküler veren bu yüce şahsiyete en derin şükran duygusile hepimiz borçluyuz.

Onun hakkında ne söylense, ne yapılsa ancak görünen kısımların tasvirinden ibaret kalır; bir ağacın yapraklarından ve dallarından bahsetmek gibidir. Derinlere inen ve bu yaprakları ve dalları yaratan kökler vardır ki, onları bilmiyoruz ve bilemiyeceğiz. Onlar Büyük Adamın görünmeyen ve tarihin derinliklerine dalan emsalsiz kökleridir. Beşeriyet tarihi Büyük Türk İnilâbının Yaratıcısı gibi bir deha görmemiştir.

BAHİS XX

Halkçılık Mefhumu

Halkçılık Hareketinin Tarihî Tekâmülü ve Kemalizmde Halkçılık İdeali

Yunancadan müştak olan demokrasi kelimesinin asıl mânası halk idaresi demek ise de bu, muasır demokrasi mefhumunu ifade edemez. Muasır demokrasi içinde hürriyet, hukukta müsavat, ekseriyetin hâkimiyeti, ekalliyetin hukuku, vatandaşlar arasında karşılıklı saygı ve bağlılık, ve millî onur gibi mânalar mündemiçtir. Demokrasi mefhumu içindeki hürriyet, düşünmede hürriyet, sözde hürriyet, iradede hürriyettir. Demokraside herkes, ne suretle olursa olsun, her hangi bir tefekküründen dolayı mesul tutulamaz. Sözlerinde ve iradesinde ise, hürriyetini, yalnız başkalarının aynı derecedeki hürriyeti sınırlandırır; başkalarının hukuk ve şahsî hürriyetine tecavüz etmemek şartile serbest konuşup hareket edebiliriz. Demokrasi bu kaydı, hukukta müsa-

vat esası üzerine kuruyor. Sözlerimizde ve hareketlerimizde, başkalarının aynı derecedeki hürriyetine engel olmamak üzere, tamamile serbestiz. Bundan başka, demokraside, müzakere ve münakaşa mefhumları da esaslı birer zemin teşkil etmektedir. «Barikai hakikat müsademei efkârdan çıkar» düsturunu demokrasi tam mânasile kabul etmektedir. Onun içindir ki en küçük fertlere bile söz, şikâyet ve rey hakkı veriyor. Eflâtun ve Hegelde gördüğmüz dialektik usul, demokraside genel bir tatbik sahası bulmuştur.

Demokrasi tatbikatının en eski şekillerini, Sümerler devrinde, ve bilhassa Anadoluda Eti medeniyetinde görüyoruz. (1) Küçük Asyanın çoğrafî ve ırkî vaziyeti, onu, medeniyetin tekâmülünde mühim bir mevkide bulundurmuştur. Anadolunun yayla arazisi, beşerî tekâmülün seyrine, her safhasında olduğu gibi, siyasî safhasında da bir istikamet vermiş olması bakımından gittikçe daha büyük bir alâka ve ehemmiyet kazanmaktadır. Klâsik Yunan ve Roma medeniyetleri, ve bunlardan çıkan muasır Avrupa siyasî ve kültürel fikirlerinin kökleri Anadoluda bulunmaktadır. Etilerin Anadoluya getirdikleri münkeşif medeniyetin ana çizgileri, hafriyatla elde edilen yazılı tabletlerin okunmasından ve bıraktıkları âbidelerden anlaşılmaktadır.

(1) T. T. K. neşriyatı. Eti tarihi müsveddeleri, Seri III. S. 5-6.

Bundan başka, Orhon abidelerinde sarahatle gördüğümüze göre, Tukyu Türklerinin devleti halkçı olduğu gibi [1] ondan evvel Hiyongnuların devletleri de ayni prensip üzerinde idi. Hakimiyet mefhumu onu tatbik eden hükümdarlardan ayrı telâkki ediliyordu.

Klâsik Türk-Grek medeniyetinde de demokrasi tatbikatı yerleşmişti. Eflâtunun **Cumhuriyet** adlı eseri Avrupanın terbiye ve bilgi âleminde, bugün bile en yüksek eserlerden birisi olarak tanınmaktadır. Büyük filosof, kitabında, ideal bir cumhuriyet şekli tavsif etti. Demokrasinin mâna ve mahiyetini bütün vuzuhile anlattı. Fakat Yunan sitelerinde bu demokrasinin tamamile tatbik edildiğini göremeyiz. Halbuki, daha eski olan Sumer ve Eti medeniyetlerinde, tam mânasile bir esirler sınıfının bulunmaması dolayısile, bunun daha geniş tatbikatı görülebilir. Bununla beraber, Perslere karşı büyük zaferlerden sonra, Yunanistanda Perikles devrile başlayan bir cumhuriyet idaresi meşhurdur. Periklesin meşhur cenaze hutbesinde, Yunanistanın demokratik bir idare şekline, başka milletler arasında ilk defa olarak sahip olduğu iftiharla anlatılıyor. Perikles diyor ki: «Bizde bir cumhuriyet hayatı vardır. Biz komşularımızdan ders alamadık, fakat

(1) Thomsen. İnscriptions de l'Orkhon deschiffrés, 1896. S. 92.

onlara örnek olacak mevkideyiz. Bizde her vatandaşın umumî idarede yeri vardır. Herkes kendi kendini inkişaf ettirmekte, kendi mesleğini seçmekte serbesttir; ve cumhuriyetimizin her ferdi, tâbi olduğu idarede bir mesuliyet ve bir hak sahibidir.» (1)

Yunanistanın o zamanki idare şekli, her şehrin ayrı ayrı kendi sahasına münhasır kaldığı cihetle, demokrasi bilhassa Atinada pek ziyade ilerlemişti. Atinalıların kendilerine mahsus bir umumî meclisleri ve seçilerek başa geçen bir reisleri veyahut kumandanları vardı. Umumî mecliste, bütün hür Atinalılar tabiî âza idiler. Orada, vakit vakit herkes toplanır, ve umuma taallûk eden meseleler üzerinde, temsilî mahiyeti haiz olmayarak, doğrudan doğruya vatandaşlar arasında müzakereler ve münakaşalar cereyan eder, kanunlar yapılırdı. Atinada **Solon** ile başlayan teşriî hayat, Perikles devrinde cumhurî şeklile kemale ermişti. Sokratı mahkûm eden mahkeme, hükümlerini cumhuriyet kanunlarından çıkarmışdı. Büyük Sokratın, bu hükme telâşsızca tâbi olması, ekseriyetin yaptığı kanunlara, Atinanın cumhurî idaresine karşı, hayatını vermekle dahi sadakat ve riayet göstermenin lüzumuna kani olduğunu isbat etmek içindi. Kaçırılması için arkadaşları ve bilhassa talebesi Eflâtun tarafından her türlü vasıta ve çareler gösterildiği

(1) Tukidit. Periklesin (Meçhul asker) mezarındaki nutku.

halde, bunu, sırf cumhuriyet kanunlarına itaatsizlik olur diye yapmaktan imtina eylemişti. İşte, Sokrat, Atinada o zaman böyle bir cumhuriyet faziletini temsil etmişti. Herkes kanunu yapmağa iştirâk eder ve ekseriyetin yaptığı kanuna, verdiği hükme tâbi olmak bir vazife olur.

Roma tarihinde bir cumhuriyet devri olduğunu biliyoruz. Patrişanlarla, Plebler kavgasının, Pleblerin galebesile nihayetlendiğini, ve onların da Roma hükümrani haklarını kazanarak Patrişanlar meclisine mukabil bir de Plebler meclisi açıldığını ve bu meclisin geniş bir salâhiyete, kanun teklifi hakkına malik olup yapılacak kanunların onların tasdikına iktiran etmesine vabeste olduğunu Roma medeniyeti tarihleri gösteriyor. Hatta, Romanın imparatorluk devrinde bile, pratorların ne kadar nüfuz ve hâkimiyete malik oldukları malûmdur. Pratorlar halk arasından, halk kütlesini, asılzadeler sınıfına karşı himaye edecek reisler olarak seçilirlerdi.

Hulâsa, klâsik medeniyetin gerek Yunanistan, gerek Roma safhasında, bazan pek yüksek, bazan mahdut cumhuriyet idaresi şekilleri ve demokrasi ideallerinin tatbikatı görülür.

İşte demokrasinin menşei böylece eski Türklerin tarihile başlayarak, asırlardanberi gâh inhitat, gâh itilâ ile nihayet zamanımızdaki mütekâmil devresine gelebildi. Bununla beraber, demokrasi halâ bir ideal olarak duruyor. Mütefek-

kir beşeriyetin bütün ümidi bu ideale daha çok yaklaşmak ve o istikamete doğru yürümekten ibarettir. Büyük Türk İnkılâbı da başlıca bu esas üzerine kurulmuştur.

Demokrasi, beşerî cemiyetlerin en çok inkişaf etmesine müsait şumullü bir sosyal felsefe olmakla, temeli olan halkın siyasî ve fikrî terbiyesini, hak ve vazifelerini her şeyin üstünde sayar. Demokrasi, kabiliyetlilerin faikiyeti demek olmakla, ilmî cereyanlara ve ilmî müddeiyata tevafuk etmektedir. Yaşamak için mücadele, kavinin bakası gibi hayat felsefesine ait düsturlar, muasır demokrasi mefhumuna uygundur. Bu itibarla, demokrasinin, en köklü ve hayatî bir içtimaî felsefe olarak daima hükümran olacağı tabiî görülmektedir.

Muasır demokrasi, önce Amerikan inkılâbı, daha sonra Fransız inkılâbile devlet sistemlerinde tatbike başlandı. Bunlardan evvel, 1688 de İngilterede, Istuvartlara karşı yapılan inkılâp da zikredilirse de o, hakikî mânasile demokrasiye doğru şuurlu bir hareket değildi; ve muasır demokrasi prensiplerini ilân etmemişti. Amerikan inkılâbı da Fransız inkılâbı kadar demokrasinin intişarında müessir ve nafiz olmamıştır. Fakat hemen hemen Fransız inkılâbile başlayan büyük sanayi inkılâbı bu gayeye varmak için pek ziyade müessir olmuştur.

Avrupada on dokuzuncu ve yirminci asırlarda diğer devletlere de birer birer intişar ederek

hâkim olan demokrasi mefhumu, bizim tarihî millî karakterimizden doğmuş olmakla milletimizin seciyyesine en uygun bir sosyal felsefe olarak Büyük İnkılâbımız bu temel üzerine yeniden kurularak tarihî millî benliğimize dönmüş bulunuyoruz.

İleride, demokrasinin prensiplerinden ve başka rejimlerle mukayeseli tatbik şekillerinden ayrıca bahsedilecektir.

KEMALİZMDE HALKIÇILIK İDEALİ

Halkçılık hareketinin tarihî tekâmülü

Halk ve hükûmetin, eski küçük küçük zümreleri ve sınıfları birleştirerek iki esaslı kuvvet halinde meydana çıkışı, muasır medeniyetin en önemli bir karakteridir. Buna engel olmak için, beylerin, softaların ve esnaf zümrelerinin istiklâlini korumak uğrunda, gerek memleketimizdeki teceddüt hareketi aleyhtarlarının, gerek başka memleketlerdeki, daha eski zamanlardan başlayan birleşme hareketine muhalefet gösterenlerin bir çok faaliyetleri olmuştur. Fakat bu teşebbüsler muvaffak olmamış ve en sonunda halk birliği meydana gelmiştir. Ancak, tam birleşme husul bulmadan önce, on ikinci asırdan on altıncı asra kadar, Avrupanın en önemli sosyal hareketlerinden birisi olarak, ayrılıkları muhafaza etmekle beraber, bazı hususlar-

da bir birleşme yapmanın imkânı olduğu düşünülmüş ve bunun tahakkuku için çalışıldığı görülmüştür.

Bu hareketlerden bir kısmı, hakikaten insanlığın sosyal refah ve saadeti için yapılmış olmakla beraber, bir kısmı da sırf egoistlik ve şahsî menfaatlar endişesile yapılmıştır. Cemiyet, bu devirde, o kadar dağınık bir manzara arzediyordu ki, insanlığın bu huzursuzluğu karşısında bazı geniş dşünceli insanların bir fikir isyanı yapacağı şüphesizdi. İnsanlığın ilerlemesi endişesile çırpınan yüksek duygulu insanlar, yeni bir yol bulmağa çalıştılar. Fakat ne yazık ki bu yüksek fikir ve duygu sahibi insanlık hâdimleri, bir yandan beyliklerin, öte yandan dinin öfkeli hücumuna uğrayarak yakıldılar yıkıldılar. Tarih, bize, lekeli ve insanlığa utanç veren sayfalarında bu elim manzaraları göstermektedir. Bununla beraber, fikirlerin öldürülemeyeceği, bilâkis mütemadiyen büyüyeceği pek tabiî idi.

Bu fikir kıyamından başka, bir de muayyen bir sınıf veya zümrenin, ötekileri kendi nüfuz ve otoritesi altına almak suretile birliğin teminine çalışmak hareketi olmuştur. Bu teşebbüse göre, bir kısım hürriyet, bu zümre ve sınıflarda veya sitelerde kalacak, buna karşılık, müşterek menfaatlar, zümrelerin, sınıfların veya sitelerin genel otoritesine tabi olacaktı. Bu genel otoritede, ayrı ayrı zümrelerin, sınıfların veya sitelerin hu-

kuku temsil edilecekti. Bu teşebbüs de rekabetler yüzünden muvaffak olamadı. Bununla, bir nevi halk sınıfları korporasyonu ileri sürülüyordu. Bugün İtalyada Mussolini'nin tatbik etmek istediği faşist korporasyonlar sistemi de, bazı farklarla bu fikrin canlandırılması teşebbüsüdür.

Buna benzer başka bir teşebbüs de, teokratik teşkilât otoritesi içinde bütün sınıfları toplamaktı. Dinî bir sosyete içinde bütün prensipler eritilmek isteniyordu. Fakat, dinin manevî sahaya münhasır kalması prensibi, böyle siyasal bir teşebbüse girişmesinin en büyük engeli olmuştu. Bu yüzdendir ki, ne bizdeki şeriat ne de Avrupadaki katolik kilisesi, en kuvvetli ve ihtişamlı zamanında bile, cemiyetin doğrudan doğruya idaresini eline alamamıştı. Hiristiyanlık, zaten, ta kurucusu zamanındanberi, siyasal cephede muvaffak olmamış bir ihtilâl idi. Ancak vicdanlarda, gönüllerde yerleşmiş ve propagandası gizli katakomplarda olmuştur. Nüfuzu büyük, fakat, cismanî kuvveti hiç yoktu.

Genel teokratik otoriteye engel olan ikinci bir sebep te, dinî teşekkülün, başka hiç bir sınıf veya zümreyi içine almamak üzere teşekkül etmiş olması idi. Asya dinlerinde, Mısırda ve Avrupada dinî hierarşi ve teşekküller daima kendi başlarına kalmışlar, ve başka zümreleri ve meslekleri aşağı görmüşlerdir.

Üçüncü bir engel de, feodal beylerin kendisine teslim olmayışları idi. Roma imparatorluğunun yıkılışı anında, kilise, bütün halkı ve hatta yeni müstevlileri manevî egemenliği altına almıştı. Yalnız Avrupa feodalitesi kendisini kilise boyunduruğuna kaptırmaktan kurtarmıştı ki, bu da, cemiyeti bütünlüğüle, merkezî bir kilise otoritesine tâbi kılmağa bir engel teşkil etmişti.

Anadoluda, şeriatçılık, Selçuk devletinin sonlarında ve Osmanlı devletinin ilk zamanlarına tesadüf eden küçük beylerin kargaşalıkları içinde, bir aralık, bütün sosyal otoriteyi kendisinde toplamak teşebbüsünde bulundu. Fakat, bir taraftan şeriatın kendisini doğrudan doğruya siyasal işlere vermesinin kendi varlığındaki hikmetle bir tezat teşkil etmesi, öteyandan egemen beylerin, böyle bir tesirin boyunduruğundan kendilerini uzak bulundurmaları, ve üçüncü olarak da, şeriatçılık ve medrese teşekkül ve hierarşisinin kendisinden başka sınıf ve zümreleri içine alamaz bir halde bulunması ve hatta onları aşağı ve günahkâr görmesi, tıpkı Avrupada olduğu gibi, bu teşebbüsü akamete uğrattı, ve şeriatçılık yalnız manevî yoldan nüfuz ve kudretini göstermek ve tatbik etmekle iktifa etti.

Görülüyor ki, Türkiyede genel halk mefhumunun teşekkülünde, ortalama bir merhale sayılan sınıfları ve zümreleri birleştirme yolundaki bu dinî teşebbüs muvaffak olamamıştı.

Aynı gayeyi temin edebilecek olan, yani sınıfların birleşmesi şeklindeki genel bir halk birliğini meydana getirecek olan, Anadoludaki Ahilik teşkilâtı da bir nevi korporasyona tâbi tutulmak istenmişse de, bu teşkilâtların ve çeşit meslek zümrelerinin birbirile rekabetleri böyle bir genel birliği temin imkânını vermemişti.

Fikir cephesinden de bakılınca, büyük sosyal ve ulusal fikirler ve görüşler sahibi olan ve büyük sistemler kurmuş olan Farabiler, İbni Sinalar gigi Türk filozoflarının ve başka geniş görüşlü sosyal ilerleyiş mücahitlerinin, kütleyi birleştirmeğe matuf olan fikrî ve manevî cehitleri, yazık ki bir çok menfî cereynlarla karşılaşmıştı. Dinî taassup yüzünden ve hele Gazalinin, tefekkür hürriyetine indirdiği müthiş darbeden sonra, bu fikrî hareket de büsbütün neticesiz kalmıştı.

Trük milleti, şeriatçılığın tazyikine karşı duran Anadolu beylerinin, cemiyet içindeki bu lâyik bünyelerine çok müteşekkirdir. Çünkü, şeriatçılık, onlar dışında bütün zümreleri manevî esaret ve boyunduruk altına aldığı halde, beyler buna mukavemet göstermişlerdir. Osmanlı padişahları da, şeriatçılığın himaye ve tahakkümünden kendilerini kurtaramamışlardı. Yalnız feodal beyler, bu boyunduruğa teslim olmamışlar, softalar ve medreseciler esaretine kendilerini kaptırmamışlardı.

Bu mühim vaziyeti iyice kavramak için, Anadolunun bu sıralardaki genel durumunu sade-

ce hatırlamamız kâfidir. Bir yanda, beylerin yarı lâyikligi, öteyanda, şeriatçılığın tâbiiyet ve teslimiyet isteyen kuvveti; bir tarafta zihnî hürriyetle karışık siyasal egemenlik, öbür tarafta şeriatçılığın kör körüne iman ve itikad isteyen taassubu yaşıyordu. Anadolunun o devirdeki sosyal manzarası bu idi. Bunu bir az daha inceleyelim.

Feodal sistemin menşelerini araştırırken, onu teşkil eden ilk unsurlar arasında, yani beyliklerin ilk teşekkül tarzı içinde, malikâne sahiplerinin, emniyet ve huzur temini isteğile, beye teslim olmalarını gördük. Böyle bir muhitte, şeriatçılığı temsil eden hocanın ne kadar âciz ve kuvvetsiz bir durumda olduğu anlaşılır. Hoca, beyin bir âleti olmaktan başka bir şey yapamazdı. Anadolu beylerinin kalblerinde, şeriatçılığa üstün olan ruh daima yaşamıştır. Onlar, kendilerini, yalnız şeriatçılık kuvvetinden müstakil saymakla kalmayarak , ona ayni zamanda egemen oldukları telâkkisini de yaşatmışlardır. Şeriatçılığa düşman bir durumda değillerdi, ancak, onu, kendi manevî sınırları içinde bırakmışlardı; vazifeler ayrı idi. Uzun zaman Anadoluda, şeriatçılığa karşı, bir kısım halkın istiklâlini yaşatan, beylerin kuvvet ve nüfuzları idi. Beyler istiklâllerini her türlü kayda karşı şecaatle müdafaa ederlerdi. Böylece, cemiyetin teokratik bir birlik ve tam şeriatçı bir teşekkül meydana getir-

mesine engel olmak hususunda belki bütün öteki âmillerden daha kuvvetli bir rol oynadılar.

Demek oluyor ki, Türkiyede, genel halk mefhumunun, teokratik bir telâkki içinde, yanlış yoldan, meydana getirilmesi için yapılan şeriatçılık teşebbüsü, bu saydığımız sebepler altında bastırılmış oluyordu.

Bir yandan da şeriatçılık yavaş yavaş kendi içindeki birliği de kaybetmekte idi. Tarikatler, mezhepler, Anadoluda yer yer kuruluyor ve birbirlerile çarpışıyorlardı.

Hangi sivil cemiyette, dinî cemiyette olduğu kadar kavgalar olmuş, ve nefretler uyanmıştır? Hangi cemiyet, şeriatçılık veya kilise içinde olduğu kadar parçalara ayrılmıştır? Ve hangi cemiyet, bu dinî ayrılıklardan, tahriklerden ve çarpışmalardan ziyade, başka bir âmille mutazarrır olmuştur? Başka hangi hareket, halkı şeriatçılık kadar üzmüş ve hırpalamıştır? Sünnilik, Alevilik davalarının izleri ve kalıntıları, Anadoluda halk arasında halâ yaşamaktadır. Tarikatlerin birbirlerine karşı keskin düşmanlıkları, asırlarca Türk milletinin kuvvetini israf etmiştir. Anadolu halkını manen zayıf düşüren ve onu istismar ettiren en büyük âmillerden biri olarak bu mezhebî ayrılıklar ve davalar gösterilebilir.

İşte bütün bu karışıklık ve ayrılıkların, Anadoluda siyasal halk mefhumunun genel bir zihniyet etrafında meydana getirilmesi teşebbüsünü

akamete uğratan en kuvvetli sebeplerden olduğu şüpheden aridir.

Avrupada, on birinci asrın sonunda, Papa VII ci Gregory'nin teşebbüsleri de, böyle genel teokratik otorite kurmak gibi bir amacı istihdaf etmişti. Onun da, hemen ayni sebeplerle mağlûbiyete uğradığı Hiristiyanlık tarihinde mühim bir fasıl teşkil eder.

Teokratik bir zihniyet ve çenber içinde, genel halk mefhumu kurulamaz, yaşayamaz. Halk mefhumu nasyonal, lâyik ve müstakil bir ruh ve hava ister. Avrupada Gregory'nin teşebbüsü akim kaldıktan sonra, cismanî kuvvetin istiklâlini, din ile devletin ayrılığını, ilk defa olarak ilân eden - garip bir paradokstur ki - en çok zühdü takva sahibi olarak tanınmış olan kral St. Louis idi (1269). Avrupada asırlarca evvel başlayan bu hareket, garp medeniyetinin inkişafında büyük bir âmil olduğu, yukardanberi teşrih etmeğe çalıştığımız meseleler karşısında aşikâr olarak görünür. Halk mefhumu, ancak böyle bir cismanî zemin üzerinde filizlenme imkânını bulabilmiştir. Bununla beraber, Avrupada da, bu mefhumun olgunlaşmış şekli ve tatbikatı ancak on sekizinci asırda başlar. Yalnız İngilterede, bu hareketin on yedinci asrın sonunda kuvvetlenip geliştiği ve tatbik sahasına geçtiği görülür. (1)

İtalyada ise, on birinci asırdan on altıncı asra

(1) İngilterede 1688 Cromwell inkılâbı.

kadar devam eden serbest şehirler idaresi ve siteler sistemi içinde, başlıca ticarî cemiyetin temevvüçleri olarak, bir halk mefhumunun yaşadığını görüyoruz. Fakat, bu siteler halkının, nasyonal halk mefhumundan ne kadar ayrı bir karakteri haiz olduğu aşikârdır. Nüfuz ve kudreti pek eksik olmakla beraber, bu sitelerin birbirlerile rekabetleri içinde, hakikî egemenlik mefhumu da kayboluyordu.

Buna benzer şeklin, daha önce, eski Yunanistan ve Ege sitelerinde de bulunduğu ve hatta daha gerilere gidilirse, Sümer ve Eti Türkleri devrine kadar (M. Ö. 4000) götürüldüğü görülür. Fazla olarak, bu eski devirlerin sitelerinde, esirler sınıfının da bulunması ve bunun, meselâ Atina ve İspartada olduğu gibi, sitenin büyük bir ekseriyetini teşkil etmesi - velev siteye münhasır olsa da - halk mefhumunun esaslı bir surette teessüsüne büyük bir engel teşkil ediyordu. Rönesans sitelerinde, bu esirler zümresi bulunmamakla beraber, eski Yunan ve Roma sitelerinin münisipal ruhu burada oldukça yaşatılmış oluyordu. Zaten rönesansla, Yunan edebiyat ve felsefesinin eşsiz derinlik ve güzellikleri de yeniden diriltilmiş olmakla, bu hayatın yaşanmasına daha geniş bir imkân verilmiş oluyordu. İtalyada çoğrafî ve ticarî sebeplerle feodal sistemin kuvvetli olmayışı da, serbest sitelerin inkişafına bir vesile olarak gösterilebilir.

Bu serbest siteler şüphesiz yalnız İtalyaya münhasır değildi. Flanders denilen Belçika siteleri ile, Almanya, İngiltere, Fransa ve İspanyadaki siteler de vardı. Fakat bunlar nisbeten daha az inkişaf etmiş bir manzara gösteriyorlardı, ve böyle olması da tabiî idi. Çünkü, Akdeniz havzasının ticarî faaliyetini buralarda bulmak mümkün olamazdı. Ancak Amerikanın keşfinden sonra, bu ticaret havzası değişmiş ve sıklet merkezi Atlantik kıyılarına ve şimale geçmişti. Başka memleketlerin siteleri tarihinde, feodalite bozumundan sonra, beylerin veya çiftlik sahiplerinin şehirlerde yerleşmeleri keyfiyeti de pek mühimdir. Bunlar cesur ve muharip bir tiptir ki İtalyan sitelerinde bulunmıyor. Berikilerin daha çekingen, feragatli ve sosyal olan karakterine karşı, ötekilerin feodalite ananesindeki şövalyeliğin ve yiğitliğin bakayasını yaşattıkları görülür.

Mevzuumuzu yakından alâkalandırdığı için, on birinci asırdan on beşinci asra kadar, site cumhuriyetleri tarihine bakacak olursak, görünüşte birbirine zıt olan, fakat varlıkları hiç şüphe götürmeyen iki önemli vakıa karşısında kalırız. Bu vakıalardan biri, gözlerimiz önünde şaşılacak bir şecaat, hürriyet ve sanatın yeniden parlaması, eski Yunan ruh ve hayatının bütün şaşaasile canlanmasıdır. Rönesans siteleri, hayret edilecek derecede bir refah ve saadet içinde idi. Buralarda

klâsik Grek hareket ve hürriyetinin yeniden canlandığına şahit oluyoruz.

Sitelerdeki halkın hakikî vaziyeti ve yaşadıkları hayat nasıldı, saadet hisseleri ne derecede idi, sorusu karşısında verilecek cevap şu olabilir. İhtimal ki hiç bir devir, - eski Atina hayatı müstesna olmak üzere - zıtları bu kadar muvaffakiyetle toplamamış, neşe yanında tatlı bir hüzünü, hayatiyet ve canlılık yanında serin bir sükûn ve itidali bu kadar âhenk ve imtizaç içinde birleştirmemiştir. Bundan önce yalnız Yunanistanda, ve oraya da bu hayatı miras bırakan Sümer - Eti medeniyetlerinde, beşerî kültürün bu yüksek tezahürünün izerlerini buluyoruz. İnsan mukadderatının bu kadar tahrik edildiği, insan ruhunun bu kadar kaynaştığı bir devir, arzettiğimiz gibi, tarihte pek ender bulunur.

Aynı zamanda ikinci bir vakıa daha göze çarpmaktadır ki, o da bu cumhurî sitelerin, - manevî hürriyetinin çoğalmasına mukabil - siyasal hayatlarında hürriyetin gittikçe azalmasıdır. Emniyet ihtiyacı o kadar büyüktü ki halk daha az gürültülü, daha az popüler bir sisteme sığınmak isteğini duyuyordu. Floransa, Venedik, Cenova, Milân ve Pisa gibi ilk Rönesans sitelerinin tarihine bakacak olursak, hepsinde, bizim memleketimizde, Tanzimattanberi vaki olan halin aksine olarak, siyasal hürriyetin, gittikçe azalmakta olduğu görülür. Hür

müesseseler gittikçe artacak yerde eksiliyor, ve kuvvet mütezayit bir surette münferit şahıslar elinde toplanıyordu. Görlüyor ki, bu site cumhuriyetlerinde, eski Yunan ve ondan önceki Sümer-Eti sitelerinde duyulmayan şekilde bir emniyet ihtiyacı, içtimaî vaziyette ve müesseselerin terakkisinde tatmini hissedilen bir ihtiyaçtı. Buna mukabil, eski Mezopotamya, Anadolu ve klâsik Yunan sitelerinde olduğu gibi bunlarda da, biraz önce söylediğimiz veçhile, canlı, zengin ve beşerî ruhu derinden alâkalandıran parlak bir hayat yaşanıyordu. Sübjektivite ve objektivite son derecede âhenkli bir şekilde mezç edilmişti; hem maddî hem spiritüel hayat birlikte yaşanıyordu. Esasen muasır medeniyet de bu karakterini Anadoludan, Egeden, ve bunların yeniden diriltilmesinden ibaret olan Rönesanstan almış, ve büyük Sanayi İnkilâbile de, on dokuzuncu asırda, en münkeşif derecesini bulmuştur. Bizde gerek Rönesansın, gerek Büyük Sanayi İnkılâbının, bu kadar gecikmiş olması, objektivite ruhunu son derecede geri bırakmış ve onun ziyanına olarak sübjektiviteyi bir taraflı bir inkişafa mazhar etmişti.

Rönesans sitelerinin siyasal hayatında gittikçe azalan hürriyet, meydana getirdiği kötü netice ile, cumhuriyet teşkilâtının yayılmasına ve gelişmesine engel olmuştu. Siteler arasındaki rekabet ve savaş böyle bir mahzuru meydana getirdi; ve yabancı devletlerin istilâ tehdidleri al-

tında kalmak bile bunun önüne geçemedi. Bu siteler, haricî bir tehlike karşısında, kendi aralarındaki ihtilâfları bırakarak müşterek ve müttehid bir kütle halinde hareket edemeyecek derecede birbirine düşman ve rakip olmuşlardı. İtalyan halkı, bu tesirler altında, son zamanlara kadar millet olmaktan mahrum bir hayat yaşamıştır. Anck 1859 da İtalyan ulusal birliği meydana gelebilmişti.

Eski Yunanistan da, birbirine rakip küçük cumhuriyetlerden müteşekkildi; bununla beraber, bunların İtalyan sitelerile mukayesesi Yunan siteleri lehine hüküm verdirir. Çünkü, bunlar müşterek bir düşmana karşı birlik bir cephe meydana getirebilmek ve mukavemet etmek kudretini haiz olduklarını Med muharebelerinde göstermişlerdi. Atina, Sparta ve Teb sitelerinde, daha çok intizam, emniyet ve adalet vardı. Bununla beraber, Grek cumhuriyetleri ne kadar kısa bir zaman içinde bozulup gitmişti. Makedonya ve Roma gibi büyük devletlerle temasa gelir gelmez sükût etmişlerdi. O kadar ihtişamlı, o derecede münkeşif bir hayat yaşayan bu küçük cumhuriyetler de, nihayet istikrarlı ve mukavemetli bir hayata malik olamayarak göçmüşlerdir.

İşte halk mefhumunun, müşterek ve umumî mânasının ulus mefhumile birleştiği zaman, kuvvetli, mukavemetli ve paydar olabileceğini, bize, tarihin birbirinden uzak, ayrı ayrı iki devrindeki, birbirine rakip site cumhuriyetlerinin manzarası

göstermeğe kâfi gelir. Bundan daha geriye gidersek, Sümer sitelerinde de bu hali görebiliriz. O parlak medeniyet güneşinin de, dünyaya aydınlık verdikten sonra kararmasına sebep, siteler arasındaki derin siyasal rekabetler olmuştur.

Şimdi halk mefhumunun Rönessans sitelerinden sonraki inkişaf merhalelerini kısaca takip edelim.

Rönessans sitelerinden sonra, veya kısmen onlarla muasır olarak, az çok aynı şekilde bir halk mefhumu yaşatan siteler, Fransanın cenubu ile ona komşu olan şimalî İspanyada bulunuyordu. Bu şehirler de, büyük bir terakkiye mazhar olmuşlar, zenginlik ve ehemmiyet kazanmışlardı. Sitede vatandaşlık mefhumile, feodal beylik mefhumunun karışmış bir hali göze çarpmaktadır. Hatta, o zaman papaslar da, bu cereyana girmiş bulunuyorlardı. Fakat şimalî Fransanın emperyalist ruhu, cenubun demokratik teşekküllerile mücadeleye girişmekte gecikmedi ve krala bağlı feodal sistem tekrar kurulmakla, cenupta canlanmağa yüz tutan halk mefhumu da baskı altına alındı. Cenubun halkçılık ruhu taşıyan vatanseverliği muvakkaten mağlup olmuştu.

Biraz sonra, bu hareketin İsviçre dağlarında tekrar canlandığını görüyoruz. Burada yabancı bir boyunduruğa karşı açılan savaş büyük bir şecaatle devam etti.

Daha şimalde, Flanders'in serbest şehirlerine gelince, bunlar «Hanseatik ittifak» denilen bir

topluluk içinde halkçı ve demokratik bir hayat yaşıyorlardı. Bununla beraber, siyasal teşkilât, bu teşekkülü tamamen içine almayarak her tarafından feodalite ile sarılmış ve tazyik edilmişti. Bu itibarla, futuhat yaparak halkçılık ruhunu yaymak şöyle dursun, kendilerini güçlükle müdafaa edebiliyorlardı. Kendi imtiyazlarile, ancak kendi hudutları içinde kalmağa mahkûm edilmişlerdi. Demokratik, halkçı teşekkül o sınırlar içinde kapalı kalmıştı.

Hasılı Rönessans sitelerinde başlayan halkçılık mefhumu, Fransanın cenubunda, az bir zaman için parlayıp sönmüş; İsviçre dağları içinde, küçük bir mikyasta muzaffer olmuş; ve şimalde Flanders ve Ren sitelerinde, kendi hudutları dışına çıkmamağa mahkûm edilmişti. Fakat fikir yürüyor, halkçılık mefhumu ilerliyordu. Bu, önüne geçilmez bir kuvvet idi. Şimalin feodal beyleri, şehirlerin azametinden ve şaşaasından korkmağa başlamışlardı. Böylece halkçılık ruhu, yavaş yavaş şehirler dışına sızmağa, feodal beylere karşı, köylü isyanları sıklaşmağa başlıyordu. Bunun neticesi olarak, Avrupanın hemen her tarafında, feodal beylerin, şehirlere karşı, birleşmeği temayülü görülüyordu. Bununla beraber, bu hareketler, mahallî ve mevzîî olmaktan kurtulamamıştı. Şehirler, nakil vasıtalarının azlığile, birbirinden ayrı idiseler de, halk ruhunun ve prensibinin seyyaliyeti, bazan bir yerdeki hareket ve faaliyetin, en uzak şehirlerde kısa bir za-

manda yayılmasını mümkün kılıyordu. Meselâ, Flanders sitelerinin, Burgundiya düklerine karşı meşhur mücadeleleri, Ren ve Fransız sitelerinde çok geçmeden derin akisler uyandırmıştı. Bu mücadele uzun bir zaman sürdükten sonra ne bir taraf ne öteki taraf kat'î bir zafer temin edemeden bir uzlaşma zarurî görülmüştü.

Böylece, halkçılığa dayanan şehirlerin siyasal taazzuvları beylerce kabul edilmişti. Bunun mühim bir neticesi olarak serbest şehirler, feodalite ve monarşi ile bir irtibat kurmuş bulunuyorlardı. Halkçılık mefhumunun yayılışında işte bu irtibat büyük bir âmil olmuştur.

Fransanın **«eta jenero»** su, İspanya ve Portekizin **Kort'**ları, İngilterenin parlâmentosu, site devletlerinin, feodalite ve monarşi ile böyle bir anlaşmasının neticesi idi, ve hepsinin esas unsurları hemen hemen birbirinin aynıdır. Yani hepsinde, asılzadeler, rahipler ve site mümessilleri vardı. Bunlar toplanıyorlar, ve kendi kendilerini bir tek cemiyet halinde birleştirmeğe çalışıyorlardı; halkçılık mefhumu, bir derece daha kuvvet kazanmış ve yükselmiş oluyordu. Sitelerin, genel bir devlet teşkilâtı içine alınmaları ve aynı otoriteye tâbi tutulmalarile, halkçılık mefhumunun da kanunlaştırılması temin edilmiş bulunuyordu. Adları ne olursa olsun, feodalite ve monarşiden halkçılığa doğru atılan adım hepsinin esas karakterini teşkil etmişti.

Cihan halkçılık ruhunun, tarihî inkişafını daha iyi anlamak için, tetkikimize biraz daha devam edelim. Yukarda saydığımız unvanlar altındaki meclislerin ne zamanlar toplandığı, niçin toplandığı, konuşma mevzularının neler olduğu, âza - larının salâhiyetleri ve müzakere usulleri pek bilinmiyor. Fransada, **Etajenero**'ların, bilhassa malî meselelerde, son çare olarak, krallar tarafından, gelişi güzel toplanmağa çağırıldıkları malûmdur. Memlekette büyük bir âfet veya buhran olmadan böyle bir toplantı vaki olmamıştır. Asılzadeler ve rahipler buraya küçük bir alâka ile geliyorlardı. Çünkü, bu meclislerde büyük bir nüfuzları bulunmadığını ve hükûmetteki rolleri de bu yoldan olmadığını biliyorlardı.

Bu meclislerin siyasal işleyişlerinin karakteri ne idi? Bir zaman için, onları büsbütün ehemmiyetsiz görüyoruz, başka bir zaman da dehşet saçan bir durum da buluruz. Eğer kral kuvvetli ise, bunlar uysal ve zelil bir vaziyete düşerler; eğer hükümdar, biçare ve zayıf ise ve bu meclislerin yardımına ihtiyaç gösterirse, o zaman bunlar, ya bir aristokratik zümre - nin nüfuz ve tesiri altında veya bazı ha - ris demagogların pençesile sevk ve idare edilen kuvvetli heyetler haline gelirlerdi. Bu - nunla beraber, yaptıkları iş kendilerile birlikte sönüp giderdi. Çok şeylere teşebbüs ederler, çok vaidlerde bulunurlar, fakat neticede hiç bir şey yapılmazdı. Kat'î egemenliği haiz parlamanter

şekiller kurulmadan önce, esaslı hiç bir siyasal ve sosyal hareket bu meclislerden çıkmamıştır. Fakat, bunların büsbütün faydasız kuklalardan ibaret oldukları da zannedilmemelidir. Biraz önce de arzettiğimiz gibi, bunların halkçılık mefhumunun inkişafında esaslı bir merhale teşkil etmesi, muasır siyasal ve sosyal hayat bakımından son derecede önemli olduğu söz götürmeyecek bir gerçekliktir. Bunların, o zamanki siyasal ve sosyal hayat üzerinde doğrudan doğruya değilse de bilvasıta olsun hiç bir tesirleri olmadığı da söylenemez. Hiç olmazsa, manevî bir tesirleri vardı: zaman zaman uygunsuzluklara protestolar yaparlar ve bazı prensiplerin üstünlğünü fikirlerde canlandırırlardı. Meselâ, vergi tarhında halkın da reyi alınması, kendine fîlen temas eden meselelerin münakaşasına iştirak ettirilmesi, ve salâhiyet sahiplerinin aynı zamanda mesuliyet altında bulundurulmaları gibi prensipler bu meclislerde münakaşa ediliyordu. Bu hareketler, hiç şüphesiz, bir milletin faziletlerini idameye hizmette önemli ve değerli işlerdir. Esasen halkçılık mefhumunun ehemmiyeti de, başlıca bu prensiplerde mündemiç değil midir? Onu isteyişimizin sebebi, bu prensipleri sosyal ve siyasal hayatımızda hâkim kılmak, halk menfaatlerini ferdî ihtirasların üstüne çıkarmak, böyle bir ahlâk meydana getirmek içindir.

Bu meclisler beşerî tekâmülde, halkçılık mef-

humunun inkişafı uğurunda bir hizmet görmüşler, bir merhale teşkil etmişler; fakat henüz bir hükûmet vasıtası olamamışlar, ve siyasal teşkilât içine iyice girememişlerdi. Bu itibarla, meydana gelişlerine saik olan esas gayeyi,, yani memleketi ayıran bütün sosyal zümreleri bir kütle halinde birleştirmeği ve egemen kılmağı başaramamışlardı.Bu zafer, daha sonraki merhaleye kalmıştır. (1)

İngilterede de, parlamanter sistemin inkişaf merhalesi, bunlardan biraz farklı olmakla bera -

(1) İspanya içtimaî tarihinde görülen bir iki istisnaî vak'ayı, bizce ehemmiyetine binaen burada istitraden kaydediyoruz:

Kastiliya Siteleri, daha önceden sivil bir takım hakları, hükümdar fermanlarile elde etmişlerdi. Bu haklar içinde, müdafaası kendilerine ait olmak üzere geniş ovalara sahib olmak ta vardı. **Kort**larda (Halk meclisleri), bu sitelerin, on ikinci asrın ortalarından evvel temsil edilmedikleri görülüyor. Bunlar, ancak on ikinci asrın sonuna doğru bu meclislerin daimî ve esaslı azaları olmuşlardır. Sonraları, bu âzaların bir çoklarının Kral tarafından davet edilmemiş olması, ve kısmen de ihmal yüzünden kendilerinin gelmemeleri **Kort**lardaki üyelerin sayısını azaltmıştı; böylece bir çok siteler bu haklarını yavaş yavaş kaybetmişlerdi. On beşinci asrın sonlarında, yalnız on beş site **Kort**lara üye gönderiyordu. Asılzade ve rahib sınıfları ise, zaten bu toplantılarla yakından ilgilenmediklerinden - daha doğrusu halkçılık mefhumunun inkişafını istemediklerinden - bunların üyeleri site üyelerinden de daha az ve ehemmiyetsiz idi.

Bununla beraber, Kastilya ve Aragon'da **Kort**lar kanun yapıyorlardı, ve 1283 te çıkan bir kral fermanile, her yıl toplanması emredilmişti. Daha sonra, toplantı iki yılda bir defaya indirilmişti.

Aragon **Kort**larında, yukarıdaki üç sınıftan başka, askerî zümre ve «**İnfanzon**» denilen şövalyeler de temsil ediliyordu. Buradaki **Kort**lar teşriî ve icraî salâhiyeti haizdi. Valansiya ve Katalonya da, Aragonla birleşmezden önce, aynı salâhiyetlerle işleyen **Kort**lara maliktiler. Fakat bunlar, genel Avrupa sosyal tarihi içinde, bir zamana münhasır, bir iki istisna teşkil eder.

ber aynı esaslar içinde olmuştur. İngiliz halkçılığının ve parlâmento sisteminin inkişafı, hususî ehemmiyeti haiz olması dolayısile, ayrı bir bahiste daha etraflı incelenmeğe değerse de, burada ancak genel çizgilerine ait bir kaç noktayı tebarüz ettirmeği, ötekilerle mukayese için lüzumlu görüyoruz.

İngiliz parlamentosunun, başka memleketlerdeki bu çeşit meclislerden farklı, bazı karakterleri vardır.

Birincisi, İngilterede, lortların çok ve vasalların az bulunması dolayısile, kralla mücadele edecek halk zümresine, bir kısım lortların da karışmış bulunmasıdır. Böylece, krala karşı bir takım aristokratların halk ile iş birliği yaptıkları görülüyor.

İkinci karakter olarak, halk mefhumu uğrunda, İngiliz feodalitesinin site halkile birleşmesi vardır. Avam kamarasında, feodalite mümessilleri, halk grubundan ayrı, ve ona muhasım vaziyette değil, onunla birlik halinde bulunuyorlardı. Böylece, İngilterede, halk meclisleri, başka memleketlerde olduğundan çok daha yüksek bir kuvvete malikti; o derecede ki, halk, memleketin idaresine bilfiil müessir olabilecek bir vaziyete çok erken gelmiş bulunuyordu. On dördüncü asırda, İngiltere parlamentosunun karakteri hemen teşekkül etmiş gibi idi. Kralın, müşavir meclisi olan lortlar kamarasına mukabil

avam kamarası, küçük mülk sahiplerinin, site - lerin ve bir kısım lortlarla feodalitenin mümes - sillerinden teşekkül etmişti. Umumî olarak henüz parlâmento idaresi yoktu, fakat avam kamarası, hususî ve mahallî menfaatleri koruyabilen muntazam bir müessese halinde işleyor, ve prensip itibarile değilse de, filen hükûmet organizması içinde bulunduğunu gösteriyordu. Bu itibarla, bu meclislerin toplanışındaki gaye, yani, cemiyetin çeşit sınıflarını bir arada ve bir kül halinde toplamak emelile temsil edilen halkçılık ideali, başka ülkelerde mümkün olmadığı bir derecede, İngilterede tatbik imkânını bulmuştu. İşte ta ilk zamanlardanberi İngiliz parlâmentosu - nun ve halkçılığının bu zaferi, öteki ulusları bu alanda geride bırakmıştı.

Almanyaya gelince, burada cemiyet sınıf - larını, halk mefhumu etrafında birleştirmek gayreti, ilk zamanlarda ruhsuz ve soğuk kalmıştı. Almanyada, Avrupanın başka yerlerinde oldu - ğundan ziyade sınıf ayrılıkları ve sınıf istiklâlleri görülmüştür. Feodalite, uzun zaman kralla birliğini bozmamış, halktan ve sitelerden ayrı kalmıştı. Eklesiyastik anane de, istiklâlini koruyabilmişti. Bu itibarla, Almanyada halkçılık hareketinin inkişafı, siyasî bakımdan çok geri kalmıştı. Bununla beraber, dinî Reform'un, sosyal halkçılık ve milliyetçilikte çok mühim bir âmil olduğunu söylemiştik.

Buraya kadar halkçılık alanında sosyal ve siyasal hayatın bütün teşebbüslerini ve faaliyetlerini genel olarak mütalea etmeğe çalıştık. Mukabil teşebbüslerin hemen hepsinin akamete uğradığını, ve cemiyette halk mefhumunun gittikçe geliştiğini gördük. Bunların sebep ve neticelerini mümkün mertebe gözönüne getirmeğe çalıştık; ve gördük ki, cemiyette birlik kolaylıkla elde edilemiyen ileri bir muvaffakiyettir; yüksek bir kültüre ve sosyal seviyeye ihtiyaç gösterir. Sosyal tüzenlik ve halk egemenliği mefhumunu kavramak, uzun bir beşerî inkişafın mahsulü olduğunu anlıyoruz.

Bu tarihî manzara karşısında, Kemalizm İnkılâbının bu yüksek prensibinin, Türk milletinin ilerleyişindeki derin mahiyeti ile ehemmiyet ve şumul derecesini takdir etmemek mümkün değildir. Sınıf ayrılığı gibi, birbirine son derecede düşman ve rakip parti ruhu da, bir memleketi ve halkı aynı akıbete uğratmak gibi menfi bir kuvveti haizdir. O da, site ve sınıf ayrılıkları kadar halk mefhumunu ucuzlatan, küçülten ve genel millet mefhumundan ayıran, parçalayıcı ve yıkıcı bir kuvvettir. Yeni Türkiye Devletinin, üzerinde kurulduğu esaslar, derin bir şükran duygusile söylemeliyiz ki, Atatürk'ün harikalı dehasile, böyle büyük bir siyasal ve ulusal tehlikeden masun kalmıştır. Bizde artık, parti ayrılığı bahanesile halk ayrılığına, halk mefhumunun millet mefhumundan ayrılmasına imkân ve-

recek kapılar kapatılmış, uçurumlar ve gedikler doldurulmuştur. Engin ve geniş bir Türk halkçılığı, Türk ulusçuluğu ile müterafik olarak ve ondan ayrılamaz şekilde yaşıyor; her şeyin üstünde ulusal menfaatlerin egemenliği temin edilmiş bulunuyor. Bu sayede Türk milleti, en kısa bir zamanda, medeniyet âleminde en ön safa geçmek, en yüksek seviyeye çıkmak yolunu bulmuştur. Böylece, bu millet, üç asırdan beri bazı arızî sebeplerle ve arızî bir safha olarak, ihmal ettiği uzun medeniyet tarihindeki hâkim rolünü tekrar alacaktır.

Bu esaslara göre, Avrupanın sınıf kavgaları da, bizim halkçılık mefhumumuzla telif kabul edemez. Biz, sınıf ve zümre farkı kabul etmeyen ve buna imkân bırakmayan bir sosyal teşekkül içindeyiz. Atatürk'ün şu sözlerini hatırlayalım: «Bizim milletimiz, yekdiğerinden çok farklı menafi takib edecek, ve bu itibarla yekdiğerile mücadele halinde bulunagelen muhtelif sunufa malik değildir. Mevcut sınıflar, yekdiğerinin lâzım ve melzumu mahiyetindedirler». «Mücadelesiz cemiyet olmaz» sözü yanlış ve iflâs etmiş bir sosyal felsefenin ifadesidir. Cemiyetin esasında mücadele bulunmakla beraber, büyük İngiliz filesofu Hume'un dediği gibi, sempati ve iş birliği hakimdir; muhasım sınıflar değil, el ele tutunmuş meslekler vardır. **Bugünün en doğru, ve tarihin en orijinal sosyal felsefesi bizim İnkilâbımızla filîleşen, daha doğrusu realiteden alınan Kemalizm felsefesidir.** Cum-

huriyet Halk Partisinin programı, bu felsefenin veciz bir ifadesi olduğu gibi, Teşkilâtı Esasiye kanunumuz da, ayni esaslar üzerinde, Türk milletinin seciyesine en uygun, en yüksek ve en mütekâmil bir temel kanun olduğunda şüphe yoktur.

Bu itibarladır ki, halkçılık prensibi, C. H. P. sinin kendi adına kadar giren en esaslı prensiplerinden birini teşkil etmiş, ve milliyetçilikle tev'em olmuştur. «Parti» sözünün kullanılması, müteâmil olan bir adın, alem olmuş manasından ibarettir. Türk halkı, her ne bahane ile olursa olsun, ayrılık kabul etmez, iş beraberliği içinde bulunan mesleklerden müteşekkil bir ulustur.

B A H İ S XXI

Türkiyede Halkçılık Hareketinin Zaferi ve İnkişafı

İmparatorluk devrinin manevî kalıntıları arasında, Büyük Türk Devriminin esas unsurlarını, uyanık Türk vatanseverlerinin ideallerinde birer tohum halinde bulduğumuz gibi, bunların, halkın vicdanında da, gayri şuurî ulusal dilekler halinde yaşamış olduğunu anlıyoruz. Bu unsurlardan bazılarının, zaman zaman, ötekilerden ayrı olarak kendi hesabına gelişme ve istiklâl kazanma hamleleri yaptığını da görüyoruz. İmparatorluk devrinde, cemiyet zümrelerinin bir düziye çekişmeleri, ve mahallî veya özel bir varlığa malik olmaları temayülü göze çarpmaktadır. Fakat, beyler ve Anadolu mütegallibeleri bu amaçlarını elde edememişlerdir. Şeriatçilerin, tekke ve tarikat müntesiblerinin, ve timar ve ziamet sahiblerinin hâkim olma ve yayılma istekle-

ri de tamamen tahakkuk etmemiştir. Bunların her birisi, mütemayiz şekil ve varlıklarını göstermiş olmakla beraber, nihayet bu vaziyette birbirlerine yaklaşarak genel bir sosyal sistem içinde kalmak zaruretini duymuşlardır. Daha doğrusu, bu zaruret, her birinin hiç olmazsa kendi varlığını koruyacak bir genel teşekküle dayanma ihtiyacı suretinde ve tabiî bir temayül olarak görülür. Tarikatlerin, tekkelerin, şeriatçılığın, ve mütegallibe beylerin, kendi aralarındaki çarpışma ve çekişmelerinin sonucunda, hiç olmazsa, hepsinin üstünde bulunan bir ulusal devletin, her birine yaşama hakkını bağışlamış bulunması, ve bunu bir zaman ve kefalet altına alması, öyle bir devletin varlığını ve egemenliğini kabul etmek için kâfi bir sebep teşkil ediyordu. İşte, imparatorluk, bahusus son devirlerinde, böyle çürük bir esas üzerinde duruyordu.

Genel halkçılık mefhumunun inkişafında, böyle bir temayüle dayanan çürük bir devlet vaziyetinin de tesiri olacağı tabiidir. Aşağı yukarı, yüz elli yıldanberi, imparatorluk ülkesi içinde, halk mefhumunun ve ulusal devlet temayülünün fikrî ve tatbikî emarelerini görüyoruz. Ondan önce, bu mefhumun hemen hiç yok denecek derecede Osmanlı tarihi içinde fîlen kaybolduğunu, ve memleketin, parça parça zümrelerin elinde,, bir ağalar saltanatından ibaret kaldığını, ve feodal bir karakter taşıyan timar ve ziamet şekillerile sultana

bağlı bulunduğunu görüyoruz. Ulusal bir devlet meydana getirmek, ve halkçılık mefhumunu geliştirmek için, Üçüncü Selim devrindenberi çeşit teşebbüsler yapılmış, çeşit sistemlere baş vurulmuştur.

Fakat, Cumhuriyet devrine ve Kemalizm İnkılâbına gelinceye kadar yapılmış olan hareketlerin hiç birisi,hakikî bir sonuç ve muvaffakiyet vermemiştir.Tanzimat, meşrutiyetçilik, İttihat ve Terakki zümre diktatörlüğü gibi şekiller ve prensipler altında sosyal birliğin, siyasal ve moral mükellefiyetlerin esaslarını kurma teşebbüsleri yapılmıştır. Fakat hepsi muvaffakiyetsizliğe mahkûm olmuştur ve böyle olması tabiî idi. Çünkü, hiç birisi halk egemenliğini kökünden halledecek, ulusal vicdanı tatmin edecek şekiller değildi. Bunların hiç birisi, halka kadar inecek, hakikî ve tarihî Türklüğü temsil edecek bir kudrette olmadıktan başka, onun selâmet ve emniyetini temin edebilecek mevkide de değildi. Hâkim sınıf, asıl Türk halkından uzak ve ayrı idi; ona dayandığı halde onu küçük görüyordu. Onun gölgesinde ve gövdesinde varlığını idame edebildiği halde, onun refah ve saadetini, onun meselelerini aslâ düşünmüyordu. Türk köylüsü, ancak kendi tarihî karakterinin kuvvetine dayanarak, asır - larca kimsesiz ve bakımsız kaldığı şöyle dursun, o zamanın devleti denilen tufeylî canavar, onun sırtından geçiniyor, ve durmadan onun kanını ve hayat kudretlerini emiyordu. Asırlardanberi

çektiğimiz millî musibetlerin teyakkuz ve intibahı devrinde bulunduğumuz şu sırada, bu acı hakikat karşısında, yurdumuzun niçin bu kadar geri kaldığını utançla öğreniyor, ve kendi kendimize, niçin bu milletin asırlarca bu dinî idarelere tahammül göstermiş olduğu sorusunu tevcih ediyoruz. Bu hal, hakikaten, halkımızın pek elim olan tahammülünün ifadesidir. Bu tahammülün bile, ne büyük bir kudretin tezahürü olduğu aşikârdır. Türkten başka hiç bir millet, bu derece ağır bir baskıya, ve bu kadar cefalara tahammül göstererek, varlığını ve egemenliğini bu derece bir hayatiyet kudretile koruyamazdı. Bu tahammül ve bu kudret başka uluslara bir mucize gibi görünüyorsa da, biz bu kudreti Türk karakter ve vicdanının tabiî bir sonucu sayarız. Yalnız üzüldüğümüz ve ıztırap duyduğumuz cihet, Türk milletinin fazla tahammül göstermesi yüzünden, maddeten bu kadar geri kalmış bulunmasıdır. Bununla beraber, Atatürk'ün açtığı yolda Türk gençliğinin en kısa bir zamanda bunu telâfi etmeğe azmetmiş bulunması en büyük bir tesellidir. Atatürk nesillerinin bunu başaracağı muhakkaktır.

Görülüyor ki, genel bir halkçılık mefhumunun uyandırılmamış olması memleketimizi geri ve âtıl bırakmıştır. Genel alâkaların ve genel fikirlerin yaratılmaması, genel halkçılık mefhumunun gelişmesine imkân vermemiştir. İmparatorluk devrinde, son zamanlara kadar, Anadolu-

nun her tarafında, her şey, pek özel, mahallî ve ferdî bir mahiyette idi. Uzun ve kuvvetli bir merkezileşme hareketile cemiyet genişleyebilir, sağlamlaşabilir ve kazanmak istediği amacı, yani nizam ve âhenk içinde ilerlemeği iktisap etmiş olabilirdi. On dokuzuncu asra kadar, Osmanlı imparatorluğunun durumu böyle bir genel karakterden mahrum idi.

Fakat, o zamanlar herkes, bu durumun, ve halkçılık mefhumundan mahrumiyetin vehametini iyice anlamaktan uzaktı. Millete lâzım olan şeyin ne olduğunu, onun neye muhtaç bulunduğunu hiç kimse vazıh olarak bilmiyordu. Bununla beraber, bu ihtiyacın ne olduğunu vazıhan bilmeden onu tatmin etmek isteyenler de yok değildi.

Avrupada, buna benzer bir kaotik vaziyete on altıncı ve on yedinci asırlarda rastgeliyoruz. On altıncı asırda, tabiat ilimlerinin inkişafı, ve on yedinci asırda, Bacon ve Descartes'le, yeni ve eyrensel bir felsefenin başlaması, merkeziyetçiliğin ve halkçılığın zuhurunda büyük bir âmil olmuştu. Çünkü, bu hareketler, öyle yeni ve genel alâkalar ve fikirler uyandırıyordu ki bunlar, biraz önce söylediğimiz gibi, merkeziyetçiliğin ve genel halkçılık mefhumunun zihnî karakterini teşkil etmişti.

Avrupada bu hazırlık, bu gizli gizli ve alttan alta sosyal ilgilerde ve fikirlerde görülen merke-

zileşme ve genelleşme vetiresi, sonradan muasır halkçılık mefhumunun meydana gelmesinde son derecede müessir olmuştur. Türkiyede de, on dokuzuncu asırdan itibaren, bir taraftan, yeni tabiat ilimlerinin, diğer taraftan da muasır Avrupa felsefesinin ve **Humanizma** ruhunun memlekete girmeğe başlaması, halkçılık fikrinin uyanmasında büyük bir âmil olduğu gibi, uhrevî ümmet fikrini körükleyen şeriatçılık ananesini, ve medresenin skolastik zihniyetini de yavaş yavaş ve içten içe zayıflatmağa başlıyordu.

Halkçılık, insan zekâsının ve hürriyetinin en son sosyal bir mahsulüdür. Plânı, tek bir zihinde toplanmış olan büyük bir makine düşününüz; bunun çeşit kısımlarını birbirinden ayrı, birbirine yabancı, başka başka adamlar idare ediyorlar. Bunların hiç birisi, bu makinenin bütününün nasıl işlediğini ve ne sonuç verdiğini az çok bilir; fakat her birisi kendisine ait olan işi serbestçe, kendi zekâsile, aklî ve iradî karakterile idare eder. İşte bir ulusun, bir halkın işleyişi de böyle olmalıdır. İhtisas zümreleri birbirile el ele vermiş bir şekilde, ve her şeyi anlayan devletin himaye ve sahabeti altında çalışmalıdır. Halkçılık, böyle bir manzumeyi ifade eder, ve en yüksek, en çabuk ilerleyiş, refah ve saadet böyle bir sistemden doğar. Türkiyede Kemalizmin esas ruhu budur. Hatta, Kemalizmi, sadece böyle bir halkçılık mefhumile ifade etmekle, bütün öteki prensibleri içine almış sayabiliriz. Çünkü, bu mef-

hum, Büyük Türk Devriminin, «evsafını cami ağyarını mani» bir temel taşıdır. Atatürk'ün kendi partisine ilk teşekkül zamanındanberi bu adı vermiş olmaları da, bu hakikatin bir ifadesi sayılabilir.

Cumhuriyet Halk Partisi, bilhassa halkçılık prensibile, bu memlekette, asırlardanberi devam eden bir cereyanın, bir gidişin, bir idealin mahsul ve mümessilidir. Bu cereyan, bu gidiş ve ideal, filan veya falan zümrenin menfaatlarını ve iddialarını değil, bu memleketin genç ve münevver evlâtlarının, sınıf ve zümre farkı olmaksızın, milletin kurtuluş ve yükselişi uğrunda beslediği fikirleri temsil eder. Muasırlaşmak ve teceddüt.... İşte bu cereyanın hulâsası... Atatürkümüz, bu gidişin yüksek yaratıcı dehası, ve en ruhlu, en münkeşif bir ifadesi olmuştur.

Medeniyet tarihinde, hiç görülmemiş bir büyük vakıa, Türkiyede Kemalizm devrinde, en büyük ihtişamile tarihimize yazılmıştır. Irkî karakterimiz ve değişmeyen fitrî kabiliyetimiz üzerinde, hür bir zekâ ve iradenin oynadığı rol ve gösterdiği harika, Kemalizm devrinde olduğu kadar beşer tarihinin hiç bir safhasında ve hiç bir devrinde görülmemiştir. Bu hakikatin şumul ve ehemmiyetini iyice kavramamız, ve gençliğe onun yükseltici kudretini ulusal bir öğünme ve güvenme kaynağı olarak telkin etmemiz lâzımdır.

Halkçılığın tahakkukuna doğru yapılmış olan siyasal devrimden sonra ki bütün diğer sosyal ve kültürel devrimler de, dikkat edilirse, hep ayni gayeye, halkçılığa müteveccihtir; yalnız siyasal hayatta değil, fikirlerde ve hareketlerde de halkçiliğin hakimiyetini temin içindir.

Şimdi, siyasal ve moral cephedeki tarihî halkçılığımızı ve buna ait son devrimlerin mahiyetini inceleyeceğiz. Ancak, bu devrimlerin, başka memleketlerdeki ile mukayesesini yapabilmek, ve esaslarına iyice nüfuz edebilmek için, oralardaki tezahürlerine de bir göz gezdirmek gerektir. Bundan önceki bahiste, sosyal hayattaki inkişafın bazı tarihî safhalarını hulâsa etmiştik. Şimdi, bu hareketin siyasal tezahürlerine biraz daha bakacağız.

Türklerde vatanseverlikle meydana gelen siyasal birliğin ve genel halk hareketinin çok eskiden, ta Sümer devrinden ve Eti konfederasyonu zamanından kalmış olduğunu kabul etmek lâzımdır.

Etilerin, imparatorluktan önceki, devlet teşkilâtlarında, oldukça demokrat bir şekil vardı. Krallar, muayyen yollarla seçilirler, ve **Pankuş** denilen kurultaylarda salâhiyetleri kabul ve tasdik edilirdi. Bu hal, kral ile halk arasında karşılıklı bazı taahhütleri tazammun ediyordu.

Kral cengaverlerle, büyüklerle ve halk ile iyi geçinecekti. Şayet bir adamın cürmünü görür, veya tanrılara karşı kusur ettiğini anlarsa

Pankuşun reyini alarak hüküm verecekti. Bu taahhütle, kralın kazaî hak ve salâhiyeti tahdit ediliyordu. Eğer bir kralın liyakatsız veya zalim olduğu anlaşılırsa, yine **Pankuş** kararile değiştirilmesi mümkündü. (1) Telepinuş metinleri, memlekette kralın değiştirilmesi için bazı kıyamlar ve suikastlar yapıldığını da göstermektedir ki, bu hareketler, **Pankuş** kararına muhalefet gösteren krallara karşı, halktaki ulusal hâkimiyet şuurunun ergin bulunduğuna bir işaret sayılabilir. Dahilî bir harbin sonunda yapılan Telepinuş teşkilâtı esasiyesi, eski Türk medeniyetine ait pek mühim siyasî vesikalardan biri sayılmaktadır. Bu kanun ile, artık krallığın idare tarzı tesbit ediliyordu. Şayet kral, kardeş ve bacılarına karşı katil teşebbüsünde bulunursa, **Pankuş** onu muhakeme altına alır ve mahkûm ederdi.

Görülüyor ki, Eti siyasî teşkilâtında, kralların mutlak hâkimiyeti ve ilâhî haklara dayanan vekilliği nihaî değildi. Ayni sisteme, Sümerlerde ve daha sonra Greklerde Homerik cemiyetin devlet teşkilâtında da tesadüf edilir. Bu sistemin Avrupaya, Anadoludan geçmiş olan bir Türk halkçılığı karakteri olduğu bu vesikalara dayanarak iddia edilebilir.

Anadolunun şark ve şimali şarkisinde, doğrudan doğruya **Aksakallılar Heyeti** tarafından idare edilen demokrasi şekilleri olduğu gibi, ayni

(1) Eski Eti medeniyetinin devlet şekli hakkındaki bu malûmatın esas menşei Kral Telepinuş'un metinleridir. (M. Ö. 1900).

halkçılık mefhumuna dayanan müstakil site devletleri de Sümerlerde olduğu gibi Etilerde de vardı.

Bundan sonra muhtelif zamanlarda, eski Türkler, kaç kere siyasî hayatın tüdonluk, bayguluk, hakanlık devirlerinden geçerek, ilhanlık enmuzecine kadar yükselmişlerdir. Türklerin en aşağı derecesi il'dir. İl ise bir aşiret değil, küçük bir millettir. İl dairesinden eski Türk devletleri teşekkül etti.

Çinliler, merkezî bir devlet kuramıyorlardı. Türkler, milâddan çok zaman evvel, kendi halkçı ruhlarını oraya da sokarak, Çinde siyasî bir birlik vücude getirmişlerdi. Türkler, bu ruhu, Asyanın her tarafına ve Avrupanın garb taraflarına kadar yayarak, oralardaki aşiretleri birleş - tirdiler, ve merkezî bir topluluk esasına dayanan devletler vücude getirdiler. Çinde, Efganistan - da, Blücüstanda, Hindistanda, Rusyada, Maca - ristanda, Ulahlıkta, Bulgaristanda, bu çeşit devlet esasını kuran Türklerdi. Türk ilhanları zamanında, Mançuryadan Macaristana ve Avrupanın merkezine kadar, halkçı merkezî idareler altında umumî bir sulh teessüs etmişti. Bu mıntakalarda, sulh ve emniyet içinde, halkın hürriyeti temin edilmiş, herkes, başına altın koyup serbesçe gezebilecek bir mevkie gelmişti.

İlhan, sulh hakanı demektir. Bu mürekkep kelimenin başındaki «il» sözü, sulh mânasınadır. İlçi de buradan gelmektedir.

Bazı kötü niyetli müteassıp Avrupalılar, Türklerin büyük ilhanlıklar kurmak için, muharebeler açtıklarını, çok kanlar döktüklerini yazarlar. Halbuki, bu büyük muharebeler, daimî olan küçük harpleri kaldırmak ve bir halk merkezileşmesi meydana getirmek için yapılırdı. Her sene aşiret kavgalarının öldürdüğü insanlar milyonlara çıkıyordu. Devlet muharebeleri ise, bunlara nisbetle gayet az kurban verirdi. Bundan başka, bir kere büyük merkezileşmiş bir halk devletî teşekkül etti mi, artık uzun seneler muharebe olmazdı; ve ilhanlığın içinde de, kan dâvası, akın, dahilî harp gibi hâdiseler yoktu.

Muharebelerde, halkın kanını fazla döktürmemek için, Türk hükümdarları daima sulhçu idiler. Her ne zaman mağlup taraf sulh isterse, Türkler, mutlaka sulh teklifini kabul ederlerdi. Milâddan 236 sene evvel, karargâhı muhasara edilen Çin Fağfuru, Türk ilhanı Mete'den sulh ister istemez, teklifi kabul edilmişti. Türk tarihinde bunun misallerine çok tesadüf edilir. En büyük zaferleri kazandığı zaman bile, Atilâya, ne zaman sulh teklif edilmişse, halkı koruma endişesile, onun, daima bu teklifi kabul ettiği görülür. Atilânın muharebeleri, dahilî kavgalarla bir mezbaha halini almış olan Avrupada, halkçı ruh esası üzerine, merkezî umumî bir sulh vcude getirdi. Türkün temin ettiği o büyük sulh, hemen hemen Roma sulhünden farksız denecek derecede idi.

Cermenlerin devlet teşkiline alışmaları, aralarında sulhun, ve halk adaletinin takarrürü, Hunların terbiyevî idareleri altında yaşamaları sayesinde mümkün olmuştu.

Türk devletlerinin halkçı ruhuna büyük bir misal de, Mete'nin şanlı menkibesidir. Mevzuumuzla yakından temasına binaen bu hikâyeyi aynen nakledebiliriz:

«Bir gün, memleket dahilindeki inkılâplardan haber alan düşman, bundan istifade etmek için Mete'ye bir elçi göndererek, kıymetli atının verilmesini istedi. Bunun üzerine Mete, kendi başına hüküm vermeyip, mutad olduğu veçhile,halk kurultayını topladı. Mete, kendi icraatını kurultayın kararlarına tâbi biliyordu. Kurultayda bütün hâkim iller aza idiler. Altın kemikler, Ak kemikler, Kara kemikler, prensler, kumandanlar,zabitler, memurlar, boy beyleri, Tuman beyleri, ordu ve hakanlık teşkilâtına girmiş olanların mu - rahhasları kurultayda toplandılar. Kurultayın galeyanlı azaları, atın düşmana verilmemesine taraftarlık ettiler. Fakat Mete, istenilen atın sırf kendi nefsine ait olduğunu, ne kadar kıymetli olursa olsun öz nefsinin malı olan bir at için milletini harp gibi bir felâketler kaynağına atmak en büyük bir ihanet olacağını anlatarak atın verilmesi hususunda kurultay heyetini ikna etti. Ve o kadar sevdiği nadir atını düşmana göndermek fedakârlığında bulundu.

«Fakat, bu hareket, düşmanın gurur ve cür'etini arttırdı. Artık her istediklerini yaptırabileceklerini zannettiler.Bu defa daha tecavüzkâr bir tavur takınarak Mete'nin çok sevdiği, gönlünün biricik eşi olan sevgili karısını istediler. Mete, tekrar milleti kurultayda topladı. Azalar yine red cevabı vermek istediler. Fakat, o, bu defa da istenilen şeyin, kendince ne kadar çok aziz olursa olsun, sırf kendi nefsine ait olduğunu söyleyerek ayağa kalktı. Bedel, kendi sevgilisi olsa bile, milletini harbin felâketleri içine atamayacağını, sevgilisini, vatanı için feda edeceğini söyleyerek kurultayı ikna etti ve bu büyük fedakârlığı da ağlaya ağlaya yaptı. Bu suretle milletine vadettiği fedakârlığın son haddine kadar çıktı.

«Fakat düşman, böyle her istediğinin verildiğini gördükçe şımardı. Mete, her türlü fedakârlıkları ihtiyar ederek, sulhun idamesine çalıştıkça, düşman harbe tutuşmak için muttasıl bahaneler arıyordu. Bu defa tekrar elçi göndererek iki ülke arasında, hiç bir mahsulü olmıyan bir arazi parçasını istedi.

«Mete, yine kurultayı davet etti. Fakat, kurultayın bazı azaları, bu defa cömertlik gösterdiler. Hiç bir işe yaramayan bu arazi parçasının, harp etmektense verilmesinde bir beis olmadığına dair bazı reyler verilmeğe başlandı. İşte bu anda Mete, büyük bir azim ve şiddetle ayağa kalkarak dedi ki: «Şimdiye kadar, düşman tarafından istenilen şeyler hep nefsime ait olan şeylerdi. Bu

defa istedikleri toprak benim nefsime ait değildir. Bu, atalardan kalan mukaddes vatan parçasıdır. Bu toprak, milletin malıdır. Millete bir vediadır. Tarihin başlangıcından nihayetine kadar gelmiş ve gelecek olan Türkler de, bugünkü Türklere inzimam ettikten sonra bile vatanın - velevki en kısır, mahsulsüz arazisinden olsun- bir küçük parçasını koparıp düşmanlara veremez. Vatanın parçası vatan demektir. Vatandan ayrılmış en küçük parçayı bile, başka bir millete vermeğe ne milletin, ne de benim hakkımız yoktur. Hatta bizden evvelki Türklerle bizden sonraki Türkler de bugünkü Türk milletine inzimam ederse hasıl olacak azametli cemiyetin bile vatandan bir zerreyi ayırıp başka bir millete vermeğe hakkı olamaz.

«Şimdi ey vatanperver kahramanlarım, ve itaatlı askerlerim, düşmana verecek cevabımız kalmadı. Onlara sözle cevap vermeyeceğiz, oklarımızla ve kılıçlarımızla cevap vereceğiz.»

Görülüyor ki, Türk milleti, binlerce sene - denberi kurduğu halkçı ve meşverete müstenit devlet mefkûrelerile, beşeriyete sulh ve sükûn, ilim, irfan ve fazilet öğretmiştir;millî ideallerle birlikte, bütün diğer milletlere, samimî bir vicdan iştirakı içinde insaniyet idealleri telkin etmiştir.

Türklerdeki müsavat, il dahilindeki beyliklerin müsavatını ve cemiyetin de halkçı olduğunu gösterir.

Memlekette hastalık, kıtlık veya ağır bir mağlûbiyet gibi felâketler zuhur ederse halk derhal meydanlarda toplanır, ve bu felâketin müsebbibinin cezalandırılmasını hatta idamını isterdi. Halk, çoşkun bir deniz gibi dalgalanırken, hakanın idam edildiğini görünce, sükûn bulur ve dağılırdı. Memlekete iyi hizmet edenleri ise her ne bahasına olursa olsun korumağı, ve bir tehlike karşısında muhafaza ve müdafaa etmeği bilirdi. Bu haller, Türk milletinde en eski zamanlardanberi halkçılık ruhunun ve millî şuurun ne kadar kuvvetli olduğunu göstermeğe yarayan belgelerdir.

Türklerde halkçılık ruhunun, arasıra ve bilhassa İslâmî devirde, büyük Selçuk devletinde, ve Osmanlı devletinin bazı devirlerinde karanlıkta kaldığı görülür. Fakat bu devirlerde taassüb daima halkçılığın ulusal karakterini gölgelemiştir. Osmanlı saltanatının son devirlerinde, bozuk bir şeriatçılığın tesirile âdeta kaybolmak ve batmak tehlikesini gösteren bu ruh, Atatürk'ün harikalı dehası ve maşerî şuurile İstiklâl harbinde yeniden ve en kuvvetli şekilde canlandırılmış, ve millî tarihimizde İstiklâl Savaşı denilen o emsalsiz destanı yarattıktan başka, Cumhuriyet devrinin harikalarını da meydana getirmiştir. Bu uyanan yeni ruh ile, Türk milleti çok uzun sürmeyecek olan bir zaman zarfında cihan medeniyetinin sıklet merkezi olacak, ve Türk adı cihanda en sür'atli ileri gidişin bir sembolü

olacaktır. Uyandırılan ruh o kadar kuvvetli ve azimkâr; açılan yol o kadar geniş ve engelsizdir. Fikrî kabiliyetlerimiz de böyle bir iddiayı tekeffül edecek bir yüksekliktedir.

Avrupada, halkçılık mefhumu ve hareketi içinde, sonradan doğan yeni sınıf ayrılıkları, bizde yoktur ve olmayacaktır. Onun için, yeni Türk medeniyeti, demokratik karakterini her zaman saklayabilecek şekilde kurulmuş, ve bütün Avrupa sosyal nizamlarına bir üstünlük göstermiştir. Bu itibarla, bizdeki halkçılık mefhumu, sınıf ve zümre farkı ve menfaatı olmaksızın, memleketin kurtuluş ve yükselişi uğrunda bütün Türklerin beslediği birlik fikirleri ve hareketleri temsil eder. Bununla beraber şahsiyetlere kıymet verilmiyor değildir. Türk Devriminin en esaslı karakterlerinden birisi, ve hatta halkçılık mefhumunun içinde mündemiç olan bir mâna da, her vatandaşın haiz olduğu değer ve şahsiyete göre tanınması ve itibar görmesidir. Şahsiyetlere kıymet vermeyen, ve herkesi uluorta müsavi sayan bir halkçılık olamaz. Bazı rejim nazariyelerinde, çok ileri gidilerek, halkçılık namına, tenbel fakirleri, hali vakti yerinde ve kültive olmuş çalışkan kimselere üstün tutmak, akıllı ve kabiliyetliyi kıskanmak modası, halkçılıktan çok uzak, çürük bir nazariyedir. Böyle bir sistem, böyle bir ideoloji, bizim İnkilâbımızla hiç bir suretle ilgili olmadıktan başka, Türk ulusunun sosyal

bünyesine ve tarihî aklı selimine de uygun değildir.

***

Şimdi biraz da, başka memleketlerle mukayese için önce, Fransayı ele alalım. On dördüncü asrın sonu ile on beşinci asrın ilk yarımında, İngilizlerle yapılan ve yüz yıl sürüp giden uzun ulusal savaşlar, Fransız ülkesinin ve Fransızlığın, yabancı egemenliğine karşı bir istiklâl savaşı idi. Bu döğüşe, bir çok ayrılıklara rağmen, Fransız cemiyeti, bütün unsurları ve sınıfları ile karışmış, ve birlik bir halk manzarasını göstermişti. Feodal asılzadeler, şehirliler, rahipler ve köylüler ayni vatanseverlik ruhile harekete gelmişlerdi.

Fransada yüz yıl savaşının uyandırdığı halkçılık ruhu, Jan D'ark hikâyesinde bütün kifayetile görülebilir. Halk arasından çıkan bu köylü kızı, halkın duygularını, arzu ve temayüllerini temsil ediyor ve onun muzaheretine dayanıyordu. Asılzadeler ve askerî reisler onu gülünç buluyorlar, ona itimad edemiyorlar, ve nihayet onu kıskanıyorlardı; fakat askerler ve halk daima onun tarafında idi. Onu Orleana gönderen Loren halkı idi. Yüz sene muharebelerinin popüler karakterini ve bütün memleketin ona ait olan duygusunu bundan daha kuvvetle gösteren hiç bir şey yoktur.

İşte bu uzun savaşlar içinde Fransız ulusal halkçılığı böylece teşekküle başlamıştı. Bu mu-

harebeler esnasında, belki de mukadderatları tehlikede olduğu için, Anadoluda da ayni sebeple vukuunu söylediğimiz veçhile, asılzadeler, köylüler, rahipler gibi bütün Fransız sınıfları manevî bir bağ ile, taşıdıkları müşterek Fransız adı, ve müşterek şeref ve istiklâl bağile birbirlerine bağlanmışlardı. Bu vaziyet, sosyal bir ruh ile bütün müesseseleri, bugünkü telâkkiye göre, birleştirmek demek değildi. Fakat İngilizlerle mücadele buna bir başlangıç hazırlamıştı. Fransa manevî birlik bakımından, kendisini teşkil etmekte olduğu bu sırada, ayrı ayrı eyaletlerin birleşmeğe başlamasile mülkî tamamiyet bakımından da halk birliği ilerleyor, ve müşterek hudutlar genişliyordu. Yedinci Şarl zamanında, İngiliz - lerin Fransadan çekilmelerini müteakıp, bütün o işgal altındaki eyaletler yeniden Fransızlık bağile manen ve maddeten birleşmişlerdi.

Artık hükûmet idaresinde, vergilerde, adalet tevziinde, askerî işlerde bir birlik ve genellik başlıyordu. Feodal hükûmet yerine halkçı, ulusal hükûmet geçiyordu. Yüz yıl muharebelerinden sonra bizdeki timar, ve ziamet ve has teşkilâtına karşılık, Fransadaki feodal askerlik yerine, «compagnie d'ordonnance» denilen muntazam ulusal ordu, okçular, süvari ve piyade olarak teşekküle başlıyordu. Hasılı, her cihetçe merkezî hükûmetin intizamı ve kuvveti temin ediliyordu. Mahallî parlamentolar da bu arada ço-

ğalıyor, ve adaletin tevziinde, inzibatın teminin-de fazla bir ehemmiyet ve istikrar kazanıyordu.

Bu sırada hükûmetin idare şeklinde de bir değişiklik görlüyordu ki, halkçılık bakımından öteki değişikliklerden daha az ehemmiyetli sayılmamalıdır. On birinci Lui zamanında, hükûmet idaresinde, kuvvetten ve fizikî vasıtalardan ziyade telkin ve ikna yolu tutulmağa başlandı. Bu suretle zihinler üzerinde işlemek ve herkese hükûmetin yaptıklarını göstermek ve anlatmak gibi güzel bir çığır açıldı. Bunun, halkçılık mefhumile ne kadar alâkalı olduğu aşikârdır. Böylece, kuru cebir ve tahakküm yerine, terbiye ve telkin ile zihinleri idare yoluna girilmiş bulunuyordu. Bu yolda, konuşma ve anlaşma ile, herkesin alâkalarına ve karakterlerinin hususiyetlerine göre, fikirler sevk ve idare ediliyordu. Daha sonra, şahsî menfaatler de bertaraf edilerek, halkçılığın en ileri şekli olan adalet tevzii, idare mekaniz - masının mihverini teşkil etmeğe başlamıştı. On sekizinci asrın sonlarında başlayan Fransız İnkılâbile, Büyük Sanayi İnkılâbını, muasır halkçılıktaki ehemmiyetine binaen ve bizim İnkılâbımızı da yakından alâkalandırdığı için, ayrı bir bahiste mütalaâ edeceğiz.

Fransadan sonra, o zamanların büyük bir devleti olan İspanyaya bakacak olursak, orada da siyasal halkçılığın Fransadakine benzer bir gelişimini görüyoruz. On beşinci asırda, İspanyada da siyasal vahdet başlıyor; Hiristiyanlarla Endü-

lüs İslâmları arasındaki uzun savaşlar sona eriyor, Ferdinand ve İzabellanın evlenmesile Kastil ve Aragon krallıkları birleşiyor, ve halk birliği gayreti artıyordu.

Almanyada, on beşinci asırda, Avusturya hanedanı, imparatorluğu eline alıyor. Maksimilian ilk defa olarak Almanyada muntazam ve daimî bir milis ordu kuruyor. On birinci Lui zamanında Fransada, Maksimilyan zamanında Almanyada Posta müessesesi de kuruluyor ki, bu hareketler, halkçılık mefhumunun ilerleyiş adımlarını gösterir. Reform hareketile, daha sonraki hâdiselerin halkçılığın inkişafındaki rolleri pek mühimdir. Reform hareketi, esas itibarile Papalık tiranlığına karşı bir reaksiyon olmakla beraber, Lüter tarafından İncilin halk diline çevrilmesi, ve Hiristiyanlığın sınıf ayrılığı ve hiyerarşi tanıdığı telâkkisinin yayılışı, Almanyada olduğu kadar bütün Avrupada da halkçılık ruhunun inkişafında ehemmiyetsiz bir tesir sayılamaz.

İngiltereye gelince, on beşinci asırda bu memleketin tarihi, iki büyük hâdise arzeder. Bunlar, dışarda Fransa ile yüz yıl muharebeleri, içerde de meşhur iki gül kavgasıdır. Bu iki savaş, mahiyetleri itibarile ayrı olmakla beraber, halkçılık bakımından ayni sonuçları vermiştir. Yüz yıl savaşında, İngiliz halkının gösterdiği heyecan ve yaptığı fedakârlk dikkate şayandır. Dirayet göstermek, karar vermek, ve teşebbüs

etmek bakımından çok yüksek olan, ve kendi millî kaynaklarını ve kıymetlerini müdafaa etmesini bilen bu halk, bu devirde kendisini kralına kayıtsız ve şartsız teslim etmiş bulunuyordu. Bu hal, sınıf farkı gözetmeksizin şuurlu bir halk birliğinin ifadesi idi. Yüz yıl savaşı henüz bitmeden, York ve Lankaster hanedanlarının, İki Gül savaşı diye tanılan, taht kavgaları başlamıştı. Bütün bu çarpışmaların sonunda, İngiliz asılzadeleri harap olmuş, ve cemiyet içindeki yerleri ve kuvvetleri çok düşmüştü. Buna mukabil, asılzadeler tahakkümünden kurtulan krallığın, on beşinci asrın sonunda, tam zaferi kazanılmış ve Tudor hanedanile İngilterede siyasal merkeziyet devri açılmıştı. Böylece asılzadeliğin zayıflamasile beraber halkçılık da biraz zayıflamış bulunuyordu. Çünkü, biraz önce söylediğimiz gibi, İngilterede bir çok asılzadeler halk ile birleşerek krala karşı sözlerini dinletebiliyorlardı. Ancak, bir aralık halkın zayıflaması sonradan daha çok kuvvetlenmesile muvazeneyi temin etti.

İngiltere tarihinde, Kromvel ve 1688 inkılâplarile feveran eden halkçılık ruhu, gittikçe artan bir hızla İngiliz içtimaî ve siyasî tarihinde yer tutmaktadır.

İtalyada ise, monarşi, resmen bu sırada kurulmuş olmamakla beraber, on beşinci asırda, İtalyan cumhuriyetleri nufuzlarını kaybetmiş bulunuyorlardı. Kuvvet, bir iki ailenin elinde top-

lanmıştı. Merkeziyetçilik ve onunla beraber genel halkçılık gelişiyordu.

Hasılı Avrupanın hangi memleketine bakarsak bakalım, on beşinci asırda cemiyet sınıfları - nın eriyip tek bir ulusal halkcılığın yükselmekte olduğunu görürüz. Bu vaziyet hem müesseselerde, hem de mülkî temamiyette kendini gösteriyor. Her yerde eski sınıfların çözüldüğünü ve eski cemiyet şekillerinin kaybolmakta olduğunu görüyoruz. Ananeye dayanan sınıf hürriyetleri ortadan kalkıyor, ve bunun yerine genel halkçılık kuvveti yükseliyordu. Fakat unutmayalım ki bu halkçılık, monarşi ve merkezî hükûmet etrafında ve ona munkad olarak meydana geliyordu. Buradaki halkçılık, muasır halkçılığa doğru bir adımdır; ve yalnız feodal ve münisipal ayrılıkların kalkmasıdır.

Sosyal varlığın zarurî şartı, emniyetle ilerleyiş hali olduğundan, şarkın statik hayatında görülen, ve eskiden bizde de hâkim bir zihniyet olarak yaşayan, değişikliğe karşı düşmanlık içinde, bir cemiyet, gerilemeğe ve nihayet egemenliğini kaybetmeğe ve çürümeğe mahkûmdur. On beşinci asırda Avrupa cemiyeti böyle bir statik nizam çenberini kırış hamlelerini yaparak adım adım ilerlemekle, muasır halkçılığın zaferini ve dinamik karakterini temine yol açmıştır.

***

Halkçılığın doğuşu ile alâkalı olan başka mühim bir vaziyet de, yine on beşinci asırda meydana gelmiş bulunuyor. Bu vaziyet, ayrı ayrı devletlerin birbirlerile muntazam ve daimî temas ve münasebete başlamış olmalarıdır. Yani milletlerarası diplomasinin kuruluşudur. Sonradan «Avrupa Devletleri Muvazenesi» adını alan karşılıklı andlaşmalar ve kombinezonlar hareketi bu devirde başlıyor.

Büyük Atatürk'ün yüksek siyasal prensibi olan bu hareketin, en büyük düşmanlarla bile en yakın dost olabilmek imkânını göstermesi, tarihin siyasal bir şaheseridir. Bu prensip, müs - bet, yaratıcı bir kudretle insanlığın emniyetini ve ilerleyişini temin etmiş olmak gibi çok ehemmiyetli değerler taşımaktadır.

Avrupada milletlerarası diplomasinin, krallar elinde, fakat halkçılık hareketile birlikte doğması onun halkçılıkla çok yakından ilgili olduğunu gösterir. Halkın kollektif vicdanından doğan korunma endişeleri, ve halk menfaatleri, ayrı ayrı egemenlik taşıyan çeşit sınıfları, ortak gayeler ve amaçlar uğrunda birleştirmiş, veya birbirlerine karşı dostça hareketlere sevk etmiştir. Böylelikle, harp ve sulh, ticarî alış verişler, arsıulusal diplomasi yollarile, kombinezonlar içine girmeğe başlamıştı. Hatta, bu arsıulusalcılık meselesi, yeni zamanın o kadar önemli bir hâdisesidir ki, bu devrin siyasal tarihini dolduran vakaların he-

men hemen hepsinin, bu çeşit hâdiselerden ibaret olduğu görülebilir. Bazı tarihcilerce, bu hâdise, sadece hükümdarların elinde ve onlara münhasır gibi gösterilerek, halkın dış siyasa ile uğraşmadığı, ilgilenmediği ve bunun halkçılıkla münasebeti olmadığı zannediliyor. (1). Gerçi, bu dış siyasa hükümdar elile idare ediliyordu, fakat bunda halk ruhunun ve uyanıklığının büyük bir tesiri olduğu inkâr edilemez. Hükümdar artık kendi şanü şerefinden ziyade, halkın menfaatlerini arsıulusal diplomaside esas tutmağa başlıyor. Zaten dahilî işler bir nizam içinde kurulup işlemeğe başladığından, hükûmetin asıl faaliyeti dış siyasaya tahsis edilmiş gibi idi. İngilterede, on yedinci asrın başlangıcında, Birinci James zamanında, damadının Bohemya kralı seçilmesi üzerine meydana gelen halk hareketinin, kralı, damadına karşı nasıl sert davranmağa ve onu İngilteredeki imtiyazlarından ve hukukundan mahrum etmeğe mecbur ettiği, milletlerarası ilgilerde halkçı ruhun tesirini anlamak için bir misal olabilir.

Hasılı bu çağdaki Avrupa sosyetesini hangi cepheden mütalaâ edersek edelim, ister ulusların iç durumlarına, ister dış siyasalarına ve arsıulusal ilgilerine bakalım, ister savaş ister barış halinde, ister adalet tevziinde, ister vergi tarhında, hep ay-

(1) Guizot, History of Civilization in Modern Europe. İngilizce tercümesi (C. S. Henry), New - York. S. 239.

ni karakteri, yani halkçılık ruhunun tesirlerini görmeğe başlıyoruz.

Monarşik idare, halkın kollektif vicdanına uyarak hareket etmeğe mecbur oluyor; buna âdeta icbar ediliyor. Bu vaziyet, beşerin muasır devirdeki sosyal ilerleyiş tarihinde cumhuriyet rejimine doğru önemli bir adım teşkil ettiğinden bizce çok ehemmiyetlidir.

Sonradan Büyük Sanayi Devriminin liberal ve müfrit ferdiyetçi karakterile yeni yeni sınıflar meydana gelmiştir; ve bu defa eski feodal aristokrasi, şehirli, köylü ve ruhban sınıfları yerine Burjuvazi, Proleteriya, Sosyalist, Kommünist gibi sınıflar yaratılmıştır. Bu şekil, Avrupanın bütün memleketlerinde türemiş ve ulusal bünyeyi vahim bir surette sarsacak kinler ve ihtiraslar meydana getirmiştir. O derecede ki, Kommünizm şekli, ulusal varlığı büsbütün inkâr edecek derecede ileri ve aykırı gitmiştir; ulusal halktan ayrı kozmopolit bir ruh yaratmak sevdasına düşmüştür. Kozmopolitlikle insaniyet bir tutulmuştur. Halbuki, kozmopolitlik ayrı, insaniyetçilik ayrıdır. İnsaniyete en büyük hizmet, ulusal varlıklar içinde, ulusçuluğun yaratıcı ve ilerletici kudretile mümkündür. Bir insanın kendi ailesini, ulusunu ve yurdunu sevmesi başka insanları, başka ulusları tahkir etmesi demek olmadığı aşikârdır. Onun içindir ki Avrupada bazı zümreler arasında modern sınıf ayrılıklarından meydana gelen bu yan-

lış fikirler ve ideolojiler, Türk İnkılâbının temiz millî karakterine hiç giremez; çünkü, bizim halkçılığımızda kin ve ihtiras doğuran sınıf ayrılıkları yoktur, ve böyle kötü bir ayrılığın meydana gelmemesi için yüce Türk kalkınışının sembolü olan Atatürk, her türlü tedbiri almış, yeni endüstri kurumlarımız bu millî birlik esasına göre kurulmuştur.

***

Manevî vakıalarda Halkçılık:

Buraya kadar, halkçılık ruhunun nasıl uyandığını, ve cemiyette ne gibi tesirler yapmağa başladığını, Avrupa medeniyetinin dış müesseselerinde aradık. Şimdi, bu ehemmiyetli mefhumun, biraz da manevî vakıalarda, kültür cephesindeki izlerini ve tesirlerini araştıralım.

Manevî vakıalar, insan zihninin inkişafı, ve genel fikirlerin teşekkülüle pek yakından alâkalıdır. Bu manevî vakıalar içinde, şüphesiz her şeyden önce dinî vakıalar akla gelir. Avrupada bütün orta çağlarda, on beşinci asra kadar, halk tabakaları üzerinde kuvvetli tesir yapan genel fikirler din ile alâkalı olan fikirler idi. Roma kilisesi, bu fikirlerin hamisi ve mürakıbi sayılırdı. Bununla beraber, onun boyunduruğundan ayrılmak için Reform hareketinden önce, bazı teşebbüşler vaki olmuştu; ve kilise, bunları bastırmak için çok uğraşmağa mecbur kalmıştı. Fakat bu küçük teşebbüslerin hepsinde, halkın vicdanı yine

Roma kilisesine bağlı idi. Bir düziye ihtilâflar ve gürültüler çıkarılmakla beraber, bunlarla kat'î hiç bir sonuca varılmayordu. Ancak on beşinci asrın başlangıcında vaziyet değişti. Bu defa halk içinden, değişiklik ve ıslâhat isteyen yeni fikirler çıkıyor; Papalık sarsılıyor ve biri Avinyon'da diğeri Romada olmak üzere ikiye ve daha sonra da üçe ayrılıyordu. Nihayet Konstans kurultayı ile, halkın içinden doğan bu fikir ve istekler, yani kilisenin ıslâhı ve değiştirilmesi karar altına alınmıştı. Görülüyor ki, önceleri en büyük küfür sayılacak ve engizisyonun en ağır cezasını istilzam edecek olan bu fikirler, halkçılık hareketinin başladığı, maşerî vicdanın uyandığı bu devirde, karar altına alınabilecek ve tatbik sahasına çıkabilecek bir dereceye gelmişti.

Bizde, Osmanlı İmparatorluğunun çeşit tarikatlarında, ve son devirlerinde, bu ruhun yeniden uyanmağa, ve ulusal vicdanın içten içe kımıldanmağa başladığı görülüyor. Tanzimattanberi bu kımıldanışın ifadelerini görmekle beraber, bilhassa Abdülhamid zamanında Atatürk'ün Suriyede ve Selânikte başlattığ hareket, ve bunun Avrupadaki Genç Türk Hareketi adile meydana gelen akisleri, Cumhuriyet devrinde en yüksek şaşaalı bir halkçılık zaferile neticelenmiştir. Atatürk'ün, ta mektep sıralarındanberi yüksek bir ruh ile Türk halkçılığına doğru yaptığı hareketlerin derin mâna ve şumulünü ayrı bir bahiste mütalaâ edeceğiz.

Türk halkçılığı, Osmanlı saltanatından çok önceleri, Türkün derin ve eski tarihinde, bir çok misallerle ve vesikalarla kendisini gösterdiği gibi, Selçuk ve Osmanlı saltanatları içinde de zaman zaman kuvvetli hamlelerle ortaya çıkmıştır. Zaten böyle olmasaydı, Türkiye Cumhuriyeti, Türkün seciyyesine bu kadar uygun gelmez, ve başka memleketlerde olduğu gibi, dahilî harplerle bitmez tükenmez kanlar dökülmesine sebebiyet verebilirdi. Halkçılık ananesi, bu mütekâmil insanî karakter, tarihin çok eski devirlerindenberi, Türk ruhunda yaşamış ve gelişmiş bulunuyor. Bugün Anadoluda, Türk köylüsünün, okuma yazma eksikliğine rağmen, başka memleket köylülerinde örneği görülmeyecek derecede, taşıdığı yüksek manevî karakter de bunun bir delili sayılmalıdır.

Şimdi, halkçılığın Avrupadaki cereyanını, ehemmiyetine binaen, biraz daha tetkik edelim. On beşinci asrın başlangıcında Konstans kurultayının, kiliseyi ıslâh kararile, Avrupada halkçılığın ilk dinî zaferini temin ettiğini görüyoruz (1414). Kurultayın ilk işi, kendisinin dağıtılamaz olduğunu, ve her türlü Papalık kuvvetlerinin üstünde bulunduğunu kabul ve ilân etmiş olması idi. Daha başlangıçta, bu hareketin ne kadar halkçı bir ruhu temsil ettiği görülebilir. Daha sonra, kurultay bu fikri kiliseye de kabul ettirmeğe muvaffak olmuş, ve halktan zorla para toplamak gibi suiistimalleri yüzünden kendi kendisini

ıslâha davet etmeğe mecbur etmişti. Bu maksadın temini için, kurultaya gelen murahhaslardan seçilmiş «Kollej» adını alan, suiistimalleri inceleme komisyonu ayrıldı. Komisyon ayni zamanda ıslâhat için bir takım çareler de araştırıp kurultaya tavsiye edecekti. Fakat, nihayet, ıslâhat projesi üzerinde çıkan ihtilâflar yüzünden kurultay dağılmıştı.

1431 de Bâl'de bir yeni dinî kurultay daha ayni ıslâhat gayesile toplandı. Fakat, bazı korkak papasların Papadan çekinmeleri, ve Papa - nın, kurultayı Bâl'den başka yere değiştirtmek istemesi gibi bazı entrikalarile çıkan ayrılıklar yüzünden bu da dağıldı. Bununla beraber, bu kurultaylarda ileri sürülen bazı fikirler, hükümdarlar tarafından papaya karşı bir silâh olarak kullanılmağa başlandı. Zaten hükümdarlar, başka hareketlerinde de halkçılık ruhunu temsil etmeğe başladıklarından, dinî kurultayların tabiî sonucu da bu olacağı anlaşılıyordu. Meselâ Fransada, Yedinci Şarl, papaların seçimle olmasını, ve başlıca suiistimallerin önüne geçilmesi için devletin kanunlar çıkarmasını temin etmişti. Almanyada da ayni hareket oldu. Ruhanî kurultayların yapamadığını, halkçılık ruhunu temsile başlayan hükümdarın cismanî kuvveti yerine getirmiş oluyordu. Bununla beraber, kilise ıslâhı namına, hükümdar otoritesi de bir aksiliğe uğramaktan kurtulamadı. Önce Almanyada, daha sonra Fransada, Birinci Fransua zamanında a -

lınmış olan tedbirlerden vazgeçildi. Ancak, bu hareketlerin büsbütün tesirsiz kaldığı da iddia edilemez.

Bâl kurultayının prensipleri kuvvetli ve sonuçlu olmuştu. Yüksek zekâlı ve enerjik karakterli insanlar bu prensipleri anlamışlar, üzerinde işlemişler, ve onların müdafaasını deruhte etmişlerdi. Kurultayın dağılışı ve yapılan kanunların geri alınışı beyhude idi. Halkçılık ruhundan doğan ve manevî hayatla ilgili olan bu fikirler artık yürüyecekti, bunun önüne geçilemezdi. Bu fikirler, İngilterede parlamento meclislerine kadar girdiği gibi, Almanyada da büyük Reform hareketinin başlangıcı oldu, ve Fransada derin kökler saldı. Halkçılık hareketinin bu dinî tezahürleri, Avrupa medeniyetinin manevî alandaki ilerleyişinde derin tesirler bırakmıştır. Bu başlangıç mahiyetteki reform hareketleri fîlen muvaffak olsaydı, belki daha sonraki büyük inkılâpların zuhuruna meydan verilmeyecekti.

Tam bunlar muvaffakiyetsizliğe uğradığı sırada başka bir dinî halk hareketi Bohemyada baş göstermişti. Jan Has'in vaızları ve telkinlerile Prağ'da başlayan bu hareket, nihayet karşı tarafın kendisini diri diri yakmasile neticelendi. Fakat, önderin yakılmasile bu hareket sönmüş değildi. Bundan sonra uzun ve şiddetli savaşlar oldu, ve en sonunda ancak imparatorun elile bastırıldı. Artık, kaynaşan ve alevlenen halk

ruhu, ıslâhat istemek için hiç bir fırsatı kaçırmayacaktı. Nitekim, bütün bu baskılardan sonra en şiddetli şeklile, halkçılığın dinî tezahürü olarak bir patlayış meydana geldi, ve büyük Alman Reformasiyonu doğdu.

Görülüyor ki halkçılık, dinî cephesinde de yavaş yavaş gelişerek önce yarı aristokratik ve resmî kurultaylardan başlamış, sonra cismanî otoritenin kanunlarına girip çıkmış, ve daha sonra kanlı mevziî çarpışmalar ve hâdiseler şeklinde görünerek, en nihayet büyük bir feveran ve patlama halinde meydana çıkmıştır.

***

Halkçılığın maneviyat cephesinde sadece dinî vakıalar görünmekle kalmıyor. Rönes - sans denilen derin ve geniş hâdise de ahlâkta, maneviyatta, kâinatı ve hayatı telâkki tarzında bir devrim meydana getirdiği biliniyor. Ve bunda, bizim de tesirimiz az olmamıştır. Türk bağistanından Endülüs ve İtalyan sitelerine hicret eden marifet kuşunu Avrupalılar kaptılar, altın kafesler içinde besleyip büyüttüler. Eski Türk-Grek kültürünün yeniden diriltilmesi demek olan bu büyük hâdisede de halkçılığın bariz tesirleri görülür.

Dante, Petrarch, Boccacio gibi Rönessans üstadları, kilise baskısından bıkan halk ruhunu temsilen, yeni Humanizma ahlâkını, eski Türk-Grek kültürünün hayatî, tabiî ve diriltici tesirlerini neşrü tamime başlamışlardı. Bu, doğrudan

doğruya halka doğru inmek hareketinin, halkçılığın bir ifadesi idi. Hem halkçılıktan doğuyor ve hem de onu daha ziyade takviye eden bir engin hareket oluyordu. Eski Grek edebiyat ve felsefesinin ince ve derin duygu ve zekâ mahsulleri yeniden meydana çıkarılıyor, ve tabiat aşkı, hayat ve hürriyet zevki, yeni ahlâk ve terbiyenin esasını teşkil ediyordu. Muasır Avrupa kültürünün bundan ibaret olan esas ruhunun halkçılık mefhumile ne kadar yakından ilgili olduğu, eski Türk-Grek hayatında ve ananesinde hâkim olan ruh ve karakterin beşerî, hür, ve demokratik mahiyetinin aşikâr olmasile de malûmdur. Hayata ve tabiata karşı büyük bir sevgi ve ilgi uyandıran, insan ruhuna bir genişlik, ve sevimli spontanite (tav'î heyecan) veren bu terbiye **nasyonal - humanist** bir terbiyedir; derin ve yüksektir; hayat ve tabiat kanunlarına bir tetabuk arzeder. Şen gönüllü insanlar yetiştiren bu bilgi ve görüş terbiyesinin yeniden keşfi, halkçılık ruhunun, geniş bir halk vicdanının tezahüründen başka bir şey değildir. Bu kaynaşma içinde Klâsik Ekol meydana çıktı. Klâsik Grek edebiyatı, yarı tanrı adile anılan Yüce Homer'in eşsiz destanları, Sofoklisler, Evrepidler, Askilüsler ile Eflâtunlar, Aristolar, bu yeni okulun fikir ve ruh cevvaliyeti veren harikalı üstadları yeniden di - rildiler. Eski Eti Türklerinden intikal ederek M. Ö. 400 yıllarında bütün şaşaasile yaşanan Atina

demokrasisi ruhu yeniden canlanmış, Avrupaya yeni hayat ve gençlik aşılamağa başlamıştı.

Bu anane, daha önceki bahislerde de arzettiğimiz gibi, eski Türk halkçı ruh ve hayat ananesinin - sonradan Grek Türklerinin Diyonisiyos ahlâkiyatı dedikleri yaşayış tarzı - göçlerle Yunanistana ve Egeye geçmiş olmasından başka bir şey değildi. Ayni Türk ananesi, Rönessansla yeniden Avrupada uyanıyor ve ona bir hayat ve medeniyet aşılayordu. Türk Cumhuriyet Devriminin biz yeni nesilleri de bir zamandanberi unutulmuş olan bu eski yüksek ahlâk ve karakterimizi tekrar kazanmağa doğru yöneldik, Atatürk, bu Diyonisiyos ahlâkıyatının bizde yaratıcı ve yeniden diriltici dehasıdır; en yüksek ve en münkeşif ifadesidir. Cumhuriyet nesilleri bu şanlı, genli ve kuvvetli hayatı, ırkımızın o yüksek ve harikalı dehasına derin bir şükranla borçludur. Bizi hakikî ve öz benliğimize, **Nasyonal - humanizm** karakterine O kavuşturmuş oluyor.

Bu klâsik ekol, insan zekâsının inkişafında, umumî olarak zannedildiğinden çok daha fazla ve çok önemli bir tesir bırakmıştır. Bugün kullanılan **klasikler** tabiri, o zamanki mânayı tamamen ifade etmiyor. Rönessans devrinde, bu tabir, edebî sistemlerden ve münakaşalardan başka ve fazla bir şey ifade ediyordu. Talebelerine, yalnız Homerin eserlerine karşı bir takdir ve sevgi il - ham etmekle kalmıyor, ayni zamanda klâsik Türk-Grek sosyetesinin bütün safhalarını, mües-

seselerini, cari fikirlerini, felsefe ve edebiyatını tamamen içine alıyordu. Burada istitraden söyleyelim ki, Avrupa kültürünün temeli olan, ve cihan edebiyatının münakaşa götürmez bir surette en büyük üstadı kabul edilen, ve Milâddan önce takriben dokuzuncu asırda yaşamış olan bu büyük Ege medeniyeti şairinin, kendi zamanına hemen tekaddüm eden büyük ve şaşaalı Eti medeniyeti devrinden mülhem olmamasına imkân görülemez. Kendisinin de, «Aka» Türklerinden olduğu ve adının Türkçe (Ummak) dan (Umar) olduğu anlaşılıyor. «İlyada» ve «Odisea» adlı meydana getirdiği iki muhteşem destanda, eşsiz bir san'atkârane usluble tasvir edilen ve son zamanlara kadar orijinal Grek mitolojisi zannedilmiş olan menkebelerin ve kahramanlıkların hemen tamamen Eti mitoloji ve teogonisinden ibaret olduğu anlaşılmıştır. (1)

Siyaset, felsefe, edebiyat, ve kültür bakımından kabul edilmelidir ki, klâsik devir, muasır Avrupa kültürüne üstün bir güzellik ve incelik arzediyordu. Onun Avrupa hayatında bu kadar büyük bir tesir yapması na şaşmamak lâzımdır. O yüksek, canlı, elegan ve müstağni ruhlar, kibar âdetler ve hareketler, kaba itiyatlar ve karışık fikirlerle dinî baskı altında ezilen ruhlar tarafından kolay kolay anlaşılıp takdir edilemezdi; fakat bir defa bu an-

(1) Türk Tarih Kurumu Neşriyatından: M. Saffet Engin, Eti Türkleri Tarihi, Eti Medeniyeti; A. Duthie, The Greek Mythology.

layış başladı mı, o hayata karşı âdeta kutsî bir alâka ve incizap duymamak, onu tasvir eden o yüksek edebiyat ve felsefeye meftun olmamak mümkn değildir. Bunların, bütün devirlerin fikir ve muhayyele mahsullerinden çok daha mükemmel ve teshir edici olduğu anlaşılır. İşte Rönessansta, klâsik ekol böyle anlayışlı bir zevki tatmış insanlar tarafından kurulmuştu. Rönessansta, İstanbulun Türkler tarafından fethile oradaki klâsik ekolu ve onun demokratik ruhunu temsil eden bazı âlimlerin İtalyaya, ve hele Ploten'in Floransaya gidişi, temsil ettikleri klâsik edebiyat ve felsefeleri oralarda yaymaları bakımından çok önemli olmuştur. Bu muhacirlerle, klâsikler hakkında geniş bir bilgi kazanılmış, zengin materyeller ve monografiler elde edilmiş, ve yüksek klâsik medeniyetin incelenmesi ve mütalaâsı için binlerce vasıtalar Avrupaya nakledilmiş oldu. Bütün bunlarda yaşayan ve yaşatılan ruh halkçı ruhu idi. Hatta Eflâtunun, her yerde devir yaratan, fikir devrimi açan «Cumhuriyet» adlı eşsiz eseri, adından da anlaşılacağı veçhile, esirler sınıfı müstesna tutulursa, baştan başa halkçı bir sosyetenin en ideal bir nizam ve sistemidir. Bu kitabı dikkatle okuyup ta harikulâde bir fikir inikşafına mazhar olmamak, Cumhuriyet mefhumunun en derin ve ince safhalarına nufuz etmekten mütevellid derin bir zevk ve incizap duymamak mümkn değildir. Bunun içindir ki bu eser, her girdiği yerde bir cum-

huriyet ve halkçılık aşkı uyandırmıştır. Avrupa, Cumhuriyet mefhumunu ve onun bütün tatbikatını bu yüce eserin telkin ettiği ideal fikirlere borçludur. Avrupa rönessansı içinde, halkçılığın ve cumhurî idarelerin meydana gelmesindeki başlıca âmil, on beşinci asrın ortasında bu eserin Ploten'in çantasında İstanbuldan Floransaya hicret etmiş oluşudur dersek hiç bir mübalağa yapmadığımıza kani olabiliriz. Şüphesiz bu devirde, İtalya da zaman ve şeraitin bu eseri anlamağa ve yaymağa da müsait olduğunu kabul etmek lâzımdır; ve zaten bütün sosyal hareketler için başka türlü düşünmeğe de imkân yoktur. Bu eserle o şerait bir kat daha takviye edilmiş, bütün takdirler ona teveccüh etmişti. Büyük Amerikan edibi Emerson'un (bütün kitapları yakınız, Eflâtun'un «Cumhuriyet» i beşerin talim ve terbiyesine yeter) sözü mânasız ve boş bir söz olmasa gerektir.

Avrupada halkçılık mefhumunun ve hareketinin tekâmülünü takip ederken bu eser üzerinde bu kadar duruşumuz, onun halkçılık ve cumhuriyet için ne kadar önemli olduğunu, ve inkılâbımız fikriyatı namına memleketimizde yayılmasının ne kadar lüzumlu bulunduğunu göstermek içindir.

Rönesans devri, kilisenin siyasal kuvvet bakımından değil, fakat genlik ve lüks yaşayış itibarile en parlak bir devri idi. Elegan ve sınırsız hürriyet içindeki zevkler âlemi, Roma kilisesini

baştan başa içine almıştı. Kilisede edebiyat, san'at zevki, sosyal ve fizikî eğlenceler şaşılacak derecelere varmıştı. Bizdeki medrese ve tekke hayatının taşkınlıkları, Roma kilisesinin bu aşırı serbest manzarasile boy ölçüşemeyecek kadar geride kalır. Fakat bu effemine olmuş lüks hayatın yanında fikrî bir kültür yüksekliği, âdet ve itiyatlarda bir canlılık ve zihnî hayatiyet de beraber yürüyordu. Meselâ Kardinal Bembo'nun hayatı, bunun güzel bir örneğini teşkil eder. Bizdeki medrese ve tekkelerde bozuk, fesada uğramış ruh içinde bir edebiyat nevinin türediği de görülmekle beraber, bu, o ruhun bir san'at üslûbu ile ifadesinden başka bir şey değildir.

Halbuki, Rönessansta Roma kilisesinde gördüğümüz hayat, aristokratlığını biraz unutmuş, halkçılığa doğru yönelmiş, fakat zevk içinde kendisini hemen hemen kaybetmiş bir hayat idi. Tarihte bu devri gözden geçirirken, oradaki hâkim fikirlere ve sosyal ilgilere baktığımız zaman, kendimizi âdeta on sekizinci asır Fransız Entellektüalst hayatını yaşıyormuş gibi zannederiz. Zekânın hürriyeti ve ilerleyişi için ayni istek, yeni fikirler kazanmak için ayni sevda, hoş ve kolay bir hayat için ayni zevk, ayni lüks hayat, ayni siyasal enerji ve ahlâkî prensipler eksikliği, ve ayni fikir cevvaliyetile karışık riyakârlık görünüyor. Şu fark ile ki, on sekizinci asırda, Luilerin muhteşem kasırlarında ve aristokrasi salon-

larında yaşanan o hayat, on beşinci asırda Roma kilisesinde **papaların** saraylarında yaşanıyordu. On sekizinci asrın edip ve filosoflarına mukabil, bu devrin «Literati» si görlüyordu. Bütün bunların altında işleyen halkçılık ruhu, on sekizinci asırda nasıl kuvvetli bir reaksiyonla Avrupa sosyetesini titretmiş ise, on beşinci asırda da, daha az mütekâmil şeklile, bu kilise hayatını darma dağın edecek bir kudretle dinî cephede patlamıştı. On dördüncü Lui nasıl Fransız İnkilâbının arifesinde olduğunu göremediyse, Kardinal Rembo da on beşinci asırda Luter'leri ve Kalvin'leri keşfedememişti. Bu benzerlik, Avrupada halkçılık mefhumunun tekâmülünde dik - kate değer bir hâdise olduğu kanaatindeyiz. Halkçı ruhun her nerede kaynayışı tezahür ederse, sosyal vaziyetin hemen bunlara benzer bir durumda olduğu görülür. Büyük halkçılık hareketi olan Türk Devriminden önceki Osmanlı saltanatının sosyal hayatı da, aşağı yukarı tasvir ettiklerimizden çok farklı değildi. Daha önceki tanzimat hareketini doğuran ve daha az mütekâmil bir mahiyet arzeden halkçı ruh da, gene Damad İbrahim paşa ve Lâle devrinin, tıpkı tasvir ettiklerimize benzeyen hayatının bir reaksiyo - nundan ibaretti.

Türk sosyetesinin, bu devirdeki manevî nizamında üç büyük vakıa görüyoruz. Bir taraftan medrese ve tekkelerin içten içe çürümekte olan dinî egemenlik vaziyeti; diğer taraftan di-

nî akideler örtüsü altında kaynaşan, ve kurtuluş ıslâhatı arayan bir halk ruhu; ve nihayet hakikati gören ve teceddüt isteyen bir münevverler hareketi. Bu devir, Osmanlı tarihinin en büyük siyasal buhranlar göstermekte olduğu ve Avrupada muasır medeniyetin en büyük hâdisesinin meydana gelip inkişafa başladığı devirdir. Bu hâdise, derhal anlaşılacağı gibi, Avrupa sosyetesini bir buçuk asır içinde baştan başa değiştiren, ve onu, eski devirlerle mukayese edilemeyecek derecede maddeten ileri atan Büyük Sanayi Devrimi hâdisesidir. Esasen bizim, Avrupaya nisbetle geri kalışımızın en büyük sebebi de, bu muazzam hâdiseye karşı gafil davranacak tarzda bir iç savaş içinde bulunuşumuzdur. Bu hâdise ayni zamanda halkçılığı ve ulusçuluğu en geniş bir mikyasta ve göze görünür şekilde ilerleten bir hâdise olmakla, bundan mahrum kalışımız bizi, hem maddeten Avrupanın yarı müstemlekesi haline getirmiş, hem de mânen inkişafımızın âmili olacak kuvvetten, halkçılığın ve ulusçuluğun süratle gelişmesinden mahrum bırakmıştı. Şimdi Cumhuriyet devrinde, Büyük Sanayi Devrimini memleketimizde başarmağa başladığımız sırada, bu hakikat bütün çıplaklığile kendisini gösteriyor, ve sanayi âlemindeki devrimimizin, maddî kazançlarından ve getireceği refahtan ayrı, manevî tesirleri bakımından büyük önemini, engin ve umumî mahiyetini görüyoruz. Cumhuriyet ve halkçılık, büyük kültür hareketlerimizle bir -

likte, Endüstri ile de en yüksek derecede takviye edilmiş olacaktır. İleride bu çok önemli İnkilâbdan, ve vereceği maddî manevî sonuçlardan ayrıca bahsedeceğiz.